

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

СКІЧКО ІРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 351.741(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. А. Скічко**

Науковий керівник: **Олійник Сергій Васильович**, кандидат юридичних наук

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Скічко І. А. Розслідування колабораційної діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

Дисертація присвячена дослідженню розслідування колабораційної діяльності.

Авторкою встановлено, що колабораціонізм як вид злочинної діяльності належить до категорії злочинів проти основ національної безпеки України та полягає в співпраці у формі сприяння відповідної особи чи групи осіб, які проживають на території держави, з особами, що здійснюють спроби її окупації.

У дисертації звертається увага на те, що колабораціонізм і пособництво в окупації не є тотожними поняттями, адже вони мають різну злочинну мету й особливості конструкції складу кримінального правопорушення. Водночас крізь призму процедури доказування схожість елементів і певних особливостей діянь, як і їх відмінність, можливо встановити шляхом окреслення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Доведено, що видами колабораційної діяльності є ті форми та способи вчинення відповідного діяння, що спрямовані, з огляду на кінцеву мету, на досягнення злочинного результату.

Встановлено, що питання колабораційної діяльності як типу соціальної поведінки та вид злочинної діяльності наразі досліджено недостатньо, що, зокрема, пов'язано з нещодавнім внесенням відповідного діяння до переліку кримінально караних, що дає підстави для подальшого аналізу процесу правозастосування окремих теоретичних категорій крізь призму слідчої та судової практик.

Ураховуючи соціально-політичний, правовий і військовий зміст будь-якого конфлікту, зокрема відкритої широкомасштабної збройної агресії,

констатовано, що способів учинення колабораційної діяльності може бути безліч. Причому, на нашу думку, слід виокремити ті, що є суттєвими та важливими для кваліфікації (тобто можуть спричинити потребу в додатковій кваліфікації чи перекваліфікації кримінального правопорушення), а також ті, що є факультативною ознакою з кримінально-правової точки зору, проте активно використовуються слідчим під час застосування методів криміналістичного версіювання та планування здійснення досудового розслідування. На думку авторки, особою-колабораціоністом слід вважати громадянина України віком до 80 років, що має здатність продукувати певного виду й контексту інформацію, яка за своєю сутністю та змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності. Залежно від форми вчинення колабораційної діяльності ця особа може бути посадовою, тобто очолювати певне окупаційне утворення.

Доведено, що до елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, які мають важливе значення для формування основ методики розслідування цих злочинів, безперечно, належить обстановка вчинення злочину. Їх коло становлять обстановка вчинення колабораційної діяльності, а також місце та час учинення. Причому місце й обстановка вчинення колабораційної діяльності досить складно пояснюється з точки зору кримінального закону, оскільки це питання не зазначається чітко в більшості кваліфікованих складів відповідного кримінального правопорушення (крім як ч. 6 ст. 111-1 КК України). Крім того, поняття часу вчені логічно пов'язують з дією надзвичайних правових режимів, що закономірно передбачає доповнення відповідної статті типовою для воєнного стану кваліфікаційною характеристикою «учинення в умовах дії правового режиму воєнного чи іншого надзвичайного стану» ч. 1–7 відповідної статті.

Встановлено, що виявлення колабораційної діяльності може відбуватись у декількох формах, одна з яких базується на ініціативі працівника органу правопорядку, наприклад, Національної поліції України, та передбачає звернення його з рапортом про виявлення ознак

колабораційного кримінального правопорушення в діяннях певної особи (групи осіб) до слідчого. Ще однією формою виявлення колабораційної діяльності є звернення до органу досудового розслідування будь-якої особи, що стала свідком, очевидцем чи просто знає про вчинення колабораційного кримінального правопорушення тією чи іншою особою. Крім того, правоохоронна функція держави в цьому контексті виявляється в системному здійсненні моніторингу соціальних мереж підрозділами кіберполіції та власноручному виявленні нею фактів колабораційної діяльності. Початковий етап здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності передбачає прийняття заяви про кримінальне правопорушення, внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, проведення за необхідності та можливості первинних слідчих (розшукових) дій, до кола яких належать допит, огляд місця події, огляд тощо.

З'ясовано, що взаємодія в досудовому розслідуванні як комплексний інститут характеризується тим, що має декілька видів, одним з яких є взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, котрих на практиці існує декілька (підрозділи департаментів кримінальної поліції, кіберполіції, міграційної поліції, стратегічних розслідувань та боротьби з наркозлочинністю), прокурором (є процесуальним керівником у досудовому розслідуванні та наділений ширшим обсягом прав і відповідальності), слідчим суддею (забезпечує дотримання прав і свобод людини та громадянина на стадії досудового розслідування) тощо.

Акцентовано увагу на тому, що типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності мають унікальний набір особливостей, що уможливають притягнення колабораціоніста до кримінальної відповідальності. У процесі аналізу запропонованих теоретичних конструкцій сформульовано висновок про те, що основними критеріями типовості слідчої ситуації є місцезнаходження особи-колабораціоніста (може перебувати на окупованій або на підконтрольній Україні території), джерело отримання інформації про

вчинення колабораційного діяння тощо. Алгоритм дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності є певною мірою уніфікованим, хоча й має специфіку залежно від вказаних вище факторів. З урахуванням тяжкості кримінального правопорушення, що передбачено відповідною статтею Кримінального кодексу України, інструментарій слідчого щодо здійснення досудового розслідування такого діяння значно розширюється. Водночас з огляду на те, що різні частини статті відносяться до різних категорій тяжкості кримінальних правопорушень, не всі слідчі (розшукові) дії можуть бути уніфіковано застосовані до них.

Авторкою обґрунтовується, що серед найбільш ефективних слідчих (розшукових) дій, що можуть бути використані під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, виокремлено такі: огляд (наприклад, комп'ютерних пристроїв, телефонів); обшук (у домоволодіннях і квартирних приміщеннях – місцях проживання відповідних підозрюваних осіб, а також самих осіб, відповідно); допит (не лише колаборантів, а й осіб, що були свідками цих діянь та обставин їх вчинення), а також пред'явлення для впізнання (як за фотознімками, так і позавізуальне пред'явлення для впізнання особи).

Доведено, що здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності значно ускладнюється тими обставинами, що переважна більшість доказової інформації не знаходиться на поверхні, не вможливорює швидкого, точного та однозначного встановлення винних осіб і притягнення їх відповідно до кримінальної відповідальності. Тобто застосування спеціальних знань як інститут у досудовому розслідуванні використовується слідчим під час розслідування колабораційної діяльності як один з найбільш точних та ефективних способів встановити доказову інформацію, сформулювати уявлення про важливість, сутність і зміст учиненого діяння або ж здобутого доказу, визначити їх місце в доказовій картині загалом.

Визначено, що у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності найбільш ефективними є такі експертизи, як портретна (уможливорює

встановлення особи, коли жодної іншої ідентифікаційної інформації про неї немає; може сприяти в перспективі проведенню пред'явлення для впізнання за фотознімками), лінгвістична (дає змогу визначити зміст і сутність діяння, пов'язаного з колабораціонізмом, що характеризується незгодою з державницькою позицією щодо збройної агресії та виправдовуванням її), комп'ютерно-технічна (розкриває нові форми й методи аналізу та обробки інформації, яка зберігається на різних електронних носіях, що може свідчити про вчинення певною особою колабораційного кримінального правопорушення), почеркознавча (дозволяє встановити причетність тієї чи іншої особи до вчинення конкретного колабораційного кримінального правопорушення; може використовуватись як інструмент підтвердження чи спростування прийняття певного управлінського рішення посадовою особою, що вчинила колабораційне діяння або прийняла таке рішення) тощо.

Ключові слова: колабораційна діяльність, кримінальний процес, досудове розслідування, відбиття збройної агресії, криміналістика, криміналістична характеристика, правове регулювання, доказування.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Скічко І. А. Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності: теоретико-правовий аспект. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 158–162. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/22.pdf.
2. Скічко І. А. Поняття та сутність колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 272–276. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/6/46.pdf>.
3. Скічко І. А. Криміналістична характеристика особи-колабораціоніста. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 129–134. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/16.pdf

4. Скічко І. А., Курилін І. Р., Батраченко Т. С. Проблематика взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 385–388. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2023/93.pdf.

5. Скічко І. А. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 224–228. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/39.pdf>.

6. Скічко І. А. Викристання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 62. С. 111–113. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc62/22.pdf>

7. Drozd V. Yu., Nahach V. A., Demenko O. Ye., Leliuk T. I., Skichko I. A. Planning of the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activities committed involving law enforcement officials: The Ukrainian perspective. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. Vol. 8 (13). URL: <https://systems.enpress-publisher.com/index.php/jipd/article/view/9071/4527>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Скічко І. А. Способи вчинення колабораційної діяльності. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 21–23.

9. Скічко І. А. Колабораціонізм як багатоаспектний правовий феномен. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 39–41.

10. Скічко І. А. Обстановка, місце і час як суттєві ознаки колабораційної діяльності. Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 17–20.

11. Скічко І. А. Криміналістичні основи проведення допиту підозрюваного в колабораційній діяльності. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 31–33.

12. Скічко І. А. Методи та способи виявлення колабораційної діяльності як елементу початкового етапу досудового розслідування. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 44–46.

ABSTRACT

Skichko I. A. Proving in criminal proceedings regarding collaborative activities. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 «Law» – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the study of evidence in criminal proceedings regarding collaborative activities.

The author establishes that collaborationism as a type of criminal activity belongs to the category of crimes against the foundations of national security of Ukraine and consists in cooperation in the form of assistance of a relevant person or group of persons living on the territory of the state with persons who attempt to occupy it.

The dissertation draws attention to the fact that collaborationism and complicity in the occupation are not identical concepts, because they have different criminal goals and features of the construction of the corpus delicti. At the same time, through the prism of the procedure of proof, the similarity of elements and certain features of acts, as well as their difference, can be established by outlining the subjective side of the criminal offense. It has been proved that the types of collaborative activity are those forms and methods of committing the relevant act that are aimed, taking into account the ultimate goal, at achieving a criminal result.

It has been established that the issue of collaborative activity as a type of social behavior and a type of criminal activity has not been sufficiently researched, which, in particular, is due to the recent inclusion of the relevant act in the list of criminally punishable, which gives grounds for further analysis of the process of law enforcement of certain theoretical categories through the prism of investigative and judicial practice.

Taking into account the socio-political, legal and military content of any conflict, in particular open large-scale armed aggression, it is stated that there can be many ways of committing collaborative activities. Moreover, in our opinion, it

is necessary to distinguish those that are essential and important for qualification (i.e. may cause the need for additional qualification or requalification of a criminal offense), as well as those that are optional from a criminal law point of view, However, they are actively used by investigators when applying methods of forensic version and planning the pre-trial investigation. According to the author, a collaborator should be considered a citizen of Ukraine under the age of 80, who has the ability to produce information of a certain type and context, which in its essence and content contradicts the foundations of the state system of Ukraine, its territorial integrity. Depending on the form of collaboration, this person can be an official, that is, head a certain occupation entity.

The dissertation proves that the elements of the forensic characteristics of collaborative activities, which are important for the formation of the foundations of the methodology for investigating these crimes, undoubtedly include the situation of the crime. Their circle consists of: the environment of the collaboration, as well as the place and time of committing. At the same time, the place and situation of the commission of collaborative activities is quite difficult to explain from the point of view of the criminal law, since this issue is not clearly stated in most qualified elements of the relevant criminal offense (except for part six of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine). Also, the concept of time is logically interconnected with the action of emergency legal regimes, which relevantly determines the addition of the relevant article to the typical qualification characteristic of "committing martial law or other state of emergency under the legal regime of martial law or other state of emergency" parts one to seven of the relevant article.

It has been established that the detection of collaborative activities can take place in several forms, one of which is based on the initiative of an employee of a law enforcement agency, for example, the National Police of Ukraine, and provides for his submission of a report on the detection of signs of a collaborative criminal offense in the actions of a certain person (group of persons) to the investigator. Another form of detection of collaborative activity is to apply to the

pre-trial investigation body of any person who has become a witness, eyewitness or simply knows about the commission of a collaborative criminal offense by a particular person. In addition, the law enforcement function of the state in this context is manifested in the systematic monitoring of social networks by cyber police units and their own detection of the facts of collaborative activities. The initial stage of the pre-trial investigation of collaborative activities involves the acceptance of a statement of a criminal offense, entering information into the Unified Register of Pre-Trial Investigations, conducting, if necessary and possible, primary investigative actions, which include interrogation, inspection of the scene, inspection, etc.

The author finds out that interaction in pre-trial investigation as a complex institution is characterized by the fact that it has several types, one of which is the interaction of the investigator with operational units, of which in practice there are several (units of the departments of criminal police, cyber police, migration police, strategic investigations and combating drug crime), the prosecutor (is the procedural supervisor in the pre-trial investigation and is endowed with a wider scope of rights and responsibilities), by the investigating judge (ensures the observance of human and civil rights and freedoms at the stage of pre-trial investigation), etc.

Attention is focused on the fact that typical investigative situations and programs of actions of the investigator at the initial stage of the investigation of collaborative activities have a unique set of features that make it possible to bring a collaborator to criminal responsibility. In the process of analyzing the proposed theoretical constructions, the conclusion is formulated that the main criteria for the typicality of the investigative situation are the location of the collaborator (may be located in the occupied or controlled territory of Ukraine), the source of information about the commission of a collaborative act, etc. The algorithm of actions of the investigator at the initial stage of the investigation of collaborative activities is to some extent unified, although it has specifics depending on the above factors. Taking into account the gravity of the criminal offense, which is

provided for by the relevant article of the Criminal Code of Ukraine, the investigator's tools for conducting a pre-trial investigation of such an act is significantly expanded. At the same time, taking into account the fact that different parts of the article refer to different categories of severity of criminal offenses, not all investigative (search) actions can be uniformly applied to them.

The author substantiates that among the most effective investigative actions that can be used during the pre-trial investigation of collaborative activities, the following are distinguished: inspection (for example, computer devices, telephones); search (in households and apartment premises – places of residence of the relevant suspects, as well as the persons themselves, respectively); interrogation (not only of collaborators, but also of persons who witnessed these acts and the circumstances of their commission), as well as presentation for identification (both from photographs and extravisual presentation for identification of a person).

It has been proved that the implementation of the pre-trial investigation of collaborative activities is significantly complicated by the circumstances that the vast majority of evidentiary information is not on the surface, does not allow for the quick, accurate and unambiguous identification of the perpetrators and bringing them to criminal responsibility. That is, the use of special knowledge as an institution in the pre-trial investigation is used by the investigator during the investigation of collaborative activities as one of the most accurate and effective ways to establish evidentiary information, form an idea of the importance, essence and content of the committed act or the evidence obtained, determine their place in the evidentiary picture as a whole.

It has been determined that in the pre-trial investigation of collaborative activities, the most effective are such examinations as portrait (makes it possible to identify a person when there is no other identification information about him/her; can contribute in the future to presentation for identification by photographs), linguistic (allows to determine the content and essence of an act related to collaborationism, characterized by disagreement with the state position on armed

aggression and justification of it), computer and technical (reveals new forms and methods of analysis and processing of information stored on various electronic media, which may indicate the commission of a collaborative criminal offense by a certain person), handwriting (allows you to establish the involvement of a person in the commission of a specific collaborative criminal offense; can be used as a tool for confirming or refuting the adoption of a certain managerial decision by an official who committed collaborative act or made such a decision), etc.

Keywords: proof, collaborative activity, criminal process, pre-trial investigation, repulsion of armed aggression, criminalistics, criminalistics, legal regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	25
1.1. Поняття та сутність колабораційної діяльності	25
1.2. Способи вчинення кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за колабораційну діяльність	40
1.3. Характеристика осіб, які здійснюють колабораційну діяльність	52
1.4. Інші елементи криміналістичної характеристики колабораційної діяльності	63
Висновки до розділу 1	75
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	77
2.1. Виявлення колабораційної діяльності та початок кримінального провадження	77
2.2. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності	92
2.3. Типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності	103
Висновки до розділу 2	114
РОЗДІЛ 3. ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	116
3.1. Організація і тактика проведення допиту, огляду, освідування та пред'явлення для впізнання як основних слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності	116
3.2. Особливості призначення окремих видів судових експертиз під час розслідування колабораційної діяльності	132
Висновки до розділу 3	148

ВИСНОВКИ	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	158
ДОДАТКИ	183

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах широкомасштабного вторгнення російських загарбників на територію України та тимчасової окупації окремих територій явище колабораційної діяльності об'єктивно поширилось, наслідком чого стало доповнення Кримінального кодексу (КК) України статтею 111-1 (згідно із Законом України № 2108-IX від 03.03.2022). Правова природа колаборації як кримінального правопорушення полягає в прихованій інтеграції суб'єкта його вчинення до певного соціального простору та здійснення громадянином України низки умисних дій, що включають: публічне заперечення збройної агресії проти України або публічні заклики до підтримки держави-агресора; добровільне зайняття посад у незаконних органах влади; пропаганду у закладах освіти; передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням; організацію та проведення заходів політичного характеру, у тому числі що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Сучасна стратегія забезпечення національної безпеки України підтверджує значущість наукового обґрунтування методик досудового розслідування усього масиву кримінальних правопорушень, передбачених Розділом I Особливої частини КК України, у тому числі кримінально-караних виявів колабораційної діяльності, на чому наголошують дослідники, керівники органів державної влади та представники громадськості.

У звіті Офісу Генерального прокурора «Єдиний звіт Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» за 2022 рік зазначено, що за січень-грудень 2022 року обліковано 3851 кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України, з яких у 1091 провадженні особам було повідомлено про підозру. Відповідно, у 2023 році обліковано 3207 кримінальних правопорушень, з яких у 1305 провадженнях особам повідомлено про підозру. У 2024 році обліковано 2420

кримінальних правопорушень, з яких у 1148 провадженнях особам повідомлено про підозру, що загалом засвідчує потребу в удосконаленні діяльності органів досудового розслідування щодо притягнення колаборантів до кримінальної відповідальності.

На етапі документування кримінальних правопорушень слідчі підрозділи працюють в умовах підвищеної складності, що потребує розроблення ефективних правових процедур збирання доказів стороною обвинувачення. Слід врахувати, що відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності покладається на слідчих органів безпеки, однак реагування та первинне документування таких фактів здебільшого здійснюють уповноважені працівники Національної поліції України у складі спільних слідчо-оперативних груп, а відтак необхідність дослідження зазначеної проблематики визначається також її міжвідомчим спрямуванням.

Теоретичні пошуки у галузі криміналістичної методики та кримінально-процесуального доказування за зазначеним напрямом здійснювали А. Антощук, І. Вигівський, О. Галаган, Р. Довбаш, І. Доронін, В. Дрозд, І. Дубівка, Р. Дударець, С. Заїка, В. Зарубей, Т. Зелькіна, В. Кікінчук, Я. Конюшенко, М. Кулик, В. Луговий, М. Макаров, Т. Матюшкова, О. Мельник, А. Мосейко, Р. Недов, М. Никоненко, І. Пиріг, Д. Письменний, А. Саковський, О. Старенький, О. Таран, О. Татаров, С. Трач, Л. Удалова, А. Форостяний, О. Хабло, О. Хахуцяк, М. Цуцкірідзе, С. Чернявський, Р. Чорний, Ю. Черноус, О. Чуваков, А. Швед, А. Шевчишен, Ю. Шепітько, Д. Шумейко О. Юхно та ін.

Одержані зазначеними авторами висновки мають важливе значення для наукового забезпечення кримінального провадження про кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. Проте питання методики досудового розслідування колабораційної діяльності потребує цільового комплексного опрацювання з урахуванням визнаних національною практикою і міжнародними актами механізмів збирання судових доказів в

умовах дії правового режиму воєнного стану, у тому числі на непідконтрольних Україні тимчасово окупованих територіях. Зазначене підтверджує актуальність обраної теми, визначає її науково-теоретичну та практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертації ґрунтується на Плані дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р); Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 роки (наказ МВС України № 454/2020).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2022 року (протокол № 15).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в розробленні на основі криміналістичної характеристики науково-практичних рекомендацій стосовно досудового розслідування колабораційної діяльності.

Поставлена мета зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- з'ясувати поняття та сутність колабораційної діяльності та виокремити питання, які потребують першочергового опрацювання;
- встановити способи підготовки, учинення та приховування колабораційної діяльності;
- схарактеризувати осіб, які вчиняють колабораційну діяльність;
- розкрити зміст інших елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності;
- виокремити особливості виявлення та початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності;

– розкрити особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності;

– виокремити типові слідчі ситуації, слідчі версії та сформулювати програми дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування колабораційної діяльності;

– з'ясувати особливості організації і тактики допиту, огляду, освідування, слідчого експерименту та пред'явлення для впізнання з метою збирання доказів за фактом учинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111¹ КК України;

– розглянути можливості використання спеціальних знань під час розслідування цих кримінальних правопорушень на початковому етапі.

Об'єкт дослідження – колабораційна діяльність як протиправне соціальне явище, правовідносини, що виникають у зв'язку з виявленням та досудовим розслідуванням відповідних суспільно небезпечних діянь.

Предметом дослідження є розслідування колабораційної діяльності.

Методи дослідження. Висвітленню окресленої проблематики сприяло застосування відповідного методологічного інструментарію, що охоплює загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Зокрема, метод *формальної логіки* використано для детального виконання поставлених завдань (розділи 1–3); *опису* – у межах визначення криміналістичних категорій, що характеризують колабораційну діяльність і відповідне кримінальне провадження (підрозділи 1.2–1.4, 3.1, 3.2); *історико-правовий* – для висвітлення еволюції поглядів учених на криміналістичну характеристику цих суспільно небезпечних діянь і проблеми їх розслідування (розділ 1); *порівняльно-правовий* – під час аналізу кримінальних процесуальних норм і наукових положень, що стосуються досліджуваної проблематики (підрозділи 1.2, 1.4, 2.2, 2.3, 3.1); *догматичний* – для тлумачення основних юридичних категорій та уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2); *системно-структурний* – у процесі розгляду

складових методики досудового розслідування колабораційної діяльності (розділи 1–3); *статистичний* – для узагальнення статистичних даних про злочини, передбачені ст. 111-1 Кримінального кодексу України, результати їх розслідування, кримінальних проваджень, матеріалів слідчої та судової практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складає судова та слідча практика, статистичні й аналітичні матеріали НПУ та МВС України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2019–2024 роки; результати анкетування 163 слідчих Національної поліції України Запорізької, Донецької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Полтавської, Харківської, Чернігівської областей; узагальнені дані вивчення 90 матеріалів кримінальних проваджень та 64 судових рішень, винесених у 2023–2024 рр., рішення Конституційного Суду України; Інформаційні листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ; матеріали ЗМІ, а також досвід роботи автора на керівних посадах в правоохоронних органах.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем методики розслідування колабораційної діяльності з визначенням шляхів розв’язання низки доктринальних і практичних питань. Найсуттєвішими з них вважаються наступні положення:

вперше:

– розроблено основи видової криміналістичної методики розслідування колабораційної діяльності, що включає загальні положення розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (Розділ 1 Особливої частини Кримінального кодексу України) з урахуванням особливостей збирання доказів за низкою споріднених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111, 111-2, 436-2 КК України; в основу систематизації окремих (внутрішньовидових) методик покладено спільні ознаки способу вчинення кримінального

правопорушення, його суб'єкта та обстановки, особливості слідоутворення й специфічні засоби збирання доказів стороною обвинувачення в умовах дії правового режиму воєнного стану;

– запропоновано порядок (програму) збирання стороною обвинувачення доказів учинення колабораційної діяльності шляхом проведення комплексу пов'язаних єдиним тактичним задумом слідчих (розшукових) дій (огляду, обшуку, допиту, пред'явлення для впізнання, призначення судових експертиз), інших процесуальних дій та організаційних заходів воєнного, розвідувального, інформаційно-аналітичного, режимного характеру, у тому числі в обставинах, коли особа-колабораціоніст перебуває на непідконтрольній Україні території, що своєю чергою зумовлює потребу в залученні додаткових сил і засобів;

– розкрито типологію правопорушників (колаборантів), у тому числі співучасників у складі злочинних груп, з виокремленням вікових, соціально-демографічних, професійних, психологічних та інших криміналістично значущих ознак;

удосконалено:

– наукові підходи щодо криміналістичної класифікації злочинів проти основ національної безпеки України, службових зловживань та правопорушень проти авторитету державної влади, що є основою для подальшої диференціації та систематизації методик їх розслідування;

– наукову систематизацію поширених способів учинення колабораційної діяльності з виокремленням їх об'єктивних та суб'єктивних ознак та зв'язків із характеристиками причетних до злочину службових та інших категорій осіб-колаборантів;

– положення стосовно диференціації завдань початкового етапу розслідування колабораційної діяльності з урахуванням розподілу типових слідчих ситуацій на сприятливі, несприятливі та нейтральні відповідно до обсягу та змісту наявної в слідчого інформації про подію злочину та причетних до його вчинення осіб;

– бачення напрямів удосконалення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами (інституції сектору безпеки та оборони, судово-експертні установи, військові адміністрації) на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності;

дістало подальший розвиток:

– доктринальне обґрунтування необхідності удосконалення підстав притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність із уточненням диспозиції ст. 111-1 КК України, зокрема: врахувати серед місць можливого здійснення пропаганди заклади культури; передбачити кримінальну відповідальність за здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території України та на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця або наданням інших публічних послуг;

– наукові положення, що визначають ситуаційний підхід до організації розслідування колабораційної діяльності залежно від сприятливих і несприятливих чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру;

– наукові рекомендації щодо призначення стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність портретної, лінгвістичної, комп'ютерно-технічної, почеркознавчої та інших видів судових експертиз.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції дисертаційної роботи впроваджено та може бути використано за наступними напрямами:

– у *науково-дослідній роботі* – для посилення теоретико-методологічної бази вдосконалення окремих методик досудового розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (акт Національної академії внутрішніх справ від 10.04.2025 № 45-нд);

– у *законотворчій діяльності* – для підготовки пропозицій щодо внесення змін та доповнень до кримінального законодавства;

– в *освітньому процесі* – під час розроблення програм спеціальних курсів, підготовки підручників, навчальних посібників, практикумів, оглядів слідчої практики, довідкових та інших видань з питань методики досудового розслідування колабораційної діяльності (акт Національної академії внутрішніх справ від 10.04.2025 № 45-нд);

– у *правозастосовній сфері* – для підвищення ефективності здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертаційному дослідженні висновки та рекомендації, які становлять наукову новизну цього дослідження, розроблені відповідно до вимог законодавства України, з дотриманням норм і стандартів академічної доброчесності, на підставі ґрунтовного аналізу наукових категорій та комплексного дослідження доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності. Окремі положення дисертації викладено в статті «Planning of the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activities committed involving law enforcement officials: The Ukrainian perspective.», підготовленої у співавторстві. Особистий внесок І. А. Скічко – 20% (отримані результати стосуються надання рекомендацій щодо підвищення ефективності взаємодії між слідчим та іншими представниками правоохоронних органів).

Апробація матеріалів дисертації. Ключові положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів і семінарів, а саме: «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.), «Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.), «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення»

(м. Київ, 13–14 березня 2023 р.), «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (192 найменування на 25 сторінках) і додатків. Повний обсяг дисертації становить 194 сторінки, з них обсяг основного тексту – 156 сторінок.

РОЗДІЛ 1

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та сутність колабораційної діяльності

Дотримання прав і свобод людини та громадянина в будь-якому цивілізованому суспільстві забезпечується шляхом організації ефективного функціонування всіх органів державної влади, інституцій і визнання пріоритетним загального уявлення про правопорядок як соціальне явище. Водночас державницька діяльність за своїм змістом покликана забезпечувати утвердження права на рівні суспільства та всіх його членів (відповідних осіб, що мають правову належність до нього), а отже, посягання на державні інтереси фактично є посяганням на права та свободи всіх членів суспільства.

Колабораційна діяльність за своєю правовою та соціальною природою покликана дестабілізувати діяльність держави, підірвати її суверенітет, незалежність і національну безпеку, а отже, є одним з найбільш небезпечних і деструктивних факторів з-поміж інших кримінально каранних діянь. На сьогодні поняття та зміст колабораційної діяльності, на нашу думку, не набуло належного висвітлення в працях дослідників і залишається недостатньо проаналізованим крізь призму доктрини наук криміналістики (з точки зору формування методики його розслідування) та кримінального права (оскільки ця галузь є визначальною в питанні диференціації правомірності та протиправності діянь).

Вторгнення російських військ на територію України, посягання на її територіальну цілісність і державний суверенітет супроводжується не лише збройними нападами, а й застосуванням методів гібридного протистояння, що, зокрема, може здійснюватися шляхом активізації колабораційної

діяльності відповідних осіб на території України. Крім того, слід зазначити, що правовий режим окупації передбачає співпрацю під загрозою застосування сили чи добровільно з місцевим населенням. Ці питання на сьогодні є недостатньо дослідженими крізь призму методики досудового розслідування колабораційної діяльності як кримінально караного діяння, зокрема через відносно нещодавнє доповнення Кримінального кодексу України відповідною статтею.

Дослідження злочинів проти національної безпеки України з точки зору формування методики їх досудового розслідування, а також надання кримінально-правового аналізу відповідного типу й виду соціальної поведінки здійснювали багато вітчизняних учених. Проте воєнна агресія росії проти України, нещодавнє внесення до переліку кримінально каранних діянь такої діяльності, як колабораційна, а також швидкоплинність національного законодавства з цього питання спонукають до ґрунтовного дослідження вказаного явища, із застосуванням відповідних наукових методів, а також емпіричних даних.

Як було зазначено вище, явище колабораціонізму як виду діяльності наразі є недостатньо дослідженим. Так, крізь призму соціології його всебічно схарактеризовано, проте з огляду на віднесення цього діяння до категорії кримінально протиправних, воно потребує додаткового вивчення в контексті кримінального законодавства, зокрема формування методики його досудового розслідування [147].

Стосовно окресленої проблематики О. Гончаренко зауважує, що власне поняття колабораціонізму як соціального явища виникло у Франції та означало співпрацю населення або громадян держави з ворогом. У радянський період ця тематика належала до однієї із заборонених, адже в разі її активного вивчення ставилася під сумнів широко розповсюджена теза про морально-політичну єдність радянського суспільства. Питання співпраці з ворогом розглядалося здебільшого в контексті «зради батьківщини» та «пособництва» і знайшло своє конкретне відображення в тогочасному

радянському кримінальному законодавстві. У радянській історичній науці термін «колабораціонізм» вживали переважно для пояснення питання співпраці з гітлерівцями у військово-політичній сфері в країнах Західної Європи [31]. Тобто колабораціонізмом у широкому соціокультурному значенні слід вважати співпрацю з ворогом населення чи громадян. У реаліях сьогодення важливим є вказівка на те, що громадяни України, співпрацюючи з ворогом (російсько-окупаційними військами та їх керівництвом), зашкоджують національній безпеці та ставлять загрозу для територіальної цілісності, що й визначає зміст соціальної небезпеки відповідного діяння.

У минулому поняття «колабораціонізм» хоч і не було юридично закріпленим явищем, проте як феномен політико-правової дійсності окупованої Франції часів Другої світової війни став предметом численних наукових досліджень багатьох вчених світу. Саме Франція в ті часи стала місцем народження колабораціонізму як поняття, що означало співпрацю з ворогом чи окупаційною владою. Післявоєнне облаштування європейського світу потребувало розв'язання проблем щодо покарань тих осіб, які допомагали чи співпрацювали з нацистами, тобто потрібно було визначатися з мірою відповідальності та покаранням за таку діяльність. Так, у повоєнній Франції «державна зрада» або колабораціонізм охоплювали такі дії як носіння зброї, змова з іноземною державою, змова з ворогом держави, постачання ворогові озброєння, людської сили, коштів, надання різноманітної військової чи іншої інформації ворогу. Щодо СРСР, то на окупованих територіях під час Другої світової війни колабораціонізм був доволі поширеним явищем серед населення, а покарання за такі дії були дуже суворими. Співпраця з ворогом була найтяжчим антирадянським злочином на той час.

Повномасштабний наступ ворога в лютому 2022 року змусив українських законодавців звернутися до криміналізації такого поняття, як «колабораційна діяльність» [190].

Варто зауважити, що поняття колабораційної діяльності дослідники часто ототожнюють з державною зрадою, і до того, як відповідні зміни було внесено до КК України, аналогічні діяння законодавець відносив до кола кваліфікації цілої низки статей, що своєю чергою спричиняло правову неточність та не дозволяло ефективно здійснювати досудове розслідування відповідних правопорушень і притягувати осіб до кримінальної відповідальності. Крім того, поняття колабораційної діяльності як багатоаспектного правового феномену станом на сьогодні врегульовано не досить чітко, оскільки диспозиція відповідної статті та всіх її частин містять надзвичайну кількість кваліфікаційних ознак, що означені поліваріативними термінами й поняттями.

В умовах війни український уряд обмежений у можливостях протидії політиці росії на окупованих територіях. Попри це, він намагається зберегти лояльність своїх громадян та запобігти їхній співпраці з агресором. Українська влада шукає способи спілкування з населенням на окупованих територіях, щоб переконати громадян, що держава їх не залишила на одинці з їхніми проблемами. Питання колабораційної діяльності і кримінальної відповідальності за неї вперше загострилося 2014 року, коли рф анексувала Крим та підтримувала російські гібридні сили на окупованій частині Донбасу. Відтоді серед теоретиків і практиків, передусім у сфері кримінального права, точилися дискусії з приводу вживання значення «колаборант» стосовно жителів цих територій. До початку воєнної агресії 2022 року український уряд уникав вживання слова «колаборант», щоб не ображати населення окупованих територій [188].

Водночас слід констатувати, що поняття колаборанта та відповідної діяльності виходить за межі політизації в момент, коли стає кримінально караним та набуває конкретних рис і характеристик, що підтверджуються юридичними фактами та створюють низку правових підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності на цій підставі. Конструкція відповідної статті КК України базується на протиправності й

антиконституційності діяльності відповідного громадянина, що своєю чергою не дозволяє визнати виконаним обов'язок кожної особи, яка на законних підставах перебуває на території України, до поваги її кордонів і державного суверенітету, та безпосередньо стосується громадян України, обов'язком яких є захист й охорона відповідних державних цінностей.

Переходячи до теоретичних аспектів, варто зауважити що сучасне поняття колабораціонізму є соціально-психологічним та етичним феноменом, що охоплює деякі із форм державної зради-співробітництва населення з окупаційною владою, її представниками, країною-агресором через різноманітні дії у військовій, економічній, політичній, інформаційній та інших сферах життєдіяльності. Загальною метою колабораційної діяльності є завдання значної шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності й безпеці країни. Проаналізувавши зазначене вище, можна виокремити основні риси та загальні ознаки колабораціонізму. Зокрема, ідеться про наявність суб'єктів колабораційної діяльності, а саме: 1) колаборантів, тобто громадянина чи групу громадян, що співпрацюють з державою-агресором і завдають шкоди державному суверенітету країні, громадянами якої вони є; 2) країни/представників країни-агресора, з якою відбувається безпосередня співпраця; чітко виражений характер завдання шкоди державному суверенітету й територіальній цілісності через різноманітні форми здійснення колабораціонізму [117]. Слід зауважити, що в контексті здійснення колабораційної діяльності важливими є низка характеристик, передусім належність особи до громадянства України, а також учинення тих дій (у різних формах, що визначаються частинами відповідної статті), що не пов'язуються та прямо суперечать поняттю державного суверенітету, територіальної цілісності та, зокрема, є протиправними, кримінально караними й такими, що суперечать демократичним цінностям, а також правовій державності. Крім того, особу-колаборанта вчені характеризують без прив'язки до особливостей вікової, статевої чи іншої соціальної групи,

хоча окремі диспозиції частин відповідної статті чітко вказують на різноманіття сфер соціальної чи будь-якої іншої діяльності.

Аналіз рішень суду в справах за ст. 111-1, 111-2 КК України, а також інтерв'ю із фахівцями у сфері права (співробітниками правоохоронних органів, суддями, адвокатами) дають змогу виокремити такі особливості проваджень у справах щодо вчинення колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору: нечіткість формулювань у ст. 111-1 та 111-2 КК України допускають широке тлумачення кваліфікуючих ознак злочинів; нечітке розмежування складів і кваліфікації дій, які можуть підпадати під колабораційну діяльність або пособництво державі-агресору з іншими складами злочинів; відсутність пріоритезації справ; переважне обрання тримання під вартою як запобіжний захід підозрюваному на етапі досудового слідства; обвинувальний ухил у справах щодо колабораційної діяльності та відповідні стандарти доказування; питання співмірності порушення та покарання; суспільний тиск на систему правосуддя [144]. Водночас слід зауважити, що в контексті соціальної небезпечності та кримінальної караності, а також віднесення різних частин відповідної статті до різних видів і ступенів завданої соціальному інтересу шкоди слідчий як уповноважена на здійснення досудового розслідування особа має застосовувати ті способи й методи здійснення досудового розслідування, що є чітко визначеними законодавством та дозволяють досягти відповідного результату не обмежуючи безпідставно прав і свобод людини та громадянина.

Згідно з дослідженнями істориків, у світовій суспільно-політичній літературі співпрацю з окупантами (колабораціонізм) представлено як ганебне явище, як дії, спрямовані проти інтересів власного народу, держави та її союзників. Розрізняють політичний, військовий, військово-політичний, адміністративний, економічний, побутовий колабораціонізм. Колабораціонізм є не вимушеною, а добровільною співпрацею з окупантами [37, с. 440–441]. Ця позиція засвідчує сумнівність висновків деяких

дослідників про те, що колабораціонізм може бути примусовим явищем, оскільки форми та способи примушування осіб до такої діяльності можуть бути різноманітними. З цієї точки зору слід зазначити, що ст. 111-1 Кримінального кодексу України також апелює поняттям «добровільності», чи то зайняття посади в окупаційній адміністрації, чи то виправдання збройної агресії росії проти України.

Аналізуючи колабораційну діяльність населення Криму з німецькими військами за часів Другої світової війни, В. Хвіст виокремлює три аспекти колабораціонізму: політичний, військовий та економічний. Політичний аспект співпраці з окупантами становить науковий інтерес, оскільки вчений підкреслює, що кримське населення радісно зустріло німецькі війська, вбачаючи в них своїх визволителів. Тому люди охоче працювали на «новий порядок». Але німці своєю поведінкою відштовхнули від себе спочатку політично активні кола, а згодом і широкі верстви населення [169]. Попри те, що позиція стосовно надання неоднозначної історичної оцінки вказаного проміжку історії України потребує додаткового дослідження, важливим є виокремлення декількох форм колабораціонізму та твердження про його добровільність, протиставлення тиску як виду впливу на свідомість людини.

Колабораціонізм підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу й іншим національним інтересам України, тому повинен передбачати відповідальність, встановлену законом. Крім того, постконфліктне врегулювання неможливе без відновлення справедливості й обмеження низки прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом [108]. Тобто зміст колабораційної діяльності полягає в протиставленні позиції особи, що проживає на території України на законних підставах або ж громадянина (громадянки) України державі загалом, її діяльності та національній і державній безпеці. Екзистенційним і внутрішньо суперечливим змістом колабораційної діяльності в цивілізованому світі постає те, що всі особи мають право вільного

переміщення й вибору місця проживання, діяльності та інших аспектів суспільного життя, проте з урахуванням цього, а також користуючись правовими привілеями статусу громадянина України чи особи, що проживає на законних підставах на території України (а отже, має широкий спектр прав і свобод), відповідний суб'єкт сприяє захопленню держави, підриву її суверенітету й територіальної цілісності [152].

Визначаючи склад кримінального правопорушення, слід зауважити, що безпосереднім об'єктом колабораційної діяльності та її різновидів є завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності, зовнішньому та внутрішньому суверенітету України, її обороноздатності, економічній та інформаційній безпеці. Суб'єктивна ж сторона колабораційної діяльності полягає в прямому умислі, тобто особа розуміє, що вчинені нею дії становлять шкоду для внутрішньої та зовнішньої безпеки України, її інтересів. Тобто правопорушник-колаборант усвідомлює та передбачає тяжкі суспільно небезпечні наслідки свого діяння й бажає їх настання. Визначаючи мотиви колабораційної діяльності правопорушника, можна дійти висновку, що вони є різноманітними. Це може бути як особиста користь, так і помста чи ідеологічні переконання людини, вимушеність тощо [87]. Відповідно, оглядова характеристика складу відповідного кримінального правопорушення дозволяє стверджувати, що станом на сьогодні питання однозначної кваліфікаційної практики залишається відкритим як для науковців, так і практиків, оскільки кожна окрема частина зазначеної статті КК України визначає відповідальність за різні види вчинюваного колабораційного діяння, що впливає не лише на зміст і сутність покарання, а й на те, які саме особливості слід ураховувати під час учинення того чи іншого виду колабораційної діяльності.

У різних складах правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, законодавець по-різному врегульовує питання їх суб'єкта. У більшості диспозицій вказується на те, що їх суб'єктом може бути лише громадянин України. У деяких інших складах такої вказівки немає. Суб'єкт всіх

правопорушень, які становлять колабораційну діяльність (цього прямо не передбачено законом, однак, на нашу думку, впливає безпосередньо з поняття колабораційної діяльності), зазвичай має відповідати такій характеристиці, як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією (місце проживання, місце реєстрації, місце провадження господарської або іншої діяльності). Особа, яка не має зв'язків з окупованою територією (наприклад, особа без таких попередніх зв'язків, яка прибула для вчинення відповідної діяльності разом з окупаційною владою або представниками держави-агресора, або особа, що проживає в інших місцевостях), може бути суб'єктом колабораційної діяльності, якщо в неї виникли відповідні зв'язки з окупованою територією (наприклад, здійснення на відповідній території господарської чи політичної діяльності). У разі вчинення відповідних діянь особами, які не мають зв'язків з тимчасово окупованою територією, їх необхідно кваліфікувати за іншими статтями, зокрема ст. 111, 436-2 КК України [76]. Причому варто зауважити, що такі особливості, як завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, економічній й інформаційній безпеці України, є основоположними й базовими, оскільки саме з них починається визначення того чи іншого діяння, учиненого відповідним суб'єктом як колабораційна діяльність загалом, а вже після цього, відбувається оцінка інших форм, способів, методів, досягнутих (не досягнутих, але тих, що сталися незалежно від волі правопорушника) результатів, а також його правового (соціального становища) та інших факторів, що дозволяє кваліфікувати те чи інше діяння додатково.

Досліджуючи явище колабораціонізму часів Голокосту, А. Усач вживає поняття «місцевий колабораціонізм», виокремлюючи два його типи в загальному значенні, а саме: політичний і функціональний. Співучасть у здійсненні нацистського насилля, зокрема й Голокосту, є функціональним типом колабораціонізму (наприклад, поширення антисемітської пропаганди

до безпосередньої участі у вбивствах), а колаборантами в такому випадку є ті, хто взяв активну участь у переслідуванні євреїв [165]. Така позиція є досить дискусійною, оскільки вказаний дослідник надає характеристику поняттю колабораціонізму як соціальному явищу та громадському руху, не встановлюючи, що такі діяння є кримінально караними чи взагалі суспільно небезпечними. Таким чином, колабораціонізм є добровільним і свідомим видом людської діяльності, полягає в співпраці з окупаційною владою, що займає певну ділянку адміністративно-територіального устрою на незаконних підставах.

Найбільш точно надає визначення поняттю колабораціонізм О. Заєць, вказуючи, що це – складне, неоднозначне суспільно-психологічне й етичне явище, що виникає в результаті взаємодії суб'єктів комунікативного процесу (окремих індивідів, певних політичних організацій з окупантами). Ідеться про добровільну або вимушену співпрацю з ворогом у будь-яких сферах життя – політичній, військовій, економічній, побутовій, соціокультурній [49]. Водночас А. Слюсаренко обґрунтовує історичний приклад, згідно з яким колабораціонізм в Україні виявився в широкому діапазоні – від побутового рівня до адміністративної та військової співпраці. Він мав різний характер – добровільної співпраці з нацистами з політичних чи ідеологічних переконань, вимушеної тривалої або вимушеної епізодичної співпраці з гітлерівцями та їхніми союзниками за часів Другої світової війни [156]. Таким чином, для здійснення колабораційної діяльності важливою є обстановка, а також конкретна ситуація – наявність збройного чи будь-якого іншого конфлікту, щодо державного суверенітету й територіальної цілісності певної країни, а також активне, усвідомлене та цілеспрямоване виправдовування і сприяння колу осіб, що незаконно та протиправно посягають на правопорядок, незалежність і територіальну цілісність певної держави.

Щодо видів колабораціонізму залежно від бажань і переконань, які мають на меті громадяни, то найбільш поширеною серед науковців є така класифікація: вимушений колабораціонізм – здійснення співпраці з

окупаційною владою не з власного бажання. Так, наприклад, під час Другої світової війни на окупованих територіях створювалися так звані «єврейські гетто», де примусово німецьким командуванням формувалися з числа євреїв місцеві адміністрації – юденрати й поліцейські підрозділи, що виконували вказівки наглядачів. Проте участь у так званих юденратах і поліцейських підрозділах з числа жителів гетто не гарантувала врятованого життя «вимушеним колаборантам», а лише відтермінувала їх страшний кінець; добровільний колабораціонізм – форма колабораційної діяльності, за якої населення за власним бажанням і власними переконаннями співпрацює з країною-агресором задля завдання шкоди державному суверенітету й територіальній цілісності країни. Прикладом цього може бути добровільна служба у військових формуваннях країни-агресора, допомога окупаційним адміністраціям тощо; ідеологічний колабораціонізм – за переконаннями частково спільна з двома попередніми формами колабораціонізму, адже вимушено відбувається через ідеологічні переконання, а також поєднується з добровільним характером безпосередньої діяльності [67]. На нашу думку, така теоретико-правова характеристика хоча й відображає глибинну сутність відповідних дій, проте має значення під час кваліфікації відповідного діяння лише за умови встановлення факту добровільності чи недобровільності вчинюваного діяння, що має ознаки колабораційного, адже одним з основних характеристик відповідного діяння є те, що воно має бути вчинене добровільно. Водночас судова практика на території України часів широкомасштабного російського вторгнення переконує, що нерідко громадян України катуваннями та іншими формами змушували вчиняти дії, що можуть мати ознаки колабораційної діяльності та свідчити про те, що суспільно небезпечні наслідки, визначені відповідними статтями КК України, все ж наставали. Важливим у здійсненні досудового розслідування саме такого випадку (діяння) є те, що ті чи інші особи вчиняли відповідні дії (діяння) під тиском.

Термін «колабораціонізм» походить від французького *collaboration* – «співробітництво», тому в донедавній політичній лексиці вживався з такими значеннями: у широкому тлумаченні – як співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду власне державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант, а у вузькому – співробітництво французів з німецькою владою в період окупації Франції під час Другої світової війни. Ураховуючи те, що в роки Другої світової війни колабораціонізм був явищем поширеним і був наявний практично в кожній окупованій країні, то розглядалася не лише добровільна співпраця французів, а й данців, норвежців, татар, білорусів, росіян та інших народів з німцями за умов окупації останніми їхніх країн [89]. Таким чином, зв'язок колабораціонізму зі злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку підтверджують потребу у віднесенні цього правопорушення саме до вказаного розділу КК України. Водночас розміщення цієї статті саме в першому розділі особливої частини КК України є доцільним, оскільки колабораційна діяльність визначається як специфічна форма державної зради, що вчиняється громадянином України, має особливі форми, а також специфічні наслідки для правової системи суспільства та державного суверенітету країни, якій завдано шкоди.

Аналізуючи сутність колабораціонізму, О. Гончаренко виокремлює такі його види:

1) воєнний колабораціонізм, який є одним з найпоширеніших і найвідоміших способів співпраці з окупантами: служба у військових підрозділах ворога, поліцейських органах, каральних структурах, розвідка, надання певної військової інформації, допомога противнику зі зброєю в руках. Так, наприклад, військові однієї країни, з огляду на власні переконання або примусово, переходили на бік іншої держави та допомагали їй військовим шляхом;

2) політико-адміністративний колабораціонізм, який виявляється шляхом співпраці з окупаційними органами влади. Так, наприклад, у часи

Другої світової війни у невеличких сільських населених пунктах призначалися спеціальні старости, які надавали інформацію відповідним військовим формуванням, співпрацювали з країною-агресором. Сьогодні ця практика теж застосовується, під час збройних конфліктів на окупованих територіях країною-агресором призначаються не лише власні представники для здійснення керівництва територією, а й певний відсоток місцевого населення-колаборантів для кращого функціонування всіх процесів життєдіяльності та кращої взаємодії з місцевими;

3) побутовий колабораціонізм, який є однією з найпростіших форм колабораційної діяльності й полягає у встановленні товариських, дружніх відносин між окупантами та місцевим населенням [31].

Вказані форми (види) колабораційної діяльності тією чи іншою мірою мають ознаки співпраці одного суб'єкта (громадянина України) з іншим суб'єктом, котрий є представником окупаційної влади, що встановила тимчасовий контроль та окупувала суверенну територію незалежної держави (або здійснює такі дії та намагається досягти цієї мети, зокрема за допомогою використання безпосередньо колаборанта), що своєю чергою створює відповідні правові обставини та дозволяє говорити про колабораційну діяльність.

Кримінально-правова проблема оцінки колаборації з ворогом не є новою для науки та слідчо-судової практики в Україні. Як зауважив Голова Верховного Суду ще в лютому 2014 року доволі гостро постало питання стосовно того, як бути з військовими, суддями, правоохоронцями, які не лише залишилися проживати на території тимчасово окупованих Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей, а ще й почали співпрацювати з органами влади на тимчасово окупованих територіях [126]. Узагальнення судової практики за ст. 111 КК України в період 2014–2022 рр. дозволяє стверджувати, що колабораціонізм як такий був і до появи ст. 111-1 КК України та підпадав під інші статті, зокрема під ознаки державної зради. Такими формами були, зокрема, добровільна участь громадянина України в

збройних формуваннях держави-агресора; добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; організацію та проведення заходів політичного характеру; добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території [50]. У цьому контексті варто підкреслити те, що недоцільність розширення диспозиції та доповнення новими частинами вказаної статті обумовлена тим, що станом на 2014 рік вторгнення росії хоча й мало масштабний формат, проте порівнюючи з його обсягами у 2022 році та формами, які ворог застосовує для загарбання території з точки зору посягання саме на загальнодержавний суверенітет і територіальну цілісність всієї України все ж різняться. З огляду на те, що ворогом було застосовано новітні форми залучення та втягування громадян України до колабораційної діяльності, законодавець був вимушений на підставі вивчення практики таких діянь та особливостей їх учинення внести зміни до КК України з метою встановлення відповідної прогалини в українському законодавстві.

Дослідники звертають увагу також на культурно-духовний колабораціонізм, який є важливим важелем під час війни, збройного конфлікту або ж навіть просто звичайної підтримки тоталітарного та суворого режиму в країні, де є пропаганда та культурно-духовна робота з населенням на окупованій території. У контексті колабораційної діяльності це також є поширеним методом взаємодії місцевого населення з окупаційною владою – шляхом залучення місцевих колаборантів до просвітницько-культурної роботи та так званого «промивання мізків». Однією з найпоширеніших форм культурного співробітництва була діяльність окупаційної преси в Україні. Багато газет і журналів так чи інакше допомагали нацистам і їх союзникам деморалізувати, дезорієнтувати і

відверто вводити в оману місцеве населення. Також цей вид колабораціонізму своє втілення реалізовував й на базі музейних установ, театрів, бібліотек, церков та інших закладів культури тодішнього місцевого населення [34]. Слід наголосити на тому, що питання здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах чітко постає з диспозиції однієї з частин статті КК України, а саме тому питання цього виду колабораційної діяльності, на нашу думку, є врегульованим. Крім того, у сучасному світі питання інформаційної політики є відкритим і гострим, а методи, які застосовуються агресором – позбавлення поліваріативності джерел інформування про події, однобічне, відверто провокативне й деструктивне тлумачення подій і фактів, однозначно потребують кримінально-правової оцінки з боку законодавства України, зокрема КК України.

Аналізуючи приклад російської агресії, можна стверджувати, що колабораційною діяльністю, відповідно до КК України, є перелік діянь, які спрямовані на виправдування збройної агресії та/або сприяння окупаційним військам росії як на території України, так і за її межами.

Зміст поняття колабораційної діяльності як виду антисоціальної поведінки та явища, що загрожує державному суверенітету й територіальній цілісності, дає підстави стверджувати про суттєву суспільну небезпечність цього виду злочинної діяльності, зокрема в умовах активного ведення бойових дій на території України.

1.2. Способи вчинення кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за колабораційну діяльність

Сучасні способи ведення активних бойових дій, що становлять загрозу для української державності, суттєво перетинаються з іншими, нестандартними способами досягнення противником протиправних, загарбницьких цілей. У період повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію України системним стало явище вчинення діянь колабораційного характеру, що посягають на державний суверенітет і територіальну цілісність України. Зазначене засвідчує потребу в науковому опрацюванні найефективніших методик розслідування.

Вивчаючи проблеми вдосконалення методики розслідування окремих видів злочинів, В. І. Галаган відніс до її структури криміналістичну характеристику злочинів та обставини, що підлягають встановленню, як два окремі, проте взаємопов'язані, елементи [26, с. 26]. Водночас, на нашу думку, слід також урахувати такий елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, як способи його вчинення, оскільки в розрізі зазначеної статті КК України надзвичайно важливим є питання, пов'язане з цією характеристикою, що своєю чергою суттєво впливає на міру ймовірного (визначеного відповідною частиною статті) покарання та своєю чергою впливає на межі та можливість (варіативність) дій слідчого (дізнавача) під час здійснення досудового розслідування.

Під час підготовки до вчинення кримінального правопорушення та в момент його вчинення і приховування правопорушник здійснює певні дії, які дають змогу отримати інформацію про нього, характеризують його особу, схему дій, що надалі буде враховуватися під час обрання методики та проведення розслідування, виявлення типових слідів і знарядь кримінального правопорушення. Спосіб кримінального правопорушення являє собою образ дії злочинця, що виражається в певній взаємопов'язаній системі операцій і прийомів підготовки, здійснення та приховування кримінального

правопорушення [70, с. 22]. Відповідно, певні операції та дії, що вчиняє правопорушник, прямопропорційно впливають на суспільну небезпечність його діянь, а також співвідносяться з можливостями як кваліфікації (додаткової кваліфікації) цих дій, так і вчинення слідчим тих чи інших процесуальних дій або ж прийняття тих чи інших процесуальних рішень, що впливають не лише на хід здійснення досудового розслідування, а й на правовий статус потерпілих осіб, а також особи, що ймовірно вчинила правопорушення (або ж підозрюваної особи, якщо остання набула такого статусу) [153].

Підтримуючи позицію щодо доцільності виокремлення обставин, які підлягають встановленню в кримінальному провадженні, ними можна визнати систематизовані на основі норм кримінального та кримінального процесуального права фактичні дані, які як належать до предмета доказування, так і виходять за його межі, невстановлення яких виключає повне та всебічне дослідження предмета доказування, оскільки це є необхідним для реалізації завдань кримінального провадження. Правильне визначення обсягу таких обставин у кожному конкретному кримінальному провадженні забезпечить повноту, цілеспрямованість та об'єктивність дослідження події злочину. Так, навмисне розширення предмета доказування може спричинити невинуватене затягування досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження. Натомість недозволене обмеження обов'язково передбачає неповноту і навіть односторонність розслідування кримінального провадження [63, с. 98; 75]. Саме тому всі елементи криміналістичної характеристики мають бути досліджені в певній послідовності та ймовірності їх належності до вчиненого правопорушення. Оскільки окреслене питання пов'язане не лише з кваліфікацією вчиненого, а й із процесом здійснення досудового розслідування, пропорційно залежним від ступеня суспільної небезпечності вчиненого, що безпосередньо пов'язані зі способом вчинення правопорушення, надважливим, на нашу думку, є встановлення цього елемента криміналістичної характеристики, а також

надання йому змістової та вичерпної характеристики й аналізу, що в подальшому впливатиме на здійснення досудового розслідування, можливість застосування слідчим тих чи інших інструментів досудового розслідування.

Досліджуючи та використовуючи інформацію про те, яким способом правопорушник учиняє кримінальне правопорушення, які сліди й знаряддя залишаються на місці вчинення кримінального правопорушення, слідчі отримують інформацію про його специфічні знання, навички, а також прийоми, дії і засоби, до яких вдається злочинець на стадіях приготування, учинення та приховання кримінального правопорушення. Крім того, це дає змогу встановити обставини вчинення кримінального правопорушення, кількість злочинців тощо [24]. Водночас учинення тим чи іншим способом того чи іншого виду колабораційної діяльності може свідчити про наявність в особи специфічного правового чи соціального статусу, що також має бути враховано під час кваліфікації відповідних дій і належним чином долучено до матеріалів кримінального провадження, що стане предметом оцінки в судовому процесі та стане складовим елементом (а можливо й основою) обвинувачення.

Кримінальний закон не визнає спосіб учинення злочину обов'язковою кваліфікуючою ознакою, проте в кримінальному процесі спосіб учинення злочину є обов'язковим елементом предмета доказування в кожному кримінальному провадженні. У теорії доказів спосіб учинення злочину тлумачать як комплекс дій, який вчиняє злочинець у певній послідовності та який призводить до злочинного наслідку. Зауважимо, що доказування способу вчинення злочину зумовлене різними намірами, мотивами, метою. Із цього випливає, що спосіб учинення злочину характеризується певним психофізичним підґрунтям і не обмежується лише зовнішньою, фізичною сферою. Кожна подія, зокрема злочин, відбувається в реальному місці та часі. Тому доказування цих елементів деталізує спосіб учинення злочину, прив'язує його до активної реальності, підтверджує його наявність і надає

можливість перевірки факту вчинення злочину, а також може мати значення для предметного захисту особи, кваліфікації способів вчинення окремих видів злочинів, встановлення кримінально значущих ознак предмета злочину, причиново-наслідкового зв'язку вчинених дій з характером і розміром шкідливих наслідків тощо [75]. Доцільно зауважити, що під час кваліфікації дії особи, що може бути розцінена як колабораційна діяльність, оскільки мотив і мета вчинення кримінального правопорушення чітко визначаються основним складом відповідної статті КК України, а їх розкриття та встановлення сутності й змісту, а також налагодження причиново-наслідкового зв'язку передбачає уточнення способу вчинення правопорушення, а також особливостей, з огляду на які саме цей і саме такий спосіб було обрано для досягнення протиправної мети, така криміналістична характеристика виходить чи не на перший план у процесі здійснення досудового розслідування.

Згідно з переконаннями І. Ф. Пантелеєва та М. О. Селіванова, на яких посилається Ю. Чорноус, спосіб учинення кримінального правопорушення становить систему дій з багатьма її елементами, відомості про те, як готується кримінальне правопорушення, яким чином проводяться тренування, як і де готуються або пристосовуються необхідні знаряддя й інші технічні засоби, які джерела їх отримання, яким чином вони застосовувались під час учинення правопорушення [177, с. 373]. З цим також погоджується М. Войчишена, оскільки кожна дія правопорушника під час підготовки, учинення або приховування кримінального правопорушення має значення для отримання повної картини здійснюваних правопорушником дій, виявлення слідів кримінального правопорушення, встановлення особи правопорушника й обставин, за яких воно вчинено. Характер способу вчинення кримінального правопорушення і його ознаки містять відомості про особу правопорушника, його особисті й особистісні ознаки [24]. Слід зауважити, що в контексті здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності осіб, що перебувають на окупованій території, або

залишились після деокупації на цій території та вчиняють дії щодо приховування вчиненого ними кримінального правопорушення, надважливим є визначення способу вчинення такої колабораційної діяльності, зокрема з метою встановлення необхідності додаткової кваліфікації вчинених діянь за іншим статтями КК України, чи перекваліфікації на іншу частину статті, що передбачає відповідальність за вчинення колабораціонізму. Крім того, слушним є акцент на тому, що дії правопорушника під час підготовки, учинення або приховування кримінального правопорушення мають значення, оскільки колабораційна діяльність, має конструктивно складний склад кримінального правопорушення та з криміналістичної точки зору – його розслідування відбувається переважно дистанційно або щодо діяльності таких осіб уже після деокупаційних заходів і звільнення територій, що покладає на слідчого додатковий обов'язок щодо встановлення всіх обставин учиненого діяння та його деталей.

Як слушно зазначає Р. М. Дударець, за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань відповідає той, хто дібрав співучасників, об'єднав їх загальною ідеологією та певною метою. Створення цих формувань полягає в здійсненні будь-яких дій, результатом яких стало існування зазначених об'єднань. Ідеться про такі організаційні дії: визначення цілей діяльності й принципів формувань, розробка планів діяльності, пошук спільників і розподіл між ними обов'язків, призначення керівників структурних підрозділів, матеріальне забезпечення діяльності формувань зброєю, транспортними й іншими необхідними засобами, зокрема фінансовими, а також створення інших необхідних умов для вчинення злочинів. Типовими способами створення умов для вчинення злочинів є дії, спрямовані на пошук учасників формування з подальшим розподілом їхніх ролей; пошук матеріальних засобів, необхідних для функціонування: грошей, транспорту, приміщень, сховищ; пошук об'єктів нападу тощо. Метою вказаних дій є об'єднання осіб або груп осіб у стійке формування з

ієрархічною структурою, з визначенням необхідної кількості учасників (як учасників учинення злочинів, так і осіб, які забезпечують діяльність формування), спеціалізації (злочинної спрямованості діяльності формування) і створення на цій основі структурних підрозділів (ланок) для забезпечення функціонування з метою спільного вчинення злочинів, вербування людей серед відповідних кримінальних чи криміногенних верств населення. У тих випадках, коли формування створюється внаслідок об'єднання раніше існуючих не залежних одне від одного формувань, то дії з їх об'єднання також слід розглядати як створення формування [42, с. 134; 75].

Таким чином, усі без винятку елементи криміналістичної характеристики вчинюваного кримінального правопорушення, пов'язаного з колабораційною діяльністю, мають значення під час кваліфікації, а також подальшого здійснення досудового розслідування, що дає змогу констатувати потребу у виокремленні найбільш важливих складників. На нашу думку, спосіб у цій ієрархії посідає чи не найперше місце, оскільки прямопропорційно пов'язується із суспільною небезпечністю вчиненого діяння, дозволяє вести мову про необхідність опрацювання пов'язаних з цим інших елементів такої характеристики.

Поняття колабораціонізму сьогодні безпосередньо пов'язане зі збройною агресією росії проти України, що розпочалася з анексії Криму, захоплення частини Донеччини та Луганщини 2016 року, проте нормативно в КК України його закріпили лише після початку широкомасштабного вторгнення 2022 року (до цього ми мали в КК України лише термін «державна зрада»). Нині в Україні наявна нормативна база, яка дозволяє притягувати до відповідальності осіб, які співпрацювали і співпрацюють з ворогом. Ідеться, наприклад, про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» від 3 березня 2022 року № 2108-IX, яким передбачено доповнення статті Кримінального кодексу України двома поняттями – «колабораційна діяльність» та «пособництво

державі-агресору». Україна, перейнявши західні моделі і власні потреби, має пройти свій transitional justice і набути досвід колаборації та відповідальності за неї власним змістом. Таким чином, очевидно, що національне законодавство потребує вдосконалення [55].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року № 2108-IX [128] було доповнено Кримінальний кодекс України складом кримінального правопорушення, що передбачає відповідальність за колабораційну діяльність, визначивши зміст і сутність відповідного поняття, а також передбачивши різні форми та способи його вчинення.

Ці питання, на нашу думку, потребують більш детального наукового опрацювання, що можливо здійснити завдяки застосуванню ґрунтовних наукових методів, а також використанню емпіричних матеріалів щодо розслідування відповідного злочину компетентними органами за критерієм вказаних способів.

З одного боку, оскільки перші затримання колаборантів після звільнення окупованих ворогом державою-агресором наших територій ще не можуть відтворити реальну картину складу цього злочину і його якісних і кількісних показників, а також розкрити кримінологічну характеристику особи, яка його вчиняє, відсутні й загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання колабораційної діяльності на перспективу. З іншого боку, перші судові вироки за ст. 111-1 КК України засвідчують певні правові колізії, які виникають у процесі відмежування цього злочину від іншого, зокрема державної зради (ст. 111 КК України) та правильної кваліфікації [6]. Очевидним є те, що від державної зради в межах аналізу способу як елементу криміналістичної характеристики колабораційну діяльність відмежовує низка чітких законодавчих категорій і термінів, що формують правове уявлення про конструкцію відповідного кримінального правопорушення. Водночас

варто зауважити, що певна кількість таких юридичних характеристик, зокрема характеристики способу, прямо перетинаються та створюють неможливість визначення родового поняття стосовно видового.

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що в умовах реалій сьогодення, зумовлених воєнним станом в Україні, захист національної безпеки України, її незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, основ конституційного ладу вимагає активного використання набутого арсеналу кримінально-правової теорії, кримінального законодавства та практики його застосування щодо протидії та запобігання кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України. Серед них особливої уваги вимагає дослідження норм-новел, що встановлюють кримінальну відповідальність за діяння, пов'язані з колабораційною діяльністю (ст. 111-1 КК України), а також їх розмежування із суміжними злочинами, зокрема зі шпигунством (ст. 114 КК України) [102]. На нашу думку, слід частково погодитись із такою криміналістичною характеристикою, оскільки, наприклад, шпигунство, будучи злочином, що вчиняється специфічним, притаманним лише цьому кримінальному правопорушенню способом суттєво відрізняється від колабораційної діяльності, на практиці. Колабораційна діяльність як вид публічної діяльності має публічний і відкритий характер, що й вирізняє її в межах способу серед правопорушень іншого «синонімічно-правового» ряду, таких правопорушень.

У законодавстві більшості країн колабораціонізм кваліфіковано як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від виду шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара. Як явище колабораціонізм зародився в процесі наполеонівських воєн – перших у Європі масштабних воєн між націями, а не династіями. Узагальнюючи такі форми злочинної діяльності колаборанта, можна дійти висновку, що кожна з наведених форм може здійснюватись у публічних місцях, у спілкуванні з друзями та сусідами, у закладах освіти, у

медіа, під час проведення з'їздів, круглих столів, конференцій тощо. Публічним також є поширення закликів або висловлювання заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема в мережі Інтернет. Отже, у сучасній правовій науці колабораційну діяльність слід розглядати як суспільно небезпечне протиправне діяння (злочин), учинене громадянином України на окупованих ворогом територіях у його інтересах і на шкоду нашої держави [6].

Законопроектом від 26 вересня 2022 року № 8077 було запропоновано доповнити ст. 111-1 КК України приписами щодо кримінальної відповідальності за співпрацю з державою-агресором суб'єктів, які здійснюють управлінську чи юридичну функції: адвокат, аудитор, оцінювач, експерт, арбітражний керуючий, приватний виконавець, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, або надання інших публічних послуг. На думку В. А. Мисливого, прийняття цієї пропозиції є передчасною, адже специфіка вказаних професій свідчить про їхню важливість у суспільному житті й обумовлює реальні наслідки від співпраці з ворожою державою, зокрема вчинення незаконних правочинів тощо. Водночас така кримінально-правова заборона може мати негативні наслідки для населення, що перебуває на тимчасово окупованих ворогом територіях, залишаючись без кваліфікованого правового захисту. Причому не можна виключати можливого надходження пропозицій щодо заборон багатьох інших професій. Отже, прийняття подібних норм має здійснюватися на підставі узагальнення та ретельного аналізу фактичних даних щодо реальних виявів колабораційної діяльності з боку певних професій, що має бути виваженим та обґрунтованим [102; 129]. Також, на нашу думку, слід звернути увагу на те, що способів учинення колабораційної діяльності, які впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення, є декілька, одним з родових таких понять є належність до певного соціального статусу чи службова належність (професійна), що

відображається в одному конкретному способі – вчинення колабораційної діяльності із застосуванням службових (професійних) повноважень.

Аналіз ст. 111-1 КК України засвідчує, що ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм можна вважати однією з форм колабораційної діяльності, відповідальність за який передбачена в ч. 1, 3 та 6. В об'єктивному контексті ідеологічний і культурно-освітній колабораціонізм у формі здійснення пропагандистської та іншої інформаційної діяльності, спрямованої на встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України тощо, характеризується альтернативним учиненням таких видів дій: 1) публічне заперечення: а) здійснення збройної агресії проти України, б) встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; 2) публічні заклики: а) до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, б) до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, в) до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1 ст. 111-1); 3) здійснення пропаганди в закладах освіти незалежно від типів і форм власності; 4) учинення дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1); 5) організація та проведення заходів політичного характеру, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України; 6) здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України; 7) активна участь у зазначених заходах політичного характеру (ч. 6 ст. 111-1) [118]. Із криміналістичної точки зору такі характерні елементи є важливими не лише під час кваліфікації тих чи інших дій правопорушника, а й у контексті

планування здійснення досудового розслідування та криміналістичного версіювання, що своєю чергою є способами, методами й засобами, котрі слідчий (дознавач) використовують під час досудового розслідування для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

До факультативного та важливого для криміналістики виду способів учинення колабораційної діяльності належить учинення його, наприклад, у спосіб пропаганди чи популяризації ідей у конкретному соціальному просторі, не на загал, що своєю чергою вже кваліфіковано як колабораціонізм за фактом публічного заперечення особою збройної агресії, але враховується слідчим (дознавачем) під час здійснення досудового розслідування з іншою метою – визначення потреби в проведенні певних додаткових слідчих (розшукових) дій.

Державна політика щодо кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні має будуватися з урахуванням того, що така кримінальна відповідальність матиме безпосередній вплив на подолання наслідків збройної агресії російської федерації в Україні в довгостроковій перспективі, примирення в українському суспільстві, встановлення правди про події під час війни, післявоєнну відбудову та реінтеграцію жителів тимчасових окупованих територій. У зв'язку з цим запровадження кримінальної відповідальності за колабораціонізм за моделями Франції чи будь-яких інших країн після Другої світової війни у формі переслідування, за економічний та адміністративний колабораціонізм, позбавлення права обіймати певні посади і займатися певною діяльністю на 10–15 років – це запровадження застарілих правових інститутів, від яких ті самі країни почали відмовлятися, починаючи з пізніх 1940-х років. Натомість під час формування державної політики з кримінальної відповідальності за колабораціонізм Україна має спиратися на сучасні інститути кримінального права та прав людини, а також напрацювання у сфері перехідного правосуддя, спрямовані на подолання наслідків порушень прав людини в сучасних збройних конфліктах [39].

Заперечення (публічне) здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини її території передбачає таку поведінку, що полягає у відкритому вираженні думки про те, що зазначені факти є такими, які реально не встановлені або відсутні, а так само відкритому спростуванню цих фактів [168].

Згідно з позицією О. Юрікова, попри широке коло виявів об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, диспозиції зазначеної статті мають певні недоліки, що можуть зумовити уникнення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність або навпаки – безпідставне покарання [185], що, на нашу думку, лише створює додаткові підстави для подальшого дослідження відповідного складу кримінального правопорушення та визначення основних елементів його криміналістичної та кримінально-правової характеристики.

Так, у межах характеристики способу вчинення кримінального правопорушення слід зауважити, що відповідній тематиці приділяли увагу значна кількість вітчизняних дослідників. Знані дослідники В. Гончаренко, В. Нор і М. Шумило зазначають, що варто розрізняти спосіб учинення кримінального правопорушення як складову предмета доведення та як елемент криміналістичної характеристики, оскільки спосіб учинення кримінального правопорушення входить у предмет доведення, адже є основним компонентом об'єктивної сторони кримінального правопорушення: порівнюючи характер діяння особи з кримінальним законом, слідчий і суд визначають, чи є в цьому діянні ознаки кримінального правопорушення, чи містять дії винного обтяжливі та пом'якшувальні його відповідальність обставини тощо [84, с. 85]. Відповідно, можна констатувати, що способи вчинення колабораційної діяльності як одного з найтяжчих злочинів проти основ національної безпеки України є досить варіативними, оскільки від форми його вчинення (обрання конкретного способу) залежить власне міра мінімального й максимального покарання, що може бути застосоване до відповідного правопорушника.

Варто звернути увагу на те, що диспозиція ст. 111-1 КК України викладена в декількох частинах, що й визначають варіативність учинення колабораційної діяльності. Наприклад, колабораційна діяльність можлива в спосіб: публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України (частина перша); добровільного зайняття громадянином України певної посади в незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території (частина друга); здійснення громадянином України пропаганди в закладах освіти (частина третя); передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованій території та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором (частина четверта); добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території (частина п'ята) та інших [82]. Водночас, на нашу думку, урахуваючи абстрактність деяких законодавчих конструкцій у відповідній статті КК України, це може негативно вплинути на процеси здійснення досудового розслідування відповідного кримінального правопорушення, а також призвести до складнощів у доказуванні окремих елементів суб'єктивної сторони складу злочину.

1.3. Характеристика осіб, які здійснюють колабораційну діяльність

Колабораційна діяльність за своїм змістом і сутністю є однією з найбільш небезпечних для стабільного функціонування держави та життя суспільства, оскільки її сутність полягає в деструктивному, системному впливі не на саму державу, а на ті фундаментальні цінності та основи, що вона в себе вбирає. Актуальним є питання ефективізації процесів, пов'язаних

із досудовим розслідуванням колабораційної діяльності з огляду на військове протиправне вторгнення росії на територію України та широке використання агресором нестійких і відверто антисоціальних елементів української спільноти в колабораційній діяльності, що спрямована на підрив державного суверенітету.

Важливим є те, що ефективне державницьке реагування на факти і вияви колабораціонізму в суспільстві є запорукою недопущення досягнення злочинцем (злочинцями) своєї мети, а визначення типових і змістовних характеристик такої особи є запорукою успішності будь-якого досудового розслідування, зокрема й щодо колабораційної діяльності.

Визначення особи-правопорушника в цьому контексті дозволить встановити реальність і зміст злочинних намірів, обрані способи та методи реалізації задуманого, а також багато інших компонентів, що пов'язуються як з об'єктивною, так й із суб'єктивною стороною кримінального правопорушення відповідного складу.

Інститут надання криміналістичної характеристики особам-правопорушникам є досить поширеним у криміналістиці як один з найбільш ефективних. Проте, урахувавши складність здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, а також раптовість і завуальованість обставин переходу на бік ворога, активне пропагування визнання збройної агресії окремими громадянами зумовлюють потребу у встановленні додаткових і більш конкретних характеристик цього виду злочинної діяльності.

Особа злочинця характеризується низкою криміналістично значущих ознак, специфічних для доведення до самогубства, що відображають спосіб доведення жертви до самогубства, особливості характеру злочинця, його темпераменту, навичок у житті й роботі. Такими криміналістично значущими ознаками є: жорстоке поводження із жертвою, приниження її людської гідності, шантаж, використання матеріальної та іншої залежності жертви від злочинця, розповсюдження чуток про нібито наміри жертви вчинити

самогубство, інсценування самогубства чи нещасного випадку, може свідчити про хитрість злочинця, його інтелектуальний рівень. Поведінка злочинця під час учинення злочинних дій пов'язана з його психологічними, моральними, соціальними властивостями та виявами. Злочинець моделює свою поведінку, щоб спровокувати жертву до замаху на самогубство. Особа вчиняє злочин через використання матеріальної (чи іншої) залежності жертви від нього, доводить її до стану фрустрації, афекту та аутоагресії (самогубства). Через результат дій злочинця (самогубство жертви) можна визначити мету, мотив і спосіб учинення злочину, адже ґрунтуючись на ньому, ми можемо отримати уявлення про основні елементи діяльності злочинця, його соціальні та психологічні якості [58]. Водночас слід зауважити, що діяльність злочинця в тій чи іншій формі пов'язана з колабораціонізмом, має виразні та характерні для цього кола порушень риси, оскільки специфічність складу вказаного злочину робить його нетиповим. Так, наприклад, найбільш характерною та очевидною рисою колабораціоніста є передусім зрадництво в різноманітній формі, що полягає в сприянні незаконним збройним формуванням у досягненні їх цілей. Фактично поведінка особи демонструє ігнорування правового статусу громадянина демократичної держави, адже така позиція не вкладається в контекст і концепт демократії, дотримання прав і свобод людини та громадянина, що є непорушними основами не лише державності, а й відповідного суспільства. Демократія як форма устрою, безперечно, створює такі умови життя, де буде забезпечено дотримання прав і свобод усіх верств населення, а отже, правильною, вважається поведінка, що задекларована у відповідному нормативно-правовому забезпеченні. Саме тому, на нашу думку, найнебезпечніша характеристика такої особи полягає в тому, що вона категорично заперечує державність, до якої належить, та сприяє її розпаду, що своєю чергою є внутрішньо суперечливим і деструктивним явищем.

Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики – це сукупність соціально значущих ознак і відносин, які характеризують винну в

порушенні кримінального закону людину в поєднанні з іншими умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. Створення криміналістичного портрета є досить важливим для всього процесу розслідування. У будь-якому випадку він надає змогу висунути певні версії та здійснювати розшук особи, що зникла з місця події, а також можливості якісного проведення подальших слідчих (розшукових) дій [172]. З огляду на зазначене, важливим є всебічне дослідження всіх соціально значущих характеристик відповідного явища, оскільки з нього логічно випливають вид, форма та спосіб, які обрала особа для досягнення злочинної мети. Оскільки з точки зору науки криміналістики відповідні характеристики суттєво впливають на процес здійснення досудового розслідування, з метою завчасного формування найбільш типових алгоритмів дій слідчого надважливим, на нашу думку, є визначення характеристики особи злочинця-колабораціоніста.

Доцільною вбачається пропозиція О. Н. Колесніченко, згідно з якою до комплексу ознак особи як елемента криміналістичної характеристики включаються всі ознаки, які можуть сприяти визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку й викриття злочинця. Частина їх має не лише кримінально-правове значення (наприклад, попередні судимості), а й криміналістичне (наприклад, хитрощі злочинця, кримінальні навички). Зміст цього елемента криміналістичної характеристики визначається набором ознак, специфічних для осіб, які вчиняють злочини такого виду, і суттєвих для їх ефективного розслідування. Система ознак особи злочинця включає ознаки демографічні, а також ознаки, що відображають деякі моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) тощо [69, с. 29–42]. З огляду на те, що колабораційну діяльність за родовою ознакою та видовим підходом віднесено до розділу КК України, у якому згруповано кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, їх дотичність одна до одного та схожість типажів особи злочинця державного зрадника, диверсанта й колабораціоніста, безперечно, дозволяє констатувати потребу в

аналізі зазначених характеристик, які вже напрацьовані дослідниками, для проведення аналогій у застосуванні певних слідчих прийомів.

У цьому контексті особа передбачає набір (комплекс) моральних характеристик. Крім того, дослідники виокремлюють також характеристики особи злочинця-колабораціоніста в морально-психологічному контексті. Науковці серед агресивних реакцій злочинця виокремлюють: фізичну агресію (напад) – це використання фізичної сили до іншої особи; непрямую агресію – це може бути агресія, спрямована опосередковано на іншу особу (злостиві плітки, жарти), і спрямована ні на кого (крики, биття кулаком по столу тощо); дратівливість – готовність до вияву негативних почуттів за найменшого збудження (грубість, різкість); негативізм – опозиційна манера поведінки від пасивного опору до активної боротьби проти встановлених звичаїв і законів; образу – ненависть до оточуючих за дійсні і вигадані свідчення; підозрілість – усі люди завдають або планують завдати шкоду; вербальну агресію – висловлення негативних емоцій як через крики, сварку, так і через словесні відповіді (прокльони, погрози) [170].

Доцільно погодитися з думкою В. В. Тіщенко, який вказує, що дані про суб'єкта (суб'єктів) злочину містять у собі різні відомості, що характеризують типову особистість злочинця, який вчиняє злочин певної спрямованості, і сприяють побудові версій щодо нього, його пошуку та встановленню. Криміналістично значущі властивості особистості злочинця можна поділити на три групи: 1) біологічні, що включають статеві, вікові, фізичні ознаки; 2) психічні, що свідчать про інтелект, емоційну й вольову сферу індивіда; 3) соціальні, що характеризують його суспільний статус, професійну належність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємини з іншими людьми тощо [162, с. 62]. Відповідно, належить підкреслити, що під час учинення тих чи інших форм колабораційної діяльності несуттєвими можуть виявитись, наприклад, біологічні властивості особи злочинця-колабораціоніста, проте з точки зору здійснення досудового розслідування в частині встановлення особистості такого правопорушника розуміння потреби

чи непотрібності застосування тих чи інших заходів додаткового забезпечення проведення різноманітних слідчих (розшукових) дій, оскільки якщо зловмисниця жіночої статі – до особистого огляду чи обшуку такої особи має бути залучена особа аналогічної статі. Крім того, здобуття додаткової інформації про вчинення особою колабораційного діяння, а також імовірні кроки щодо його приховання можливо з'ясувати частіше зі слів очевидців, котрі орієнтуються буквально на зовнішність особи.

На нашу думку, слушною є позиція В. В. Корнієнка, згідно з якою криміналістику цікавить виключно інформація, що дозволить визначити напрям і способи пошуку особи, яка вчинила злочин, обрати найоптимальніші методи розслідування злочинів, спрогнозувати поведінку особи в тій чи іншій ситуації, установити зв'язок між даними про особу злочинця, схему чи технологію злочинного збагачення та обставини вчинення нею злочину, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду. Наведені дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів, на думку науковця, дозволяють слідчому чи оперативному працівникові виявити схильних до протиправної поведінки осіб, значно звузити коло підозрюваних, з'ясувати мету та мотив учинення злочину, побудувати версії та спланувати тактичні операції, а після того, як підозрюваний стане відомим, – визначити лінію поведінки відносно нього [74, с. 99]. Особливо важливим є забезпечення здійснення заходів і лінії слідчої поведінки, описаної автором, зокрема з урахуванням багатоманітності населення, наприклад на деокупованих територіях, їх психологічному стані тощо, й відповідно способи, методи та засоби виявлення тих чи інших форм колабораційної діяльності населення, а також взаємопов'язання їх із конкретними особистостями має бути здійснено з мінімальним ризиком порушення прав, свобод людини і громадянина та максимально можливим законним їх обмеженням [150].

Підбиваючи підсумок щодо соціально-демографічних ознак, слід зазначити, що вони дають істотну інформацію про особу злочинця. Вона

може бути використана як у науці, так і в практичній діяльності, зокрема під час розроблення та реалізації заходів профілактики кримінальних правопорушень, розроблення версій, підготовки та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій. Поведінка людини багато в чому залежить від її статусу в суспільстві, тому соціальні прояви є необхідними для вивчення особистості злочинця. Соціально-демографічні ознаки містять інформацію, без якої неможлива повна криміналістична характеристика особи [172]. На нашу думку, соціально-демографічні ознаки, безперечно, є одними з найбільш важливих, оскільки на це вказує КК України, спрямовуючи низку кваліфікованих складів відповідного кримінального правопорушення в русло належності до того чи іншого соціального та правового статусу в суспільстві, а не лише до вчинення певного виду дій.

Особа злочинця найбільш повно характеризується саме в момент вчинення злочину, і тут простежуються кримінологічні особливості поведінки певної категорії злочинців. Зокрема, особа агресивного злочинця відрізняється набором ознак, характерних лише для неї, а саме специфічних навичок, умінь, комплексу інтересів та інших істотних і стійких властивостей, які закономірно сформувалися під впливом негативних елементів соціального середовища, що зрештою реалізувались у вчиненні злочину з використанням агресії як засобу досягнення поставленої мети. Усе це повною мірою належить до характеристик вивчених нами осіб агресивних злочинців [160]. Важливо зауважити, що в цьому випадку колабораціоніст поглинає ті чи інші негативні для державності України елементи, після чого продукує їх, створюючи відповідну філософію незалежно від сфери та галузі, а також способу, у який така діяльність провадиться, адже наслідком її є один показник – шкода державним і суспільним інтересам, постановка під загрозу прав і свобод людини та громадянина в суспільстві, державі та за її межами.

Кримінологічна наука зазвичай оперує поняттям «особистість злочинця». Оскільки поняття особистості є складним інтегруючим поняттям, що охоплює біологічні, психологічні та соціальні сторони, йому притаманна

система ознак, властивостей і рис, що визначають особистість як людину, що вчинила злочин. Будучи різновидом особи взагалі, особа злочинця має загальні ознаки (стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві), а також властиві лише особі злочинця специфічні ознаки, що визначають і відображають характер і ступінь її суспільної небезпечності. Як зазначає В. В. Голіна, «відвернення злочинних виявів наявне тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від формування злочинного мотиву до початку виконання діяння» [30]. Слід зазначити, що крізь призму притягнення особи до кримінальної відповідальності, з точки зору того механізму, що формує КК України та КПК України, неможливим є невстановлення таких суттєвих елементів, як стать, вік, фах, освіта, соціальний стан, роль у суспільстві тощо, оскільки вони не лише становлять механізм злочинної діяльності, а й є елементами механізму доказування з точки зору його правильного документального оформлення. Без установлення конкретної особи, її статі та віку, а також наявності/відсутності інших важливих елементів такі слідчі (розшукові) дії та прийняті процесуальні рішення неможливі не з точки зору реалізації, ні крізь призму принципу законності.

Розвиток уявлень про визначення поняття особи злочинця, а також його наповнення змінювалися протягом не одного століття. До ХХ ст. погляди на особу злочинця були різноманітними. На ранніх етапах розвитку суспільства дослідники пояснювали причини вчинення злочинних діянь впливом на особу чогось божественного або диявольського, впливом психічних відхилень і соціуму [173; 179, с. 163]. Водночас слід зауважити, що й на сьогодні пропагандистська машина ворога продукує подібні позиції та думки, пояснюючи незрозумілі соціальні явища та мотивуючи саме в такий спосіб. Проте, на нашу думку, це не може бути суттєвим у процесі здійснення досудового розслідування та мати вагомий ефект як на процес кваліфікації, так і здійснення досудового розслідування.

Різнманітність підходів до вивчення особи злочинця свідчить про багатогранність цієї проблеми та необхідність більш ґрунтовного

дослідження окремих аспектів криміналістичної характеристики особи злочинця. Серед обставин, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, у Кримінальному процесуальному кодексі вказано такі: вік, стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати в процесі індивідуалізації відповідальності чи обрання заходу виховного характеру; умови життя та виховання неповнолітнього [56; 86]. Крім того, для об'єктивної характеристики змісту й сутності криміналістичної характеристики особи-колабораціоніста слід зосередитися власне на понятті колабораційної діяльності та проаналізувати його основні характеристики.

Законодавством України, з огляду на нещодавні зміни, забезпечується кримінальна караність відповідного явища, а саме його віднесено до переліку складів кримінальних правопорушень, що є юридично значущим фактом і не може не привернути увагу як науковців, так і практиків [128]. М. Бутенко наголошує на тому, що Кримінальний кодекс було доповнено новою статтею 111-1, у якій визначено та надано пояснення щодо дій, які можуть бути кваліфіковані як колабораціонізм. До таких дій було віднесено злісне заперечення збройної агресії проти України, заклики підтримки агресора, окупаційної адміністрації, добровільне заняття різного роду посад у незаконних органах влади, що створені на тимчасово окупованих територіях, у тому числі окупаційних адміністраціях держави-агресора, а також участь у діяльності цих організацій [15]. Відповідно, попередній структурний аналіз відповідного поняття вже свідчить про те, що особа котра вчиняє такі дії однозначно не може бути іноземцем, а відповідно – однією з характеристик особи-правопорушника в цьому випадку буде належність особи до громадянства України. Хоча деякі частини відповідного складу кримінального правопорушення визначають особою-злочинцем виключно особу-іноземця.

Е. Оржинська зазначає, що кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки є одними з найтяжчих, оскільки зазначена категорія

посягає не лише на державну, конституційну та національну безпеку загалом, а й на національні інтереси України, які охоплюють громадську безпеку й порядок, життя і здоров'я людини та громадянина тощо. Небезпечність кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки полягає не лише в посяганні на державу – її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність; території, навколишнє природне середовище (виникнення надзвичайних ситуацій екологічного, техногенного характеру тощо), на суспільство – його демократичні цінності, добробут та умови для сталого розвитку, а й на людину та громадянина загалом, на їх життя і гідність, на конституційні права і свободи, безпечні умови життєдіяльності [114]. Відповідно, ураховуючи попередній висновок про належність особи-колаборанта до громадянства України, слід зауважити, що така низка обставин свідчить про цинізм, деструктивізованість і девіантність поведінки відповідного індивіда, оскільки він, користуючись правами і свободами, що надаються лише громадянину України, щоденно застосовує свій правовий статус громадянина, що є інструментом реалізації людського права на життя та гідне існування, одночасно суперечить загальноприйнятим соціальним стандартам і правилам, що є законними – є вкрай небезпечним для всього такого суспільства. Колабораціонізм як вид злочинної діяльності підриває соціум із середини, не дозволяє стабільно розвиватись йому, заперечує існування не лише держави як інституту, а й суперечить акту соціального волевиявлення щодо її створення, що безперечно деструктивно впливає на дотримання прав і свобод людини та громадянина.

В. Олішевський зазначає, що колабораціоніст, реалізуючи цей вид кримінального правопорушення, не може втілити свій злочинний намір без взаємодії з об'єктами і предметами навколишнього середовища. У цей процес він втягує окремі елементи середовища, що його оточує, які потім свідомо й цілеспрямовано перетворюються та використовуються ним для досягнення злочинного результату. Ці елементи слугують знаряддями вчинення кримінального правопорушення [113]. Таким чином, усвідомлюючи

можливість підбору колабораціоністом знарядь і вибору способів учинення кримінального правопорушення, слід підкреслити розуміння соціальних процесів, бажання на них впливати, високий інтелект, здатність критично мислити та зрілий вік – як основні характерні риси особи-колабораціоніста.

Судова практика своєю чергою також системно утверджує й практико орієнтує основні напрацювання криміналістичної науки крізь призму судової нормотворчості. Так, наприклад, судом було визнано винним громадянина за те, що він, діючи умисно, використовуючи мережу Інтернет, зокрема соціальну мережу «Тік-ток», де він зареєстрований та має власний акаунт з нікнеймом, поширив відеозапис шляхом його опублікування на власному акаунті у вільному доступі для невизначеного кола осіб. Винний висловив заперечення здійснення збройної агресії рф проти України, здійснив заклики до підтримки рішень і дій держави-агресора [19]. Відповідно, надана характеристика свідчить про факт комп'ютерної грамотності й обізнаності злочинця, його соціальну активність і вміння формулювати свої думки чітко, зрозуміло та орієнтувати їх на досягнення результату.

У цьому контексті О. Кузьменко стверджує, що колаборант – це особа, яка умисно, добровільно та свідомо співпрацювала або закликала до співпраці з військовими формуваннями або представниками окупаційної адміністрації держави-агресора. Авторка зазначає, що без криміналістичної характеристики кримінального правопорушення неможливо сформулювати ефективну методику його розслідування, а тому до основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, на нашу думку, слід віднести спосіб, місце, час вчинення злочину, засоби злочинного посягання та особу злочинця. Загалом особа-колабораціоніст законодавцем визначена відповідно до способів учинення колабораційної діяльності, а саме: 1) громадянин України (ч. 1-3, 5, 7 та 8 ст. 111-1 КК України); 2) іноземець чи особа без громадянства (ч. 4, 6 та 8 ст. 111-1 КК України); 3) юридична особа (вчинення будь-якої із зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою) [88, с. 339].

У підрозділі досліджено особу-колабораціоніста як суб'єкта вчинення відповідного кримінального правопорушення, що суттєво посилить доктрину криміналістики в цій галузі, а також сприятиме формуванню окремих тенденцій у правоохороні та правозахисті, дотично оптимізує кримінальний процес загалом.

1.4. Інші елементи криміналістичної характеристики колабораційної діяльності

Елементів криміналістичної характеристики існує чимало, проте ми в контексті вдосконалення методики здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності пропонуємо розглянути передусім обстановку цього кримінального правопорушення, що є базовим, засадничим поняттям.

О. Литвинов звертає увагу на те, що наукова спроможність криміналістичної характеристики злочинів є науковою парадигмою, адже вона акумулює, систематизує дані про типові та нетипові якісні характеристики й ознаки злочинів, а також дає змогу зробити на цій основі переконливі висновки про наявність певних кореляційних зв'язків [92, с. 23–29]. На нашу думку, питання, пов'язані з наданням криміналістичної характеристики окремим видам кримінальних правопорушень, є актуальним, оскільки серед їх кола тим чи іншим способом виокремлюються базові, а також похідні діяння, що вбирають у себе низку притаманних рис, проте такі риси, з урахуванням особливостей того чи іншого складу кримінального правопорушення, потребують додаткового дослідження та аналізу.

Причому вихідним має стати положення про те, що поняття обстановки різними словниковими виданнями тлумачиться по-різному. Так, обстановка характеризується як сукупність умов, за яких що-небудь відбувається, умов життя кого-небудь; також трактується як становище на місці воєнних дій, зумовлене їх протіканням, співвідношенням бойових сил, їх розташуванням, характером місцевості тощо; як меблі, прикраси та предмети побуту, якими

обставлено й прикрашено приміщення, житло [111]. Слід зазначити, що поняття обстановки в контексті учинення колабораційної діяльності, може впливати на вчинення різних форм такого кримінально караного діяння, оскільки саме через різні обставини, міра та контекст вини правопорушника характеризується по-різному. Це, своєю чергою, передусім пояснюється основним базовим показником правового режиму в Україні з 2022 року – правового режиму воєнного стану.

Питання виявлення та фіксації слідів на місці вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з позбавленням волі чи викраденням людини, іноді є нагальним. Наприклад, коли особу просто заштовхали в автотранспорт, без жодних свідків і будь-яких додаткових на це вказівок, окрім показань із чужих слів осіб, що проживають у будівлях поруч із місцем, де це сталося [12, с. 33–36]. Тому й питання обстановки вчинення колабораційної діяльності так само може бути розкрито по-різному, що своєю чергою дозволяє якомога ширше застосовувати такий правничий інструментарій і імплементувати здобуті знання в матеріали досудового розслідування, що в кінцевому значенні дозволить забезпечити реалізацію механізму притягнення до кримінальної відповідальності відповідних осіб.

Вчені вказують, що обстановкою вчинення злочину слід вважати сукупність об'єктивних умов, у яких протікає зовнішній акт злочинної поведінки [52]. Науковці звертають увагу на те, що обстановка вчинення злочину дійсно має вузьке й широке значення та буквально сприймається як речі, явища, процеси, що є елементами зовнішнього світу, місце, час та інші конкретні умови вчинення кримінального правопорушення [83]. Отже, слід зазначити, що обстановка як комплексна характеристика вчинюваного діяння колабораційного характеру може полягати в декількох основних складових, що композиційно формують конструкцію кримінального правопорушення та створюють підстави для притягнення до відповідальності особи.

Слідова картина – це система матеріальних та ідеальних слідів, що знаходяться в закономірній залежності від інших елементів криміналістичної

характеристики злочину. Утворення слідової картини – складний процес закономірностей і зв'язку між окремими об'єктами, що пов'язаний насамперед із сукупністю певних дій злочинця у взаємозв'язку зі способом й умовами вчинення злочину [3]. Крім того, елементи обстановки кримінального правопорушення тією чи іншою мірою вможливають просування різних слідчих версій під час здійснення досудового розслідування, що своєю чергою дозволяє варіювати слідчий інструментарій і неупереджено будувати версію.

В. Динту зауважує, що загальноприйняте розуміння поняття обстановки змістовно наповнене такими характеристиками, що позначають щось зовнішнє щодо явища, події, вчинку. Така категорія складається не з однієї обставини, а з їх сукупностей і здатна впливати на відповідне явище, подію або вчинок. На основі опрацьованої наукової літератури можна дійти висновку, що в криміналістичній науці існує два підходи до розуміння обстановки злочину. У вузькому значенні це – обстановка місця події (злочину), що постає як сукупність об'єктів матеріального світу, що відображає інформацію відносно вчиненого злочину. Слід зауважити, що такий підхід звужує можливості вивчення досліджуваного питання, оскільки приймає за вихідну величину лише відображені в об'єктивній реальності матеріальні складники події вчинення злочину й лишає поза увагою значущі елементи, які є невід'ємною частиною структури обстановки вчинення злочину. У широкому значенні обстановка злочину розглядається як більш масштабна категорія, оскільки аналізується на більш глибокому рівні, завдяки чому проникає в саму суть досліджуваного поняття [38]. Водночас, на нашу думку, слід зауважити, що неможливим є надання практико орієнтованого тлумачення вузького значення обстановки, порівняно з широким, оскільки слідчий (дізнавач), прокурор під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, передусім зобов'язаний досліджувати всі без винятку фактори й обставини комплексно та всебічно, що унеможливорює поділ інформації про вчинене правопорушення на

важливу та не важливу (звідки й формується підхід широкого та вузького застосування поняття обстановка) [151]. Основною точкою дотику та зусиль є питання щодо доцільності й дотичності отриманої інформації в контексті вчиненого правопорушення, що своєю чергою потребує уваги та належного підходу в документуванні відповідної діяльності.

Специфічним є взаємозв'язок таких елементів криміналістичної характеристики, як сліди в їх широкому значенні та предмет злочинного посягання. Сліди на місці злочину є результатом матеріальної зміни початкової обстановки, що відбулася після вчиненого злочину [182]. Механізм слідоутворення в разі незаконного позбавлення волі або викрадення людини має низку особливостей, які визначають типову слідову картину цього виду злочинів. Її утворюють традиційні сліди злочинців: сліди взуття, пальців рук, долонь, мікрочастинок одягу, біологічних слідів тощо [11]. Причому вчинення колабораційної діяльності у формі публічного заклик до співпраці з агресором може бути відображено як на фото (плакати, банери тощо), так і на аудіо-, відеоносіях – публічні виступи, спітчі, промови тощо, з огляду на що важливим є питання збереження відповідної слідової картини, тобто вилучення певних комплексів доказів, що прямо чи опосередковано можуть вказувати на ту чи іншу особу.

Водночас В. К. Жердєв зазначає, що основними завданнями огляду місця події є: ознайомлення з матеріальною обстановкою місця підроблення або використання підроблених документів; виявлення матеріальних чи віртуальних слідів підроблення документів, їх фіксація, вилучення, забезпечення захисту від руйнування, псування, знищення, зміни; аналіз вихідної інформації й висування загальних та окремих версій; під час огляду місця події відразу після вчинення правопорушення (використання підробленого документа) організація переслідування та затримання правопорушника за «гарячими слідами» [90]. У цьому контексті слід зауважити, що спосіб здійснення досудового розслідування крізь призму його механізму дещо розширяє зазначене автором, оскільки розслідування

може здійснюватися й дистанційно, шляхом відкриття кримінального провадження за результатами огляду соціальних мереж особи чи звернення осіб, що стали свідками такого колабораційного діяння. У цьому контексті питання, пов'язане з поняттям просторового й часового контекстів, дещо розмивається, оскільки географія вчинення такого правопорушення та коло й межі здійснення досудового розслідування щодо нього дещо різняться.

Так, наприклад, вузловими місцями, де можуть бути зосереджені сліди злочинців-викрадачів осіб, є: а) місце, звідки викрали потерпілого; б) місце, де утримували особу в неволі; в) місце дислокації або проживання злочинців; г) місце, де мешкає потерпілий, члени його сім'ї та близькі [35]. Менш типовими слідами-предметами, але такими, що трапляються в судово-слідчій практиці, є цінні папери й інші документи (установчі договори, статuti комерційних організацій, інші цивільно-правові документи), які мають елементи підроблення, змін на вимогу злочинців, а також вказують на зв'язки потерпілих зі злочинцями в період, що передував викраденню [14, с. 56–59]. За результатами здійсненого дослідження вдалося встановити види матеріальних слідів на місці вчинення незаконного позбавлення волі або викрадення людини, найбільш притаманні для цього виду злочинних посягань: відбитки протекторів шин на асфальті (71,8 %); документи, гаманці (8,6 %); засоби мобільного зв'язку (11,7 %); одяг, предмети індивідуального користування (6,1 %); транспорт потерпілого (1,8 %) [11]. Так само слід зазначити, що до прикладу під час учинення колабораційної діяльності у формі добровільного зайняття певної посади, логічним буде пошук матеріальних слідів, пов'язаних з цим: документів підписаних відповідною посадовою особою, відео й аудіо, що підтверджують відповідну діяльність, а також оригінал чи копія документів, що про це свідчать. Водночас якщо питання полягає в необхідності доказування факту передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської

діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, то спектр матеріальних джерел відповідної інформації суттєво розширяється, що потребує залучення ще більш глобального інструментарію для вилучення криміналістично значущої інформації з офіційних і неофіційних джерел.

Використовуючи поняття обстановки злочину в широкому значенні, дослідники зараховують до складу її елементів територіальну, кліматичну, демографічну та інші специфіки регіону, у якому вчинено злочин, а також особливості обстановки, що характеризують безпосереднє місце, час, умови й інші особливості зазначеної життєвої ситуації [110, с. 123]. Обґрунтованою видається позиція вчених стосовно того, що обстановка місця вчинення злочину – частина матеріального середовища, що охоплює, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні відносини між ними. Обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників. Криміналістичні ознаки обстановки можуть мати взаємозумовлені зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики (способом злочину, часом, місцем тощо) [79]. Безперечно, правильним є застосування такого підходу, на нашу думку, оскільки саме питання поведінки та психологічного ставлення учасників тих чи інших подій (у тому числі масових заходів колабораційного характеру як на контрольованій, так і не підконтрольній території України) мають значення для правильної кримінально-правової кваліфікації.

Обстановку вчинення кримінального правопорушення досить часто у своїх дослідженнях науковці розглядають як змістову характеристику навколишнього середовища, а оскільки така категорія досить широка за своїм сутнісним характером, на нашу думку, у контексті формування методики розслідування окремого виду кримінального правопорушення, обстановкою в криміналістичному контексті є лише ті обставини та чинники, що мають

кримінально-правове чи кримінальне процесуальне значення. Водночас із кола чинників та обставин, що створюють обстановку вчинення кримінального правопорушення, можна виокремити, наприклад, ті, що впливають на кваліфікацію правопорушення безпосередньо, а також ті, що мають певне криміналістичне значення та визначають порядок, зміст й обставини проведення чи не проведення додаткових слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень. Слід наголосити на тому, що взаємопов'язаність реальності, юридичного змісту та соціального контексту подій у синергії дають коло соціально-правових чинників і обставин, котрі слідчий зобов'язаний дослідити, визначивши, які саме з них мають кримінальне процесуальне та кримінально-правове значення. Неуважність чи неналежно проведений аналіз і збір первинної інформації може докорінно негативно змінити процес здійснення досудового розслідування та призвести до неможливості притягнення до відповідальності особи, що вчинила кримінальне правопорушення чи до незнаходження навіть ймовірних правопорушників загалом [136]. Крізь призму визначення обсягу й змісту окремих слідчих (розшукових) дій важливим є підкреслення того, що чим більше форм і способів було використано колабораціоністом, тим більш суттєвими й детальними мають бути ті чи інші слідчі (розшукові) дії. Своєю чергою належить зауважити, що хоч пов'язаність юридичного змісту та соціальної реальності діяння є важливою обставиною, не зрозумілим і надскладним завданням подекуди залишається потреба в здійсненні документування колабораційної діяльності на непідконтрольній території, що в подальшому може поставити під сумнів законність і допустимість отриманих доказів.

Водночас В. Шепітько пропонує більш широке тлумачення поняття «обстановка місця вчинення злочину», трактуючи його як частину матеріального середовища, що містить не лише території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними, а й механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших

учасників [78]. В. Динту також доцільно підкреслює зв'язок між обстановкою злочину й особою, яка планує вчинення злочину, оскільки механізм правопорушення та уявлення про нього багато в чому залежить від позицій, первісного наміру і вольових якостей злочинця. Науковець вважає, що залежно від ставлення особи до злочину та супутніх для його реалізації елементів навколишнього середовища можна виокремити «пасивну» та «активну» позиції суб'єкта [38]. На нашу думку, планування й обстановка такого процесу в контексті колабораційної діяльності досить складно пояснюється з точки зору кримінального закону, оскільки це питання не зазначається чітко в більшості кваліфікованих складів відповідного кримінального правопорушення. Водночас ч. 6 ст. 111-1 КК України чітко вказує на організацію та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активну участь у таких заходах.

Тому питання готування все ще може розглядатись крізь призму науки криміналістики, проте необхідно вказати, що готування до проведення зібрання такого характеру вже є закінченою колабораційною діяльністю, що концептуально впливає на процес кваліфікації та здійснення досудового розслідування відповідного правопорушення.

А. Якупов свого часу також розглядав обстановку як взаємодію людини (суб'єкта злочину) із зовнішнім світом, продуктом якої є факт учинення особою кримінального правопорушення. Ця взаємодія може впливати з конкретних обставин, прийнятих рішень, пори року, об'єктів матеріального світу й обов'язково обмежуватись просторово-часовими критеріями [189, с. 270]. Обстановка вчинення злочину відповідно до напрацювань учених з галузі кримінального права визначається як комплекс ознак, що можуть підвищити чи зменшити суспільну небезпечність діяння та

вплинути на його кваліфікації, оскільки зазвичай відповідні положення відображені в нормах Кримінального кодексу України [101]. Взаємодія суб'єкта злочину із зовнішнім світом крізь призму ч. 1 ст. 111-1 КК України передусім розглядається як публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України. Саме тому питання публічності та взаємозв'язку із зовнішньою обстановкою є важливим як для кваліфікації такого діяння, так і для здійснення подальшого досудового розслідування.

Водночас В. Бурлака обстановку вчинення злочину у вузькому значенні визначає виключно як місце події (злочину), а в широкому – виокремлює такі ознаки, як «матеріальна» обстановка місця події, обставини, умови зовнішнього середовища та інші елементи, що створюють загальне розуміння про вчинене правопорушення. Спираючись на дослідження інших учених, дослідник стверджує, що обстановкою вчинення злочину є система об'єктів, явищ і процесів, що взаємодіють до і після вчинення злочину, характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, виробничі, побутові й інші умови навколишнього середовища, інші чинники об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину [10, с. 451–456]. Так, низка дослідників указує, що обстановка вчинення злочину є складником його слідової картини, підкреслюючи, що остання – це така обстановка, яка є предметом оцінки спеціально уповноваженої на це особи в певний часовий проміжок (до, на момент чи після вчинення кримінального правопорушення) [100]. Водночас, на нашу думку, певні суб'єктні та об'єктні характеристики відповідної статті КК України прямо свідчать про необхідність для кваліфікації та здійснення досудового розслідування – настання наслідків, а саме «вчинення особами, зазначеними в ч. 5–7 цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків». Ці характеристики передусім мають бути належним чином зафіксовані та долучені до матеріалів кримінального провадження, а отже, вся послідовність дій і рішень, що

приймалась конкретною особою, має знайти відображення в причиново-наслідковому ланцюгу [145].

Аналогічної думки дотримується, наприклад, Ю. Шепітько, стверджуючи, що зазначені поняття належать до різних елементів криміналістичної характеристики [59], тоді як О. Ромців загалом констатує, що слідова картина є результатом учинення злочину й становить посткримінальну ситуацію [140]. Натомість В. Бурлака зауважує, що з позиції чинного законодавства зазначені характеристики є поняттями з різних галузей права. Питання встановлення обстановки вчинення злочину є безпосереднім обов'язком слідчого в досудовому розслідуванні, а «слідова картина» є поняттям виключно криміналістичним, тому сутності й значення в досудовому розслідуванні не матиме [11]. Досліджуючи обстановку вчинення приховування злочинів, Д. Четвертак виокремлює такі її елементи: матеріально-фізичні (місце та час, погодні умови, предмети, що оточують, тобто знаряддя й засоби) та соціально-психологічні (ціннісна орієнтація, соціально-побутове та фінансове становище злочинця, стосунки зі злочинцем, психологічна обстановка та психологічний стан учасників кримінального правопорушення) [176]. На нашу думку, загальноправовий контекст і співвідношення поняття слідової картини та обстановки вчинення є умовним, хоч останнє за змістовим наповненням і поглинає переднє, перед ним, з огляду на що має бути враховане за потреби в оціненні обстановки в повномасштабному значенні та контексті.

Ще одним важливим додатковим елементом криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, на нашу думку, слід визначити місце та час учинення.

Час учинення злочину – це період, протягом якого суб'єкт вчиняє злочин [23, с. 258–262], проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, років тощо, протягом яких вчиняють злочин. Це тривалість злочину або ж міра вимірювання тривалості. Його вимірюють століттями, роками, місяцями, годинами, хвилинами тощо [22, с. 63–65]. Так, деякі дослідники

місце вчинення злочину характеризують як комплексне криміналістичне явище, оскільки воно є ознакою об'єктивної сторони складу злочину й містить у собі цілий перелік обов'язкових і факультативних ознак, які мають як кримінально-правове, так і криміналістичне значення [80; 81]. Важливим, на нашу думку, є визначення часу вчинення колабораційної діяльності, оскільки це прямопропорційно пов'язано з перебуванням на певній посаді, здійсненням конкретної публічної діяльності, тривалістю проведення того чи іншого організованого зібрання в підтримку збройної агресії тощо. Крім того, деякі дослідники наголошують на тому, що до характеристики часу вчинення злочину також належить віднести й воєнний час, тобто дію правового режиму воєнного стану, що прямо впливає на здійснення такої діяльності та її деструктивний ефект.

Кожне кримінальне правопорушення вчиняють у певному місці та в певний час. Встановлення часу здійснення злочину обумовлює не лише необхідність уточнити початок або закінчення певного діяння, а й залежно від обставин справи та складності слідчої ситуації в певних випадках з'ясувати також послідовність і частоту здійснення злочинних подій або явищ. Вирішальне значення в таких ситуаціях набувають знання про тривалість або давність факту, одночасність або віддаленість подій у часі [11]. Українські дослідники неодноразово акцентували увагу на відсутності наукової інформації, пов'язаної з категорією «місце вчинення злочину» або «місце кримінального правопорушення», оскільки цей термін був проаналізований на дисертаційному рівні лише в межах міжнародного гуманітарного права, а на фрагментарному – у межах розмежування понять «місце» та «обстановка» вчинення [25; 72; 186]. Місце, як було зазначено вище, має неабиякий тісний зв'язок із часом його вчинення й відповідно, якщо особа вчиняє колабораційну діяльність на непідконтрольній території під час дії правового режиму воєнного стану її дії вже приносять негативний ефект для державності та деструктивно впливають на соціальні відносини,

ставлячи під сумнів інститут прав і свобод людини і громадянина та цінності демократії та цивілізації.

Окремою особливістю вчинення кримінального правопорушення слід визначити час, який є подекуди основоположним критерієм у кваліфікації суспільно небезпечних діянь. Наприклад, М. Панов та О. Дудоров час учинення злочину характеризують як елемент об'єктивної сторони кримінального правопорушення – певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого він вчиняється [43; 115, с. 1018–1019]. Така характеристика належить до виключно кримінально-правового змісту відповідного поняття, у той час як А. Савченко вказує, що в криміналістичному значенні час – окремий період, протягом якого вчиняється злочин, зокрема пора року, місяця, тижня, доби, а також час, пов'язаний з деякими умовами [109]. Зазначене підтверджує, що вчинення колабораційної діяльності в умовах дії правового режиму воєнного стану, що тлумачиться дослідниками як «воєнний час», ще більше негативно впливає на правовідносини. Проте такої кваліфікованої ознаки в указаній статті КК України немає, а зазначений склад кримінального правопорушення пронизаний прив'язкою до форм і способів учинення колабораційної діяльності, її екзистенційно-протиправного місця в указаній системі.

Встановлення кореляційних зв'язків обстановки незаконного позбавлення волі або викрадення людини зі способом цього кримінального правопорушення, а також іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів цього виду сприяє ефективному та якісному розслідуванню, передусім шляхом висунення необхідних слідчих версій, організації належної взаємодії та забезпеченню проведення необхідних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій на початковому етапі розслідування [11]. Крім того, П. Фріс наголошує, що час учинення злочину – це відповідний проміжок часу, протягом якого вчиняється злочинне діяння і в низці випадків настають передбачені законом шкідливі наслідки [167].

Висновки до розділу 1

У цьому розділі автором проаналізовано поняття, сутність і зміст колабораційної діяльності, що є протиправним кримінально караним діянням, визначеним КК України, та вирізняється особливою небезпечністю в період широкомасштабної збройної агресії росії проти України, у межах дії правового режиму воєнного стану. Доведено позицію про те, що колабораціонізм є тим видом протиправної поведінки особи, що полягає в сприянні збройній агресії проти України та може втілюватись у декількох формах (публічне заперечення, публічні заклики, сприяння). Водночас, ураховуючи кваліфікаційну поліваріативність питання однозначного висвітлення змісту та сутності колабораційного діяння як кримінально караного, ідеться про досить об'ємне наукове завдання.

Доведено позицію про те, що колабораційна діяльність як вид кримінального правопорушення є самостійним складом, що має низку відмінностей від інших, передбачених відповідним розділом Кримінального кодексу України, й не може бути ототожнений з ними.

Водночас питання щодо характеристики способів учинення колабораційної діяльності також є досить комплексним, оскільки склад кримінального правопорушення, визначеного відповідною статтею Кримінального кодексу України, передбачає декілька особливих форм його реалізації, що безпосередньо впливають на тяжкість. Наприклад, найбільш розповсюдженими й суттєвими способами вчинення колабораційної діяльності є: добровільне зайняття громадянином певної посади, здійснення громадянином України передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням, а також організація та проведення певного типу заходів. Особливістю й невід'ємною характеристикою цих способів є те, що всі ці дії мають бути вчинені крізь призму виправдовування збройної агресії, пропаганди антидержавних наративів.

Щодо надання характеристики особи-колабораціоніста доведено позицію про те, що соціально-правові особливості поведінки такої особи є надзвичайно важливими під час здійснення кваліфікації цього кримінального правопорушення. Особливості подальшого здійснення досудового розслідування цього виду та соціально-правовий аспект життєдіяльності особи правопорушника доктринально впливають на процес здійснення досудового розслідування та його результати. Так, особою-колабораціоністом можна вважати громадянина України віком до 80 років, що має спроможність вбирати й продукувати певного роду та контексту інформацію, що за своєю сутністю та змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності. Також залежно від форми вчинення колабораційної діяльності ця особа може бути посадовою, тобто виконувати певні функції держави.

Крім того, ще однією важливою складовою криміналістичної характеристики колабораційної діяльності є обстановка її вчинення, що охоплює декілька змістових рис і визначається як комплекс характеристик, які надають оцінку зовнішній та внутрішній ситуації щодо вчинення кримінального правопорушення.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Виявлення та початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності

Колабораційна діяльність як вид протиправної поведінки, що широко поглинула суспільство в умовах відбиття збройної агресії росії проти українського суверенітету та незалежності, є одним з тих соціальних явищ, які потребують безпечного реагування з боку органів державної влади. Основною та єдиною ефективною формою реагування на відповідну діяльність є забезпечення швидкого, повного й неупередженого досудового розслідування відповідного кримінального правопорушення з метою притягнення до кримінальної відповідальності відповідних осіб.

Цей процес характеризується значною кількістю неточностей, прогалин і тактичних особливостей, що й зумовлює потребу в науково-теоретичному опрацюванні методів і способів виявлення колабораційної діяльності як елементу початкового етапу досудового розслідування даної категорії кримінальних правопорушень.

В енциклопедичній літературі визначено, що колабораціонізм (від франц. *collaboration* – співпраця, співробітництво) – усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам. У законодавстві більшості країн колабораціонізм кваліфіковано як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара [37]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну

діяльність», колабораціонізм як суспільно небезпечне явище було внесене до Кримінального кодексу України як кримінально каране [128]. Водночас власне структура кримінального правопорушення, що визначає відповідальність за колабораційну діяльність, є досить розгалуженою, що на думку низки правників викликає запитання в частині розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень. Відповідно, методи та способи виявлення відповідної протиправної діяльності різняться, характеризуються широкою розгалуженістю та містять певний перелік суспільно небезпечних ознак, що підлягають належній ідентифікації та своєчасному документуванню.

У пояснювальній записці до вказаного Закону йдеться, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу й іншим національним інтересам держави, тому повинен передбачати відповідальність, встановлену законом [125]. Відповідно, хоч колабораціонізм і виділяється в законопроекті як «явище», Кримінальний кодекс України формально визначає його як комплекс дій, що характерні певним алгоритмом, а отже, для документування такого протиправного впливу на суспільні відносини, має бути застосована належна криміналістична тактика та правова процедура.

Як зазначає А. В. Самодін, під час розроблення окремих криміналістичних методик криміналістика вивчає злочинну діяльність, а головна увага приділяється вивченню механізму злочину і такої його складової, як спосіб учинення та приховування злочину. Без знання ознак, які вказують на застосування в цьому випадку конкретного способу, неможливо розслідувати злочин. Так, у криміналістиці існує принцип «від способу вчинення злочину – до способу його виявлення і розкриття». Саме тому відомості про спосіб у багатьох випадках слугують однією з вихідних точок під час розроблення окремих криміналістичних методик [48]. Відповідно,

спосіб учинення конкретного кримінального правопорушення визначає методи та способи його виявлення.

Так, якщо Кримінальним кодексом визначається, що колабораціонізмом є «публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [82], то відповідно серед методів і способів виявлення цих діянь має бути проведено опитування осіб-очевидців, що можуть підтвердити відповідні публічні заклики громадянина України. Крім того, звуження кола осіб, що можуть вчиняти такі діяння, зводиться до спеціального суб'єкта його вчинення – громадянина України, що своєю чергою зумовлює потребу в налагодженні причиново-наслідкового зв'язку між виявленим правопорушенням, суб'єктом його вчинення на формально вчиненим діянням конкретною особою.

Ефективність розслідування корупційних кримінальних правопорушень значною мірою залежить від своєчасності початку кримінального провадження, повного й об'єктивного дослідження вихідної інформації про подію кримінального правопорушення. Причому своєчасність початку кримінального провадження є передумовою успішності виявлення доказової інформації й встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, адже саме на початку розслідування закладається фундамент для встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, винуватості конкретної особи, виявляється і збирається значна кількість доказів [17, с. 26; 47, с. 250–259]. Відповідно, слід зазначити, що початкова фаза здійснюваного досудового розслідування колабораційної діяльності певною мірою впливає на можливість притягнення до кримінальної

відповідальності конкретної особи, що своєю чергою суттєво зменшує або збільшує час, витрачений слідчим (дізнавачем) на відповідне досудове розслідування. Це також опосередковано впливає на момент початку досудового розслідування, оскільки виявлення власне факту кримінального правопорушення та той шлях і спосіб реагування, що обирається слідчим, також має важливе значення для подальшого здійснення такого розслідування, передусім для кваліфікації.

Варто погодитись з Т. І. Савчуком, який зазначає, що доцільно розрізняти два види діяльності, спрямованої на виявлення ознак злочинів: 1) пошукову діяльність (діяльність оперативно-розшукових підрозділів і діяльність контролюючих органів, у процесі якої виявляються ознаки злочинів); 2) кримінально-процесуальну діяльність (діяльність з перевірки заяв і повідомлень про злочини та безпосереднє виявлення ознак злочину слідчим під час розслідування) [140; 141, с. 94]. Часто вони є такими, що взаємно обумовлюються, оскільки кримінальна процесуальна діяльність слідчого з перевірки заяви про вчинення колабораційної діяльності передусім здійснюється в спосіб надання доручення оперативному підрозділу щодо проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії або ж проведення такої дії самостійно.

Етап збирання та перевірки первинної інформації є обов'язковим для правильності кваліфікації кримінального правопорушення, вибору напрямів розслідування, саме від нього залежить якість, оптимальність та ефективність кримінального провадження [134, с. 124]. Безперечно, збирання первинної інформації про вчинений факт колабораційної діяльності є важливим, оскільки залежно від особливості обставин, що встановлені слідчим на цій стадії, очевидним є можливість чи неможливість здійснення ним подальшого досудового розслідування.

Так, виявлення злочинів – це система специфічних розшукових і процесуальних дій спеціально уповноважених державних органів та посадових осіб з отримання початкової інформації щодо ознак злочину

(факту вчинення, слідів, предметів, документів, інформації та даних тощо) та її процесуальної реєстрації. Усе викладене повною мірою відповідає процесуальному змісту й теоретичній сутності процесу виявлення злочинів у сфері службової діяльності. Зрозумілим є той факт, що виявлення злочинів у сфері службової діяльності має певну кількість специфічних ознак. Варто зауважити, що виявлення злочинів у сфері службової діяльності вирізняється значною складністю, оскільки воно зумовлене впливом багатьох чинників [140]. Сутність і зміст поняття виявлення злочинів за кримінальним процесуальним законодавством України і методикою криміналістичного забезпечення відповідного процесу різняться. Причому під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності важливим є не лише отримання початкової інформації, а й надання їй належної правової оцінки з метою визначення подальшої діяльності в межах законодавства України.

Спираючись на позиції науковців, можна констатувати, що як службові злочини, так і злочини проти національної безпеки характеризуються низкою особливостей, які безпосередньо впливають на подальше здійснення досудового розслідування та необхідність встановлення тих чи інших фактів й особливостей на першочерговій стадії досудового розслідування. Так, колабораційна діяльність як кримінальне правопорушення має низку характеристик, що безпосередньо впливають на його суспільну небезпечність, а відповідно, встановлення факту належності особи до публічного кола, службової належності чи будь-яких інших суттєвих характеристик, що впливають на кваліфікацію, визначають можливість прийняття процесуальних рішень і проведення певних слідчих (розшукових) дій.

Сучасна слідча та судова практика засвідчує, що саме ефективність проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі кримінального провадження зумовлюють успіх усього процесу досудового розслідування та подальшого судового розгляду матеріалів цих кримінальних проваджень. Вбачається, що допущення слідчим (прокурором) певних помилок саме на

початку кримінального провадження може призвести до втрати важливої доказової інформації, а в деяких випадках зумовлює необхідність повторного проведення слідчих (розшукових) дій та виникнення конфліктних ситуацій у розслідуванні таких корупційних кримінальних правопорушень. Таким чином, виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень та особливості початку кримінального провадження є важливим напрямом удосконалення криміналістичної методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень [181]. Встановлення конкретних ознак кримінального правопорушення, пов'язаного з колабораційною діяльністю, безпосередньо впливає на визначення слідчим інструментарію подальшого здійснення досудового розслідування. Водночас ризик втратити доказову інформацію з огляду на те, що більша частина кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю, вчиняється на окупованих територіях України, а отже, слідчий надає правову оцінку діям правопорушника дистанційно, є мінімальним.

Натомість початковий етап здійснення досудового розслідування колабораціонізму полягає в тому, щоб слідчий якомога більш швидко, оперативно, неупереджено та об'єктивно зафіксував і надав правову оцінку всім наявним публічним доказам здійснення колабораційної діяльності конкретної особи.

Аналізуючи наведені теоретичні позиції, можна констатувати, що однією з важливих теоретичних складових змісту виявлення злочинів, яка, на жаль, залишилася поза увагою зазначених вище вчених, є процес фіксації та відповідного процесуального оформлення інформації, даних, які вказують на можливість того, що злочин було вчинено. Фактично тут можна говорити про певну стадію діяльності щодо розкриття злочинів, зокрема у сфері службової діяльності, де першим є виявлення факту злочину або викриття ознак його слідів, а до другої потрібно зарахувати процедуру процесуального закріплення такої отриманої інформації у відповідних документах, реєстрах із подальшою її реалізацією відповідно до вимог кримінального

процесуального законодавства [140]. Слід зауважити, що здійснення колабораційної діяльності також можна поділити на декілька етапів, першим з яких буде виявлення факту здійснення особою колабораційної діяльності, а другим – належна фіксація доказової інформації, що свідчить про вчинене. Крім того, на початковому етапі здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності важливим є також визначення переліку невідкладних слідчих розшукових дій, які сприятимуть подальшому здійсненню досудового розслідування.

Варто зауважити, що чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає необхідність прийняття та подальшої реєстрації в ЄРДР будь-якої інформації про вчинене кримінальне правопорушення з урахуванням таких особливостей: а) інформація має стосуватися саме кримінального, а не адміністративного, дисциплінарного чи іншого правопорушення; б) до початку досудового розслідування чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає проведення перевірки інформації про кримінальне правопорушення. З огляду на зазначене, початок розслідування передбачає такі напрями діяльності: 1) встановлення ознак кримінального правопорушення або їх відсутності; 2) відкриття кримінального провадження; 3) проведення процесуальних і непроцесуальних дій (заходів) щодо первинного збирання інформації про подію кримінального правопорушення [181]. У контексті вказаного слід наголосити також на тому, що Кримінальний процесуальний кодекс України визначає обов'язковість внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення протягом певного обмеженого строку, що відповідно сприяє більш ефективному реагуванню слідчим на виявлений факт. Крім того, необхідно зауважити, що етапів реагування слідчим на повідомлення про факт учинення колабораційної діяльності може бути декілька, кожен наступний з яких є неможливим без попереднього. Найбільш важливим є процесуально та нормативно правильне прийняття заяви про вчинення кримінального правопорушення, встановлення особи, яка повідомляє про нього, а також

невідкладна реєстрація за умови встановлення факту кримінального правопорушення відповідної заяви в Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

Початком початкового етапу досудового розслідування є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а момент його закінчення необхідно розглядати через призму виконання комплексу запланованих дій, спрямованих на досягнення проміжних цілей. Закінчення початкового етапу розслідування, на нашу думку, є накопичення інформації про всі обставини кримінального провадження, а саме після проведення огляду місця події, детальне опрацювання заяви потерпілого, проведення допиту всіх учасників, після чого необхідно переходити до наступного етапу розслідування. Слідчому на цьому етапі також необхідно з'ясувати повні та всебічні відомості про особу злочинця та їхній зв'язок з потерпілим, місце, час, спосіб учинення, причини й умови, що сприяли вчиненню злочинних дій та інші обставини необхідні для подальшого розслідування [63]. Спираючись на думку авторитетних науковців, слід зауважити, що здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності має певні особливості. Так, з моменту вчинення колабораційної діяльності до факту повідомлення про нього, а також внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може пройти значний період часу, що, безперечно, унеможливить встановлення низки фактів та обставин, що прямо чи опосередковано впливають на доказування вини правопорушника.

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень залежить від продуманості й організованості такого процесу. Однією з передумов забезпечення такої ефективності є чіткий поділ розслідування на окремі проміжки. Тобто йдеться про етапізацію розслідування злочинів. Факт існування останньої, її обґрунтованості на сьогодні не викликає жодних сумнівів у наукових колах. Це твердження набуло в криміналістичній науці аксіоматичного характеру. Адже періодизація етапів розслідування злочинів має істотне значення для структури криміналістичної методики, визначаючи

певною мірою склад її елементів, специфіку обсягу й методів цієї криміналістичної діяльності [98, с. 86; 184, с. 337]. Водночас, на нашу думку, етапізація процесу здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності може не мати практичного застосування, оскільки кожен факт і слідча ситуація є настільки унікальними, що здійснити їх розподіл за певними критерієм неможливо, а отже, неможливо й виробити універсальну методику реагування на ті чи інші обставини. Проте, проаналізувавши сучасну правничу та судову практику, можливим видається структурувати відповідні наявні приклади та запропонувати можливі шляхи вирішення цих проблемних питань слідчої діяльності.

Як слушно зауважує О. П. Мілевський, спираючись на позицію М. Коваля, на кожному етапі діяльність особи, яка проводить розслідування, є ізоморфною та складається з таких елементів: виявлення, фіксація, вилучення джерел інформації, яка має значення для справи; отримання, аналіз, систематизація і дослідження зібраної інформації; використання оціненої інформації для виконання завдань етапу. Основним завданням етапу розслідування є побудова типової інформаційної моделі, використання якої дозволить відповідній уповноваженій особі обрати оптимальний режим, правильні напрями та форми, ефективні засоби й методи виконання поставлених завдань [64; 105, с. 54]. У контексті розгляду початкового етапу здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, на нашу думку, найбільш важливим є виявлення факту цієї діяльності, фіксація обставин, що безпосередньо вказують на вчинення такого діяння певною особою, належне та допустиме забезпечення процесу вилучення джерела, на якому міститься відповідна інформація, а також структурування всього здобутого з метою долучення до матеріалів кримінального провадження та переходу на основну стадію здійснення досудового розслідування, котра своєю чергою передбачить надання доручення оперативним підрозділам про проведення слідчих розшукових дій, призначення експертиз та інші слідчі розшукові дії.

Значно складнішим, на переконання дослідників, є питання, пов'язане з визначенням моменту закінчення початкового, а отже, початку наступного етапу розслідування. Це зумовлено тим, що значна кількість наукових напрацювань стосується особливостей розслідування злочинів окремих видів (груп) згідно з положень кримінального процесуального законодавства, котре втратило чинність. Крім того, КПК України кардинально змінив процедуру провадження досудового розслідування злочинів. У зв'язку з цим застосування криміналістичних рекомендацій стосовно здійснення розслідування на наступному етапі, котрі були сформульовані до набрання чинності діючим КПК України, є неможливим. Поділ процесу розслідування злочинів на етапи є необхідним і вимушеним, хоча й умовним. Важливі й необхідні для провадження якісного, об'єктивного, повного й неупередженого розслідування. Зокрема, на початковому етапі встановлюється особа злочинця, збираються докази про її причетність до конкретного злочину чи сукупності злочинів, з'ясовуються її злочинні зв'язки тощо. Пропонується вважати, що початковий етап розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про вчинення зазначеного кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та завершується після вирішення всіх ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування вказаної категорії злочинів, притаманних для цього етапу [135, с. 95–98]. Водночас ми не поділяємо позицію про неможливість відмежування початкового етапу здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності від основної, робочої його фази. Це, зокрема, підтверджується тим, що робоча фаза здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності починається з моменту надання доручення чи фактичного проведення вторинних слідчих розшукових дій (які було неможливо провести на початковому етапі). До кола таких слідчих розшукових дій можна віднести проведення експертизи зразків і матеріалів, отриманих внаслідок проведення огляду місця події або допиту свідків, яких не було виявлено на місці вчинення кримінального правопорушення.

Важливу роль на початковому етапі відіграють ефективність проведення слідчих (розшукових) дій, що залежать від слідчої ситуації, яка склалася. Наприклад, обов'язковою, першочерговою та невідкладною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування є спрямування необхідних матеріалів на проведення судово-медичної експертизи, а також по можливості проведення огляду місця події, якщо потерпілий звернувся одразу після вчинених щодо нього протиправних дій, і в цьому місці, де вчинявся злочин, є явні ознаки, які не є втраченими чи знищеними. Цей огляд потрібно проводити з експертом-криміналістом, щоб виявити всі ознаки злочину, як видимі, так і невидимі. Робочі версії висувають у конкретному випадку розслідування, залежно від обсягу зібраної первісної інформації та слідчої ситуації, що склалася [64]. Водночас з огляду на те, що переважна кількість фактів колабораційної діяльності документується слідчими дистанційно, з матеріалів публічних джерел, основною слідчою розшуковою дією на початковому етапі вважаємо за доцільне визначити огляд (наприклад, огляд інформаційного ресурсу). Причому слід зауважити, що документування фактів колабораційної діяльності на деокупованій території, тобто такій, що перебуває під контролем України, дещо відрізняється від дистанційного досудового розслідування, оскільки в такому разі основною слідчою розшуковою дією на місці буде огляд місця події.

Дослідники вказують, що інформація про вчинення акту колабораціонізму може міститись у соціальних мережах, на листівках, публічних оголошеннях або бути висловленою в процесі промов і спітчів особами як на публічних заходах, так і під час життєдіяльності в побуті. Відповідно, можливість документування такої форми колабораційної діяльності є можливим у спосіб проведення огляду відео чи аудіозапису такої промови, або ж шляхом вилучення офіційних публічних і непублічних документів які можна направити на експертне дослідження, що безпосередньо пов'яже їх з особою, яка вчинила це діяння.

Дослідники наголошують, що структурно організація розслідування цих злочинів охоплює такий комплекс дій і заходів: своєчасна розробка погодженого плану заходів за участю територіальних правоохоронних органів з метою проведення слідчих дій, експертиз, оперативно-пошукових та інших заходів; вивчення, аналіз та оцінка слідчої ситуації спільно з процесуальним керівником, оперативним підрозділом, що виконує доручення слідчого, органами та підрозділами Національної поліції й інших правоохоронних органів за потреби; розподіл обов'язків між учасниками розслідування, зокрема членами слідчо-оперативної групи; встановлення належної взаємодії під час розслідування між слідчим, працівниками прокуратури, оперативними працівниками, спеціалістами, експертами, що передбачає координацію, об'єднання, погодження, спільне відпрацювання версій, надання доручень тощо; забезпечення кваліфікованого керівництва слідчо-оперативною групою як з точки зору процесуальної, так й оперативної роботи тощо [132, с. 152–153]. Ми поділяємо наведену вище думку, оскільки раціональний розподіл завдань між членами слідчо-оперативної групи безпосередньо на місці події, де проводиться огляд учиненого колабораційного діяння, безпосередньо впливає на можливість подальшого притягнення до кримінальної відповідальності суб'єкта, що його вчинив. Проте слід зауважити, що не завжди можливим та ефективним є планування здійснення досудового розслідування, інформація про факт щодо якого надійшла від сторонньої особи та яке вчинене на окупованій території. Особливість планування такого досудового розслідування полягає в наданні відповідного доручення окремим оперативним підрозділам, до кола компетенції та можливостей яких належить онлайн документування злочинної діяльності [192].

На сучасному етапі розвитку національного законодавства досудове розслідування є першою та самостійною стадією в системі кримінального процесу України, якій притаманні специфічні риси та на яку покладене виконання як спеціального завдання, притаманного лише цій стадії

(забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування кримінального правопорушення), так і інших завдань кримінального провадження (захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень й забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження) [192, с. 6]. Саме тому, на нашу думку, здійснення неупередженого та виключно у встановлений спосіб досудового розслідування, може ефективно сприяти подальшому притягненню до кримінальної відповідальності особи-колабораціоніста, навіть з плином значного проміжку часу (після деокупаційних процесів). Крім того, неупереджене досудове розслідування, що спрямоване на притягнення до кримінальної відповідальності особи-колабораціоніста, безпосередньо впливає на профілактику такої злочинності, що в перспективі зменшує вірогідність учинення колабораційної діяльності іншими особами.

Зважаючи на характерні ознаки злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю, слід зазначити, що підстави для початку кримінального провадження і внесення відомостей до ЄРДР та здійснення початкового етапу досудового розслідування містяться в таких джерелах: 1) оперативно-розшукові матеріали органів безпеки, інших правоохоронних органів; 2) акти й інші матеріали перевірки фінансової діяльності суб'єкта; 3) протоколи та рапорти працівників поліції, органів безпеки, прикордонної служби та інших правоохоронних органів, складені в результаті: огляду, виявлення речей, (пропагандистської літератури (листівок), затримання підозрюваних осіб; 4) безпосереднє виявлення слідчим, прокурором, оперативним підрозділом ознак колабораційної діяльності у формі, подібній до тероризму; 5) добровільне повідомлення особи про відповідну діяльність; 6) повідомлення в медіа, мережі Інтернет; 7) заяви та повідомлення громадян, юридичних осіб, органів державної влади й місцевого самоврядування. Під час такої діяльності отримують первинну, «сигнальну» інформацію в результаті відповідної вихідної слідчої ситуації, будують версії, збирають докази, унаслідок чого інформація перетворюється на базову, таку, що

відображає обставини предмета доказування в кримінальному провадженні. Залежно від обробки первинної інформації, її практичної перевірки та логічної оцінки орган досудового розслідування планує першочергові завдання, виробляє його стратегію та скеровує увесь хід подальшого розслідування [104]. Усі зазначені джерела інформації про вчинення кримінальних правопорушень прямо чи опосередковано корелюються з джерелами інформації про вчинення колабораційної діяльності. Слідча практика засвідчує, що переважним джерелом інформації про колабораціонізм є заяви й повідомлення громадян, а також рапорти працівників поліції. Крім того, це можуть бути повідомлення в медіа, а також мережі Інтернет, що чітко та детально висвітлюють факти й обставини колабораціонізму окремих осіб і дають можливість задокументувати таку діяльність з метою подальшого притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

Структуру початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень становлять організаційні заходи – планування початку досудового розслідування, висунення версій, вибір форм взаємодії з особами, які допомагають у виконанні завдань початкового етапу, а також прийняття процесуальних та організаційних рішень; початкові слідчі (розшукові) дії, спланованість і послідовність яких залежить від типових слідчих ситуацій і криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням з небезпечними матеріалами, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу досудового розслідування [54, с. 11]. Безперечно, слід зазначити, що планування досудового розслідування є одним з найбільш важливих інструментів для його результативного завершення та притягнення особи до кримінальної відповідальності. Крім того, Кримінальний процесуальний кодекс України надає вичерпний перелік повноважень слідчому, серед яких найбільш важливим і основним є можливість надання доручення оперативному підрозділу, яких у структурі

Національної поліції і Служби безпеки України та інших органів правопорядку є значна кількість.

Основна спрямованість початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, – інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій [18]. Аналогічні цілі ставляться і на початковому етапі здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, основною метою якого є виявлення та належна кримінально-процесуальна фіксація доказів такої діяльності з відповідним долученням цих матеріалів до кримінального провадження.

Ознаки колабораційної діяльності, учиненої на підконтрольних уряду України територіях, можуть бути виявлені унаслідок моніторингу правоохоронцями мережі Інтернет. Зокрема, можна виявити вебсторінки, що містять профілі в соціальних мережах, блоги, сторінки форумів, публічні групи й чати в месенджерах, публічно доступні відео- та аудіозаписи тощо, котрі містять здійснені потенційними колаборантами публічні висловлювання щодо заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території країни тощо. За умови самостійного виявлення слідчим, дізнавачем чи прокурором вебсторінок чи інших Інтернет-ресурсів, що містять відомості про ознаки колабораційної діяльності, така особа має внести відомості до ЄРДР та розпочати досудове розслідування кримінального правопорушення. У подібних випадках найпершою слідчою (розшуковою) дією після початку досудового розслідування має стати огляд комп'ютерних даних, що стали підставою для внесення до ЄРДР відомостей про ознаки колабораційної діяльності [62, с. 34–37]. Водночас, на нашу думку, необхідно доповнити висловлену позицію тим, що в разі виявлення фактів колабораційної діяльності в мережі Інтернет необхідно провести огляд вебсторінки, на якій вони були розміщені, а не огляд комп'ютерних даних.

У тому чи іншому вигляді питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами під час досудового розслідування колабораційної діяльності постає досить гостро, оскільки інформація про вчинення цієї діяльності міститься в різних джерелах, а отже, одержується різними способами. Залучення специфічних знань і навичок під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є важливим інструментом досягнення результату у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила таку протиправну діяльність.

2.2. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами й іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності

У сучасних умовах способи ведення активних бойових дій, що становлять загрозу для української державності, перетинаються з іншими, нестандартними способами досягнення противником протиправних, загарбницьких цілей. У період повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію України системним стало явище вчинення діянь колабораційного характеру, які посягають на державний суверенітет і територіальну цілісність України, що своєю чергою потребує наукового опрацювання з метою встановлення найефективніших методик розслідування.

Слід звернути увагу на те, що колабораціонізм як антидержавницьке явище зумовлює потребу в реалізації правоохоронної функції держави в указаному напрямі та створює підвалини для систематизації й ефективізації процесів здійснення досудового розслідування. Одним з найбільш ефективних способів організації досудового розслідування за всіма напрямками є взаємодія. Взаємодію в широкому значенні дослідники тлумачать як процес комунікації з окремого проблемного питання, зокрема в

ситуації, коли виконання певного завдання потребує додаткових технічних або інших ресурсів.

Водночас слід зауважити, що питанню забезпечення взаємодії в правоохоронній діяльності загалом і досудовому розслідуванні зокрема присвячували праці багато вчених. Наприклад, вказана тематика висвітлена в працях таких дослідників, як В. Бурлака, О. Кобзар, І. Козаченко, В. Малярова, А. Михайличенко, О. Татаров, Л. Удалова, М. Цуцкірідзе, С. Чернявський, А. Шевчишен, В. Шепітько, О. Юхно та ін. Проте, ураховуючи обставини широкомасштабного російського вторгнення на територію України, значну кількість колабораційних діянь і суттєву потребу в оптимізації процесів здійснення досудового розслідування за вказаним видом кримінального правопорушення, ця тематика набуває нових якісних характеристик і потребує додаткового дослідження.

Взаємодія в будь-якому досудовому розслідуванні є невід'ємною складовою результативного та швидкого процесу притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин. Відповідно, цей процес має бути досліджений якомога більш якісно та структурно, що дозволить, окресливши його зміст, виокремити неточності й прорахунки, що пов'язується з ним, пропрацювати їх врегулювання та забезпечити дотримання прав і свобод людини та громадянина в цьому процесі [155].

Так, В. Шепітько визначає взаємодію як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок [182, с. 42]. Слушним, на нашу думку, є тлумачення процесу взаємодії як взаємозумовленого, а також окреслення його форми – вплив суб'єктів один на одного, з метою досягнення спільної цілі. У загальноправовому розумінні взаємодія завжди має мету, натомість у криміналістичному контексті – така мета полягає в необхідності встановлення всіх обставин учиненого кримінального правопорушення та притягнення до вини всіх винних у його вчиненні осіб.

Ефективність і продуктивність досудового розслідування кожного окремо взятого в провадження кримінального правопорушення належить до компетенції одного слідчого чи їх групи у відповідному кримінальному провадженні [13], що власне відображає зміст і сутність взаємодії як комплексу дій декількох суб'єктів закріплених однією метою та в одному напрямі. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, не всі суб'єкти можуть бути залучені до такої взаємодії та не всі результати діяльності залучених суб'єктів можуть бути використані як докази в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, оскільки специфіка досудового розслідування відповідного злочину зумовлена як правилами підслідності, так і низкою нормативно-правових актів міжвідомчого характеру.

А. Михайличенко підкреслює, що значення взаємодії полягає в тому, що мету боротьби зі злочинністю, яка стоїть перед системою органів внутрішніх справ, можна досягнути лише спільними й узгодженими зусиллями різних органів, служб і підрозділів, які різняться за своїми конкретними завданнями, функціональними обов'язками, організацією та способом дії [103, с. 26–32]. Взаємодія є регламентованою кримінальним процесуальним законодавством, узгодженою за цілями й задачами, місцем і часом, здійснюваною під єдиним керівництвом діяльністю рівноправних у виборі засобів і методів вирішення поставлених задач суб'єктів, яка виявляється в найбільш раціональному поєднанні притаманних цим суб'єктам методів і засобів з метою підвищення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів [9].

Наведена позиція, зокрема крізь призму розуміння основних теоретико-правових елементів відповідної категорії, чітко відображає (за аналогією) сутність і зміст взаємодії в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. Остання є загальносоціальним, деструктивним і руйнівним у державницькому розумінні явищем, що впливає на стійкість державного

суверенітету, а отже, відображається на забезпеченості прав і свобод всіх без винятку людей та громадян. Таким чином, здійснення досудового розслідування такої діяльності потребує залучення широкого кола сил і засобів, з метою якомога більш ефективного проведення всіх слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень, а також проведення за потреби додаткових заходів.

Об'єктивна необхідність взаємодії (у класичному значенні) зумовлена тим, що декілька суб'єктів (навіть з різних відомств, органів, підрозділів) мають спільну задачу, мету й орієнтир щодо протидії злочинності. Тому, навіть враховуючи відмінності в їхньому функціональному та структурному стані, такий інструмент може суттєво оптимізувати процеси й етапи щодо досягнення позитивних результатів [61, с. 25–27]. Водночас варто зауважити, що взаємодія не є універсальним процесом, у досудовому розслідуванні колабораціонізму, оскільки законодавство України виокремлює чітке коло суб'єктів, що можуть бути долучені до відповідного процесу. Це стосується, наприклад, слідчо-оперативних груп Національної поліції України, які, виїжджаючи на місце події, зобов'язані вжити всіх заходів для документування відповідного злочину (тобто фактично розпочати проведення початкового етапу розслідування), а вже після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та визначення підслідності прокурором за органами безпеки розпочнеться основний етап досудового розслідування та може бути застосоване найширше коло взаємодії.

Авторитетний дослідник О. Юхно вважає, що взаємодія передусім є правовою комунікацією спеціально уповноважених і адміністративно незалежних одне від одного суб'єктів, які спрямовують свої зусилля на досягнення спільного результату в спосіб реалізації повноважень, застосування форм, методів і способів, що не суперечать закону та властиві кожному такому суб'єкту індивідуально [187]. Слід звернути увагу на тож на те, що слідчо-оперативна взаємодія в досудовому розслідуванні незаконного

перешкоджання реалізації права громадян збиратися мирно полягає в наданні в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України доручень у конкретних кримінальних провадженнях з урахуванням обсягу й складності слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести [139]. Таким чином, слушною є аналогічна позиція про те, що взаємодія з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності посідає чільне місце, оскільки здебільшого такі злочинні посягання виявляються в оперативний спосіб (в обставинах неочевидності), що суттєво ускладнює документування та подальше здійснення досудового розслідування в них, без участі оперативних підрозділів загалом, а також використання негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема (останнє зазвичай ототожнюється з основними обов'язками оперативних підрозділів та їх функціоналом, хоча Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає можливість слідчому, прокурору проводити їх самостійно).

Деякі дослідники характеризують взаємодію як своєрідну модель комплексного здійснення правоохоронних заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації (обстановки) у спосіб концентрації сил, засобів і методів, здійснення спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково стислі строки, за найменших витрат та з безумовним дотриманням чинного законодавства [66, с. 178–203]. Слід зауважити, що не лише належна організація взаємодії в досудовому розслідуванні є корисною. Так, якщо аналізувати ситуацію з іншої точки зору, дезорганізація трудових ресурсів може суттєво негативно вплинути на процес досягнення кінцевої мети такого процесу та подальшого притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Крім того, у розслідуванні незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій важливим є залучення не лише широкого кола трудового ресурсу, а й значного обсягу спеціальних знань і обробки значної кількості інформації, з якої системно та послідовно вилучаються всі доказові

та інші значущі для розслідування факти [139]. Така концепція кореспондується з розумінням і сутністю застосування категорії «сили оборони України», що ввійшло в правовий обіг після масштабного російського вторгнення, оскільки взаємодія сил і засобів сектору безпеки й оборони є запорукою як успіхів на полі бою по лінії фронту, так і поза його межами – у справі притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що посягають на суверенітет України та її територіальну цілісність шляхом здійснення колабораційної діяльності.

В. Малярова стверджує, що користь взаємодії в контексті правоохоронної діяльності органів правопорядку полягає в підвищенні продуктивності праці (досягнення значно кращих результатів), оптимізації процесів і ситуацій, пов'язаних з порушенням процесуальних й інших строків у досудовому розслідуванні, а також найменшим затратам сил (що, безперечно, позитивно впливає на можливість виконувати інші завдання та функції, пов'язані з досудовим розслідуванням) [99, с. 264]. Причому М. Романов зазначає, що серед видів взаємодії в досудовому розслідуванні кримінальних проступків існують такі, як оперативна, судова, прокурорська, експертна та міжінституційна взаємодія [138]. Такий плюралізм думок у відповідній юридичній площині передусім дозволяє узагальнити розуміння процесів взаємодії в досудовому розслідуванні як такі, що потребують урегулювання, систематизації та чіткої нормативної регламентації, оскільки без ефективного забезпечення збору всієї без винятку доказової інформації щодо колабораційної діяльності неможливим буде не лише притягнення до відповідальності осіб, що її провадили, а й подальше здійснення оперативно-розшукової протидії відповідним виявам на території України.

Авторитетний вітчизняний криміналіст-процесуаліст В. Шепітько визначає декілька видів взаємодії слідчого в досудовому розслідуванні, а саме: 1) зі співробітниками оперативних підрозділів у роботі за конкретним кримінальним провадженням; 2) з прокурором (зокрема зворотна взаємодія прокурора зі слідчим); 3) з експертами та спеціалістами; 4) з представниками

державних служб; 5) зі слідчим суддею (у тому числі тристороння взаємодія слідчого судді, прокурора, слідчого); 6) з громадськими формуваннями [79, с. 17–18]. Науковець обґрунтовує, що взаємодія як вид комунікації в досудовому розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення полягає в залученні на законних підставах якомога ширшого кола уповноважених на здійснення відповідної діяльності осіб з метою досягнення завдань кримінального провадження, передусім якомога більш ефективного та швидкого притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Ідеться, зокрема, про взаємодію з оперативними підрозділами, прокурором, судом, громадськістю та іншими установами й організаціями. Усі ці категорії в той чи інший спосіб впливають на процес здійснення досудового розслідування відповідними суб'єктами та в умовах тимчасової окупації окремих територій України допомагають проводити різні слідчі (розшукові) дії, приймати відповідні процесуальні рішення ефективно, у різних географічних точках.

Міжвідомча взаємодія є одним з найбільш ефективних видів взаємодії в досудовому розслідуванні колабораціонізму, оскільки не завжди відповідні злочини виявляються профільними органами досудового розслідування, тому початковий етап і проведення першочергових слідчих (розшукових) дій здійснюється, наприклад, слідчими Національної поліції, а вже в подальшому такі матеріали передають за підслідністю до органів безпеки. Перспектива подальшого дослідження взаємодії в досудовому розслідуванні колабораціонізму полягає в необхідності більш глибокого опрацювання теоретичних основ та емпіричного матеріалу, а також практичних матеріалів щодо комунікації в досудовому розслідуванні колабораціонізму.

О. Керевич визначає, що в процесі проведення оперативно-розшукових заходів можуть бути отримані фактичні дані про місце особи, яка переховується. Водночас оскільки матеріали оперативно-розшукової діяльності, у яких містяться дані щодо події кримінального правопорушення,

особи, яка його вчинила, її винуватості, можуть використовуватись у процесі доказування лише в установленому КПК України та кримінальним процесуальним законодавством України загалом порядку, це обумовлює специфіку взаємодії слідчого та оперативного працівника [57]. Ураховуючи тяжкість учинення колабораційної діяльності, що безпосередньо передбачається третьою та подальшими частинами відповідної статті Кримінального кодексу України, оперативний працівник під час проведення інших слідчих розшукових дій та встановлення факту колабораційної діяльності, дотичної до іншого злочину особи, має направити вмотивований рапорт прокуророві у відповідному досудовому розслідуванні з викладенням обставин отримання та змісту отриманої інформації щодо колабораціонізму.

О. Бандурка звертає увагу на те, що процесуальні дії слідчого чи органу дізнання, прокурора чи суду є основними, вони складають основу слідства і судового розгляду справи, а оперативно-розшукові заходи є допоміжними, забезпечуючими; але саме їх застосування може мати вирішальне значення для виявлення, розкриття, розслідування та припинення злочинних дій [1, с. 126-127]. Підтримуючи відповідну позицію, слід зауважити, що таким чином реалізується взаємодія під час одноосібного проведення слідчих (розшукових) дій оперативним працівником, якому їх було доручено. Водночас спільна послідовна взаємодія може полягати в отриманні фактичної чи умовної інформації або ж речей та інших предметів матеріального світу оперативним працівником під час проведення слідчої (розшукової) дії, що в подальшому будуть направлені для проведення експертизи.

На думку А. Патики, сутність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами полягає у: цілеспрямованості; специфічності компетенції суб'єктів; узгодженості цієї діяльності за місцем, часом і метою; спільності планів; завчасно спланованому процесі проведення конкретних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; діях зазначених суб'єктів, що спрямовані на забезпечення введення оперативно-розшукової інформації у

кримінальне судочинство за допомогою процесуальних засобів шляхом проведення відповідних слідчих дій та прийняття процесуальних рішень [116, с. 36–37]. Наведену позицію варто визнати слушною, додавши, що, наприклад, з метою якісного проведення огляду вебсторінки в мережі Інтернет та фіксації факту колабораційної діяльності певної особи належить правильно обрати криміналістичний інструментальний та залучити належного суб'єкта до проведення такої слідчої розшукової дії, яким може бути оперативний працівник підрозділів кіберполіції. Водночас аналогічний процес неможливо буде забезпечити в результаті залучення оперативного працівника загальнокримінальної спрямованості, або ж оперативника, що спеціалізується на діяльності у сфері протидії організованим злочинності.

І. Єршоменко зауважує, що взаємодія між прокурором і слідчим полягає у вирішенні нагальних питань щодо розслідування кримінальних проваджень, зокрема щодо складання плану досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення, узгодження черговості слідчих (розшукових) дій, обміну оперативно значущою інформацією, а також спільного аналізу здобутих доказів і визначення подальшого напрямку розслідування. Причому за допомогою планування забезпечується повнота та об'єктивність досудового розслідування, досягається значна процесуальна економія [44]. На нашу думку, точність викладу позиції прямо пропорційно впливає на результат як наукового дослідження, так і досудового розслідування, з огляду на що ми не погоджуємося з тим, що дією є вирішення нагальних питань щодо складання плану досудового розслідування. До складання плану досудового розслідування може бути залучений прокурор як процесуальний керівник та особа, що несе релевантну кримінальну процесуальну та іншу відповідальність за вчинення дій чи бездіяльність під час здійснення досудового розслідування.

М. Даньшин та М. Адамов також виокремлюють низку форм взаємодії зі слідчим суддею, серед яких найбільш змістовними є: звернення до слідчого судді з письмовим клопотанням про застосування будь-якого заходу

забезпечення кримінального провадження; звернення з письмовим клопотанням про надання дозволу на виконання визначених законом слідчих (розшукових) дій; безпосередня участь у судово-контрольних провадженнях, проведення яких присвячені слідчим суддею розгляду письмових скарг учасників кримінального правопорушення на рішення, дії чи бездіяльність цих владних суб'єктів досудового розслідування (у порядку ст. 306 КПК України) [36]. Слідчий суддя як суб'єкт, що забезпечує судовий контроль за здійсненням досудового розслідування, безпосередньо впливає на цей процес, а отже, у процесі взаємодії слідчий і прокурор зобов'язані довести йому необхідність та безальтернативність здобуття подальшої доказової інформації іншим, крім як запропонованим ними шляхом, тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина, наприклад, щодо приватної власності (проведення обшуку).

Щодо цього питання Л. Белік слушно зауважує, що термінологію «взаємодія» традиційно використовують експерти-практики для описання залучення не експерта, а спеціаліста стосовно такої процесуальної форми, як участь спеціаліста в процесуальних діях, адже основною функцією експертних установ є не лише проведення експертизи, а й забезпечення залучення працівників. У цьому аспекті приділяється увага взаємодії слідчого зі спеціалістом [4]. Безперечно, на нашу думку, необхідно розрізняти фактичне залучення особи, що володіє спеціальними знаннями, до огляду місця події чи будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, а також залучення цієї особи до проведення того чи іншого виду експертизи. Наведене своєю чергою суттєво залежить від типових слідчих ситуацій, що виникають під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Водночас наведені науковцями термінологічні неточності, на нашу думку, не мають практичного застосування та правових наслідків, оскільки в тому чи іншому випадку Кримінальний процесуальний кодекс України

передбачає такі форми криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

Взаємодією слідчого та працівників експертно-криміналістичних підрозділів (експертів-криміналістів) також визначають як засновану на законі та відомчих нормативних актах спільну діяльність суб'єктів, які мають різну компетенцію та спеціалізацію, а також володіють різними рівнями знань у галузі криміналістики, кримінального права та процесу, що спрямована на досягнення загальної мети – розкриття та розслідування злочинів, а також забезпечення правильного застосування закону [107].

Таким чином, питання взаємодії під час досудового розслідування колабораційної діяльності є надзвичайно актуальним, оскільки в такий спосіб можна забезпечити його ефективність оперативність і всеохопність. Спираючись на позиції дослідників, можна виокремити декілька видів взаємодії слідчого під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, що аргументували науковці.

Під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності слідчий взаємодіє з оперативними підрозділами, експертними установами та спеціалістами-криміналістами, а також зі слідчим суддею та прокурором. Водночас особливості такої взаємодії визначаються передусім тим, що прокурор є процесуальним керівником і взаємодія з ним відбувається в межах нерівності прав і компетенцій, а слідчий суддя своєю чергою є суб'єктом, який контролює всю сторону обвинувачення та захисту під час здійснення досудового розслідування, забезпечуючи дотримання прав і свобод людини та громадянина на етапі досудового розслідування.

Особливо значущою, на нашу думку, є взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, котрих існує багато видів. Так, під час необхідності опрацювання значної кількості інформації чи даних, що містяться на певних носіях чи в публічному просторі, слідчому доречно буде взаємодіяти з підрозділами кримінального аналізу. Водночас у разі, коли така інформація міститься на закритих джерелах (серверах, сайтах тощо),

неможливим буде здобуття цієї інформації без залучення оперативників кіберполіції.

2.3. Типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності

Криміналістична методика виникла в результаті інтеграції та диференціації наукових знань та охоплює передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, зокрема щодо оптимальної організації розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду певних категорій проваджень. Як цілком слушно зазначає В. А. Журавель, саме в криміналістичній методиці «відображено комплекси методів, засобів, прийомів та рекомендацій типізованого характеру, викладених в описовій або формалізованій формі щодо раціональної організації процесу збирання, оцінки та використання доказової інформації відповідно до специфіки вчинення й розслідування різних злочинних виявів і судового розгляду кримінальних проваджень» [46, с. 24]. Крім того, варто погодитися з ученими, які вважають, що криміналістична методика є особливою частиною стосовно інших структурних частин криміналістичної науки, оскільки використовує, видозмінює та пристосовує їх досягнення для виконання основних завдань кримінального провадження, а також безпосередньо наближає теоретичні напрацювання криміналістики як науки до практичних потреб правоохоронців, надаючи їм прикладного характеру [133, с. 400].

Про це зазначає у своїх дослідженнях також В. Бахін, стверджуючи, що криміналістична методика є системою наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з оптимального проведення розслідування злочинів [2, с. 13]. Визначаючи, що наука криміналістика

передбачає систематизацію характерних рис конкретному кримінальному правопорушенню та надання слідчому найбільш ефективного алгоритму дій, слід зауважити, що важливим є встановлення переліку й детальна систематизація цих характерних рис.

Водночас у вітчизняній правовій думці привертає увагу позиція С. Чернявського, котрий доводить, що предметом пізнання в методиці розслідування є закономірності, що об'єднують певні види злочинів, які побудовані за кримінально-правовою ознакою (в основі – об'єкт злочинного посягання), або групи злочинів, виділені за криміналістично значущими ознаками. Для забезпечення ефективності методичних рекомендацій криміналістика адаптує досягнення інших наук (природничих, технічних) [175, с. 177–183]. Водночас крізь призму складу кримінального правопорушення колабораційної діяльності, що прямо передбачено Кримінальним кодексом України, надскладним було б групування тих чи інших ознак, різних типів і видів колабораційної діяльності, у зв'язку з чим доцільно звернути увагу на слідчу практику, що сформувалася в умовах здійснення досудового розслідування відповідного кримінального правопорушення в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Важливим є застосування аналогії в криміналістиці з огляду на потребу ефективного здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності. Так, наприклад, науковці зазначають, що на організацію розслідування злочинів, пов'язаних із тероризмом, впливають передусім слідчі ситуації, зумовлені: 1) існуванням сталих терористичних осередків, створених, розвинених і керованих як у межах, так і за межами країни спрямування терористичної діяльності, для вчинення терористичних актів (навчання тероризму), діяльність яких має триваючий характер і загальновідомі цілі; 2) разовими актами (діями), що мають ознаки тероризму й зумовлені конкретною обстановкою в країні вчинення злочину чи ставленням до конкретної особи (групи осіб) у певному місті, місцевості; 3) ситуацією, за якої особа, яка вчинила злочин терористичної спрямованості,

не встановлена, у зв'язку з чим здійснюються побудова та перевірка версій щодо встановлення особи, яка вчинила злочин, за такими напрямками: за слідами та предметами, залишеними на місці події, зокрема слідами вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, отруйних та інших небезпечних речовин і предметів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я громадян; за ознаками зовнішності підозрюваних, зафіксованих у пам'яті свідків, потерпілих, на записах із камер відеоспостереження чи інших фіксуючих пристроїв (під час закладки вибухівки, у визначений час поряд із місцем вчинення злочину та ін.); за способом учинення злочину (якщо кримінальний почерк серії злочинів збігається); за слідами, залишеними на тілі й одязі злочинців (за запаховими слідами, слідами мікрочасток, що залишилися під час підготовки вибухового пристрою, за пораненнями від збройного спротиву тощо)» [123; 132, с. 153]. Відповідно, на нашу думку, слід визначити, що типовою слідчою ситуацією під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є такі обставини, за яких особа-колабораціоніст є відомою, проте перебуває на окупованій території й відповідно фізичний доступ до неї є неможливим. Другою типовою слідчою ситуацією є вчинення колабораційної діяльності на підконтрольній Україні території, що зумовлює потребу в застосуванні слідчим іншого криміналістичного інструментарію для доведення вини злочинця та притягнення його до кримінальної відповідальності.

Є. Коваленко виокремлює три слідчі ситуації в розслідуванні терористичних злочинів: «1) коли особу, яка вчинила злочин терористичної спрямованості, встановлено. У цьому випадку розслідування здійснюється шляхом побудови та перевірки версій стосовно суб'єкта злочину, коли є підстави припускати винуватість певної особи, стосовно місця проходження військової та диверсійної підготовки, необхідної для вчинення терористичних злочинів, стосовно організаторів та спільників, стосовно свідків підготовки та вчинення терористичних злочинів, які можуть підтвердити винуватість особи, тощо. Висуваються версії про суб'єктивну

сторону злочину – мотив (матеріальний, ідеологічний тощо), мета злочину (привернути увагу органів влади, залякати населення, диверсія на військовому об'єкті тощо); 2) підозрюваний (підозрювані) переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його (їх) місцезнаходження невідоме. У такому разі особу оголошують у розшук, слідчий відпрацьовує версії щодо місцезнаходження підозрюваного спільно з органами й підрозділами Національної поліції на підставі наказу СБ України та МВС України «Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб» [123; 127]. Слід зазначити, що досудове розслідування терористичної діяльності схоже за своєю структурою з розслідуванням колабораційної діяльності, оскільки ці обидва злочини належать до категорії злочинів проти основ національної безпеки України, що уможливорює застосування типових методів способів і засобів криміналістичного забезпечення здійснення досудового розслідування та ефективного притягнення особи до кримінальної відповідальності в межах чинного законодавства України.

Застосування такого методу та відповідних способів вітчизняні дослідники неодноразово оцінювали як спосіб ефективізації функціонування органів досудового розслідування. Так, Л. Полуніна зазначає, що слідчий, розслідуючи кримінальне правопорушення, має змогу аналізувати наявну криміналістично значущу інформацію, до кола якої належить низка факторів, що власне її формують, а також ті перемінні, що спричиняють складнощі в здійсненні досудового розслідування [120; 137]. На нашу думку, типологізація слідчих ситуацій, що виникають під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, дозволяє уникнути фактів і випадків непритягнення осіб-колабораціоністів, що реально вчинили такі діяння до кримінальної відповідальності. У цьому разі виокремлення типовостей у конкретних ситуаціях і типових слідчих ситуацій загалом уявляється як робота над помилками, яких припустилися під час здійснення досудового розслідування.

До принципів побудови будь-якої окремої криміналістичної методики можна зарахувати: «1) правову основу – обов’язкове врахування дослідником вимог нормативно-правових актів, що стосуються розробленої методики; 2) наукову основу, тобто знання та використання сучасних досягнень криміналістики та інших наук, положення яких є необхідними для побудови відповідної методики, а також дотримання загальних правил науково-дослідної діяльності в процесі її формування; 3) інформаційно-практичну основу, що означає обов’язкове ґрунтовне вивчення дослідником злочинної діяльності певного виду, особливостей діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування відповідного різновиду злочинів, запобігання їм, а також урахування потреб і можливостей оперативно-розшукової, слідчої, експертної та судової практики» [157, с. 88]. У цьому контексті варто зазначити, що правова основа розробленої методики досудового розслідування колабораційної діяльності обов’язково базується на чинних нормах Кримінального процесуального кодексу України і ратифікованого Верховною Радою України міжнародного законодавства, що дозволить забезпечити притягнення до кримінальної відповідальності осіб-колабораціоністів, як в Україні, так і в міжнародних судових інституціях.

Наукову основу становлять напрацювання дослідників, які спрямовують і формують розуміння криміналістичного версіювання планування та криміналістичної типологізації слідчих ситуацій, що в перспективі формує стійку науково-практичну конструкцію, котру слідчий може застосовувати під час реального здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності.

Інформаційно-аналітична основа як принцип побудови окремої криміналістичної методики базується на тому, що в її основу в обов’язковому порядку мають бути закладені статистичні й інформаційні показники здійснення досудового розслідування того чи іншого виду кримінального правопорушення. Причому застосування статистичної інформації як органів прокуратури, так і судової влади, а також органів досудового розслідування,

що здійснюють розслідування відповідних кримінальних проваджень, безперечно, є позитивним явищем, що сприяє взаємозв'язку теорії та практики.

На початковому етапі розслідування колабораційної діяльності, учиненої на підконтрольній уряду України території, можуть скластися дві типові слідчі ситуації, коли: 1) особа вчинила колабораційну діяльність та перебуває на території, підконтрольній уряду України; 2) особа вчинила колабораційну діяльність на території, підконтрольній уряду України, але покинула її до початку досудового розслідування. Наведені слідчі ситуації є найбільш сприятливими, адже в подібних випадках місця вчинення кримінального правопорушення, локалізації його слідів, перебування свідків та правопорушника знаходяться в межах фізичного доступу правоохоронців. Описана ситуація є досить типовою для досудового розслідування діянь, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України. Задля вирішення цієї ситуації основним завданням слідчого (дознавача) на початковому етапі розслідування є виявлення та фіксування слідів колабораційної діяльності (зокрема й електронних (цифрових) слідів), встановлення та допит свідків і встановлення особи правопорушника. Після збирання достатніх доказів і заочного повідомлення такій особі про підозру доцільно оголосити про її розшук, зокрема й міжнародний. У випадку, якщо буде встановлено, що особа, яка, імовірно, вчинила колабораційну діяльність, з метою ухилення від кримінальної відповідальності переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, або якщо така особа оголошена в міжнародний розшук, на підставі ухвали слідчого судді можливе здійснення щодо такої особи спеціального досудового розслідування (*in absentia*) [62, с. 34–37]. На нашу думку, така ґрунтовна позиція сприяє укріпленню криміналістичної методики здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності. Крім того, автор звертає увагу на здійснення досудового розслідування щодо особи, яка залишила територію України (*in*

absentia). На нашу думку, така типова слідча ситуація може розглядатися вченими й дослідниками як окремий вектор, що потребує нестандартного підходу слідчого до розв'язання поставлених криміналістичних завдань з метою забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності особи, що вчинила це діяння та залишила територію України. Також слід наголосити на тому, що в цьому разі важливу роль відіграє взаємодія слідчого й прокурора в досудовому розслідуванні, оскільки саме органи прокуратури є уповноваженими суб'єктами на міжнародну взаємодію під час здійснення досудового розслідування.

З цього приводу Л. Полуніна зауважує, що характер слідчої ситуації визначається обсягом виконаних протягом досудового розслідування завдань; переліком обставин, що підлягають з'ясуванню, фактом встановленням осіб, причетних до вчинення, наявністю відомостей про джерела доказів і сукупністю криміналістично значущої орієнтуючої інформації тощо [120; 137]. Варто зазначити, що обсяги та зміст інформації про вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з колабораційною діяльністю, безпосередньо залежать від знань й умінь слідчого з'ясовувати таку інформацію в суб'єкта, що звернувся з відповідною заявою, або ж ініціативного працівника поліції, який складає відповідний рапорт про виявлення факту колабораційної діяльності.

Спираючись на думки вчених, доречно навести декілька прикладів судової практики щодо здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності. Так, вироком Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 01 грудня 2022 року в справі № 216/5345/22 було встановлено, що обвинувачений, перебуваючи за місцем свого фактичного проживання у м. Кривий Ріг (тобто на підконтрольній уряду України території), неодноразово з використанням власного мобільного телефону публічно розміщував на своїх сторінках у соціальних мережах публікації, що містили ідеї ліквідації Української державності, заперечення державного суверенітету України, підтримки окупації росією

значної частини української території та приєднання її до РФ [21]. Отже, оскільки особа в цьому разі знаходиться на підконтрольній Україні території, важливим є негайне її документування одразу після отримання інформації про вчинення такого виду колабораційної діяльності, а також внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ідеться передусім про проведення огляду медіаресурсів, де було розміщено інформацію про ідею ліквідації української державності, заперечення державного суверенітету України, підтримки окупації та інші обставини, що прямо свідчать про колабораціонізм і корелюються з відповідними кримінально-правовими ознаками в конструкції цієї статті Кримінального кодексу України. З метою належного обґрунтування слідчому судді необхідності проведення обшуку з можливістю вилучення відповідного телефонного пристрою слідчому належить надати доручення оперативним працівникам чи іншим суб'єктам щодо опитування близького кола спілкування відповідної особи або ж наближених до нього осіб за місцем проживання, роботи тощо. За умови підтвердження такого факту відповідними особами слідчий має звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку за місцем проживання особи або обшуку особи. У цьому разі важливим є встановлення причиново-наслідкового зв'язку та логічного ланцюга між діями особи, фактичним суспільно-небезпечним наслідком у контексті належності сторінки соціальної мережі до цієї особи та безперечної розміщення саме нею такої інформації.

Згідно з вироком Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 6 вересня 2022 року в справі № 188/621/22, особу було засуджено за передавання ворогу інформації про місця розташування військових ЗСУ та коригування ворожого вогню. Обвинувачувана неодноразово вчинила інкриміновані їй діяння у м. Лисичанську протягом березня 2022 року, поки у квітні того року її не було викрито [20; 62]. Важливим у цьому контексті є визначення форми способу та методу передання інформації про місця розташування українських військових, що безпосередньо вплине на вибір

інструментарію під час здійснення досудового розслідування. За умови передавання інформації в електронний спосіб слідчому необхідно звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення того чи іншого обшуку з метою вилучення відповідного електронно-комунікаційного пристрою. У разі передання такої інформації в письмовому вигляді чи будь-якими іншими фізично-матеріальними засобами зв'язку можливим може бути проведення почеркознавчої експертизи, а також експертизи матеріалів і речовин тощо.

Основними завданнями органів досудового розслідування є виявлення та вилучення матеріально фіксованих слідів кримінального правопорушення, встановлення й допит свідків, встановлення особи та місця перебування ймовірного колаборанта. На підконтрольних уряду України територіях можуть вчинятися діяння, передбачені ч. 1 та 3 (у формі здійснення пропаганди у закладах освіти), ч. 4 (у формі перерахунку грошових коштів на підтримку незаконних збройних чи воєнізованих формувань, створених на тимчасово окупованій території, та/або збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора), ч. 6 та 7 (у формі надання збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора допомоги у веденні бойових дій проти Сил оборони України) ст. 111-1 КК України. Відомості про ознаки описаних діянь найчастіше виявляються завдяки повідомленням заявників-очевидців публічного висловлювання колаборанта та внаслідок моніторингу правоохоронцями мережі Інтернет [62, с. 34–37]. Відповідно, як і зазначалось попередньо, від базової конструкції типової слідчої ситуації, що виникає під час здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного з колабораційною діяльністю, залежить інструментарій, який слідчому необхідно залучити для здійснення такого досудового розслідування. Зокрема, особливість полягає в залученні особи, що володіє спеціальними знаннями, або оперативного працівника спеціальної спрямованості для виявлення, ідентифікації та фіксування доказової інформації в публічному просторі, мережі Інтернет, банках і базах даних тощо.

П. Цимбал і М. Федорчук зауважують, що слідча ситуація: 1) базується на відкритій взаємодії учасників процесу; 2) має кінцеву – єдину мету діяльності, хоч способи й засоби сторін-учасників різняться; 3) є дискретною системою, яка може бути розчленована на різні процеси, що матимуть інші характеристики [137; 171]. О.Самойленко в контексті теоретичного опрацювання поняття й сутності ситуаційного підходу в методиці криміналістичної науки звертає увагу на те, що традиційним можна визнати розподіл слідчих ситуацій на типові та конкретні. Якщо останні є відображенням стану досудового розслідування конкретного кримінального провадження, то типові ситуації є результатом наукового узагальнення слідчої практики [137; 142]. На нашу думку, належить погодитись з позиціями, висловленими вченими й дослідниками, оскільки попередній приклад аналізу судового вироку засвідчує, що формування методики здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є неможливим без наукових напрацювань та аналітичних даних, що своєю чергою створюють якісний симбіоз для подальшого його застосування в практичній діяльності.

Верховний суд у межах огляду практики Касаційного кримінального суду зауважив, що для вирішення питання про здійснення спеціального кримінального провадження визначальним є факт перебування підозрюваного на тимчасово окупованій території України та оголошення його в розшук унаслідок ухилення без поважних причин від явки на виклик слідчих органів або суду. Достатньою підставою для оголошення розшуку особи, підозрюваної в учиненні злочину, є наявність у матеріалах досудового розслідування доказів того, що вона перебуває на тимчасово окупованій території України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого за умови його належного повідомлення. Додатковим підтвердженням перебування особи на тимчасово окупованій території України є вказівка у відкритих джерелах (зокрема, у мережі Інтернет) конкретного місцезнаходження особи на цій території [112, с. 7]. Зазначена

характеристика безпосередньо корелюється з можливістю притягнення до кримінальної відповідальності особи-колабораціоніста, що залишила територію України. Водночас необхідно бути досить пильним під час одержання інформації щодо місця перебування тієї чи іншої особи, оскільки судова практика засвідчує, що вони досить часто схильні до обману й спеціально можуть демонструвати факт проживання в іншій країні, щоб заплутати слідство та сторону обвинувачення, переховуючись на території України.

Саме тому важливим інструментом під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є оголошення розшуку особи, що сприятиме всебічному та масштабному залученню правоохоронних сил і засобів до встановлення місцезнаходження такого правопорушника та відповідно сприятиме притягненню його до кримінальної відповідальності в межах українського законодавства.

Аналізуючи розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, Р. Дударець стверджує, що поняття слідчої ситуації є узагальненим і фактично охоплює два терміни – типової та конкретної слідчої ситуації в кримінальному провадженні [41]. Слід зауважити, що ми попередньо виокремили як типові, так і конкретні слідчі ситуації, які виникають під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, у зв'язку з чим позиція дослідника, на нашу думку, повністю відображає цей контекст.

В. Логінова, аналізуючи поняття та значення слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів, зауважує, що слідча ситуація – це сукупність обставин, що сформувалася на певному етапі розслідування на підставі фактичних даних про подію злочину, що дає змогу органам досудового слідства реалізувати свої можливості щодо розкриття, розслідування та попередження злочину [94, с. 282]. Натомість М. Романов зазначає, що слідча ситуація – це не лише декілька пов'язаних спільним об'єктом обставин. Ідеться передусім про системно та структурно

компоновану сукупність основних детермінантів учинення кримінального правопорушення, будь-яку інформацію, що має доказове значення та може бути використана в процесі аналізу основних категорій і перемінних злочинної поведінки, обставин учинення кримінального правопорушення та всіх інших елементів складів злочину [139]. Попри те, що кримінологічна характеристика вчиненого кримінального правопорушення, пов'язаного з колабораційною діяльністю, не належить до структури криміналістичної методики, слідчий під час здійснення досудового розслідування зобов'язаний урахувувати ті чи інші кримінологічні фактори, які прямо чи опосередковано впливають на соціально-психологічний контекст учинюваної колабораційної діяльності в державі, та співвідносити отриману інформацію з конкретно запропонованим типовим слідчим випадком.

Висновки до розділу 2

Так, у другому розділі дисертаційного дослідження надано змістову характеристику початкового етапу здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, а також її виявлення. Визначено сутнісний зміст поняття взаємодії в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, виокремлено конкретний перелік суб'єктів, з якими взаємодіє слідчий з метою забезпечення ефективного й неупередженого досудового розслідування для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Крім того, розкрито особливості ситуаційного підходу до програмування дій слідчого з урахуванням типовості (нетиповості) ознак учинення відповідного кримінального правопорушення.

Зауважено, що виявлення колабораційної діяльності є специфічним процесом, що може бути реалізований різними суб'єктами, і саме цей фактор безпосередньо впливає на подальшу процедуру здійснення досудового

розслідування та конкретний перелік первинних слідчих розшукових дій, які належить провести на початковому етапі. Наголошено на тому, що початковий етап здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності характеризується та наповнюється комплексом тих слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на якомога швидку фіксацію інформації, що свідчить про вчинення такого діяння особою-правопорушником. До таких слідчих (розшукових) дій, на нашу думку, необхідно віднести допит й огляд.

Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності є надзвичайно важливим фактором, адже попри її публічний вияв, особи, які вчиняють ці діяння, надійно убезпечують себе від кримінального переслідування з боку держави, з огляду на що залучення специфічних оперативних підрозділів, які володіють спеціальними знаннями та навичками, є необхідною умовою успішності здійснення досудового розслідування повно й неупереджено, а також забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності осіб-правопорушників.

Зміст і сутність програмування дій слідчого на основі узагальнених рис і ознак типових слідчих ситуацій полягає в можливості ефективізації процесів здійснення досудового розслідування на основі діючої слідчої та судової практики з уникненням тих прорахунків і прогалин, що вже були допущені відповідними суб'єктами в інших кримінальних провадженнях. Слід звернути увагу на те, що використання досвіду здійснення досудового розслідування суміжних з колабораційною діяльністю кримінальних правопорушень (таких як державна зрада, шпигунство тощо) є доречним під час формування засад криміналістичної методики доказування в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності.

РОЗДІЛ 3

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Тактика й загальні підстави проведення допиту, огляду, освідчування та пред'явлення для впізнання як основних слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності

Сучасна система здійснення досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень потребує вдосконалення та систематизації. Адже попри те, що Кримінальним процесуальним кодексом України визначено конкретний перелік слідчих (розшукових) дій, які безпосередньо впливають на досягнення результатів у вигляді притягнення особи до кримінальної відповідальності, окремі питання, пов'язані з криміналістичною методикою проведення тих чи інших дій, потребують удосконалення.

Зазначене питання актуалізується в умовах збройної агресії росії проти України, а також збільшення кількості фактів колабораційної діяльності, що зумовило потребу в закріпленні державою низки змін до Кримінального кодексу України з метою визначення цього діяння як кримінально караного й окреслення низки його форм. Відповідно, чим більше форм учинення колабораційної діяльності, тим більше форм і методів розкриття цього кримінального правопорушення може бути використано, а в умовах плюралізму й широти кількості слідчих (розшукових) дій, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України, значущості набуває потреба в напрацюванні відповідного криміналістико-теоретичного матеріалу.

Так, з огляду на зазначене, висвітлення потребує питання доцільності й ефективності використання тих чи інших слідчих (розшукових) дій, що

проводяться відповідними суб'єктами під час розслідування фактів колабораційної діяльності. Слід зазначити, що неодноразово питання використання окремих слідчих (розшукових) дій у своїх працях висвітлювали такі дослідники, як В. Бурлака, О. Кобзар, І. Козаченко, В. Малярова, А. Михайличенко, О. Татаров, Л. Удалова, М. Цуцкірідзе, С. Чернявський, А. Шевчишен, В. Шепітько, О. Юхно та ін. Водночас з урахування нещодавньої криміналізації колабораційної діяльності, критично високого показника зареєстрованих кримінальних правопорушень цього виду, а також триваючих заходів, спрямованих на відбиття збройної агресії росії проти України, ця тематика набуває нового наукового підґрунтя та потребує ретельного аналізу.

Здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є надзвичайно важливим аспектом забезпечення правопорядку в суспільстві й державі, зокрема в умовах відбиття збройної агресії росії проти України. Саме тому напрацювання ефективних криміналістичних засад здійснення досудового розслідування на зазначеному напрямі є надзвичайно важливим.

Характеризуючи явище колабораційної діяльності, на нашу думку, слід концентруватись на його змістовому наповненні, оскільки саме ті якісні характеристики, що в нього закладаються, слугують відображенням меж і основних орієнтирів у здійсненні досудового розслідування за відповідною статтею Кримінального кодексу України.

Так, наприклад, Б. Кіщак визначає колабораціонізм як свідому співпрацю особи або групи осіб з окупаційною владою з метою здійснення ворожих дій проти власної держави, її народу й інтересів. Ідеться про надання допомоги окупаційній владі, військову службу на її боці, розвідувальну діяльність, збір та передачу інформації, розкриття військових і державних таємниць, співпрацю з органами окупаційної влади в політичній та економічній сферах, участь у пропаганді окупаційної ідеології тощо. Колабораціонізм є злочином проти миру, безпеки й добробуту людства, який підпадає під юрисдикцію міжнародного права та національного

законодавства країн, що визнають принципи прав людини й демократії [60, с. 56–61]. Відповідно, здійснення колабораційної діяльності – це комплексний процес, що безпосередньо впливає на державний суверенітет та зумовлює необхідність проведення значної кількості слідчих (розшукових) дій і прийняття процесуальних рішень, спрямованих на досягнення завдань кримінального провадження.

Науковці зауважують, що під час розслідування колабораційної діяльності для встановлення обставин учинення кримінального правопорушення необхідним є проведення таких слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів: 1) встановлення та проведення допитів свідків, яким можуть бути відомі обставини щодо підтвердження участі осіб у відповідних злочинних об'єднаннях; 2) проведення огляду інформації, яка міститься у відкритій мережі інтернет, зокрема акаунтів у соціальних сторінках осіб, причетних до участі в незаконних злочинних об'єднаннях; 3) проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; 4) проведення тимчасового доступу до речей і документів; 5) за можливості проведення обшуку за місцем проживання особи з метою отримання доказів щодо її причетності до участі у зазначених вище формуваннях, а саме: виявлення та вилучення зброї; комп'ютерної техніки та мобільних пристроїв, на яких може міститись інформація щодо підтвердження зв'язків такої особи з представниками таких формувань. Причому варто враховувати, що через окупацію частини регіонів України в слідчих органів може бути відсутня фізична можливість проведення обшуку за місцем проживання тих чи інших осіб [97, с. 63–64]. Зазначений алгоритм та перелік обставин і фактів, які необхідно задокументувати, першочергово зумовлюють потребу в додатковому опрацюванні основних теоретико-правових і прикладних аспектів, пов'язаних із здійсненням досудового розслідування кримінального правопорушення такого типу та виду, що впливає на державний суверенітет [154].

Т. Вайда зазначає, що документування та розслідування зазначених вище видів колабораційної діяльності передбачає застосування українськими слідчими таких методів: 1) фіксація та систематизація доступних фактів (дій, діяльності) підозрюваних осіб у медіа, зокрема в інтернет-ресурсах, на місцевому телебаченні тощо; 2) аудіо-, фото- та відеосвідчення очевидців (постраждалих) з числа місцевих жителів окупованої території; 3) аналіз медіа країни-терориста щодо висвітлення стану справ на окупованих територіях; 4) оригінали/копії розпорядчих документів місцевих «керівників» населеного пункту, письмові заяви, відомості оплати праці тощо [16, с. 16]. Відповідно, такі форми й методи вчинення відповідного виду злочинної діяльності зумовлюють потребу у використанні певного слідчого інструментарію, що є досить розповсюдженим у розслідуваннях за іншими видами злочинів, проте з урахуванням об'єкта та суб'єкта вчинення формат їх проведення може варіюватись і суттєво змінюватись.

Так, наприклад, як зазначає у своїх працях В. Шепітько, що згодом знайшло підтвердження в напрацюваннях Г. Тетерятник, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення. У кожному випадку проведення огляду місця події має оцінюватись його доцільність і своєчасність, з урахуванням усіх обставин кримінального правопорушення, кримінального провадження, умов на час проведення огляду. Принципами огляду місця події також є: 1) своєчасність (невідкладність); 2) об'єктивність і повнота; 3) активність; 4) методичність (планомірність, послідовність); 5) застосування науково-технічних засобів; 6) єдине керівництво [78, с. 277–278; 161]. Відповідно, проведення огляду в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності є важливим у той момент, коли особу-колабораціоніста було затримано на місці вчинення правопорушення, а зовнішня обстановка потребує огляду щодо здійснення діяльності, яка підпадає під структуру складу кримінального правопорушення.

Крім того, обшук є більш серйозною та результативною слідчою (розшуковою) дією, що безпосередньо використовується в провадженні щодо колабораціоністів з метою виявлення та вилучення об'єктів і знарядь злочинної діяльності. Причому слід погодитись із позицією В. Фаринника та О. Татарова, які стверджують, що до заходів процесуального примусу не слід ураховувати слідчі (розшукові) дії (насамперед обшук, отримання зразків для експертизи, огляд, освідування), оскільки вони є засобами доказування [166]. Причому раптовість і критична потреба проведення обшуку в досудовому розслідуванні за фактом колабораційної діяльності є неминучою, а доказова інформація, що може бути здобута за місцем мешкання колабораціоніста, є унікальною та формуватиме всю конструкцію обвинувачення.

Слід також зосередитись на **допиті**, що є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією та використовується як основне джерело доказової інформації. З огляду на те, що вчинення колабораційної діяльності переважно пов'язується з публічністю, важливим є проведення допитів усіх імовірних очевидців цієї соціальної активності.

Допити встановлених свідків, що здійснюються в умовах воєнного стану, необхідно проводити із фіксуванням за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, як передбачає ч. 11 ст. 615 КПК України, адже лише в такому разі вони можуть бути використані як докази в суді. Проте наведена вимога КПК України не зовсім узгоджується з порядком допиту свідка та використання його показань, що регламентуються іншими положеннями КПК України, які не вимагають обов'язкової відеофіксації, а також ураховуючи специфіку безпосереднього дослідження доказів у суді під час судового розгляду [131].

С. Л. Лисаченко зауважує, що допит на стадії досудового розслідування є неефективним засобом отримання відомостей від особи. Слідчий, прокурор у досудовому провадженні виконують значний обсяг процесуальної діяльності щодо проведення допиту осіб, але результати зазначеної слідчої (розшукової) дії не мають жодного значення для представників суду. Це

обумовлює повторне проведення допиту осіб у судовому засіданні як під час досудового розслідування, так і в процесі судового провадження. Зміст правової регламентації проведення допиту слідчим, прокурором на стадії досудового розслідування має бути змінений у частині виключення положення щодо попередження осіб про кримінальну відповідальність і спрощення процедури здійснення та фіксування допиту [91, с. 365; 95]. Слід зауважити, що під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності проблемною є можливість забезпечення допиту особи на стадії досудового розслідування, а вже після цього доставлення її до суду. Це питання ускладнюється, зокрема, стрімкою міграцією людей [149].

У криміналістиці виокремлюють декілька видів допитів, що розгалужуються як за типами суб'єктів, так і за ціллю їх проведення. Так, наприклад, під час допиту підозрюваного слідчий, прокурор повинні встановити: що було предметом неправомірної вигоди; розмір неправомірної вигоди; за які конкретно дії відповідний суддя одержував неправомірну вигоду, які процесуальні рішення ним були прийняті чи повинні були бути прийняті за одержанням неправомірної вигоди; інших осіб, причетних до вчинення цього злочину, характер їхніх стосунків. Водночас, як засвідчує практика, намагання встановити слідчому, прокурору відповідні дані під час проведення першого допиту підозрюваного викликає певні труднощі, оскільки судді є фаховими, професійними юристами, які практично досконало володіють мовою закону, у тому числі й положеннями чинного кримінального процесуального законодавства України, а тому вони відмовляються надавати будь-які показання без присутності захисника, перешкоджаючи в такий спосіб розслідуванню [5]. Слід зазначити, що за аналогією під час проведення допиту особи, підозрюваної в учиненні колабораційної діяльності, слідчому (прокурору) належать встановити зміст і сутність соціально-психологічної поведінки особи, що безпосередньо впливає на загрозу національній безпеці та українській державності у зв'язку із збройною агресією іншої держави. Водночас необхідно зазначити, що

залежно від того, у якій формі було вчинено колабораційну діяльність, слідчий (прокурор) зобов'язані уточнювати ті факти й обставини, що безпосередньо стосуються такого способу вчинення. Наприклад, якщо особа культивувала колабораційні тези в освітній сфері, належить уточнити, де саме працювала особа, яку посаду обіймала, з яким колом здобувачів освіти спілкувалась, наскільки регулярно відбувалися заняття, обсяг і чисельність того чи іншого закладу освіти.

Розглядаючи безальтернативність засади «безпосередності», Л. М. Лобойко зауважує, що суд не можна «заганяти» в такі межі. Він повинен сам визначати, що є доказом, а що – ні. Уявімо, що людина, яку планували допитати в «спеціальній судовій процедурі» під час досудового розслідування, «не дочекалася» цієї процедури й померла. Хіба суд не вправі використати її показання, надані слідчому особисто? Навіщо тоді слідчий гарантував достовірність її показань, попереджаючи про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань? Учений підсумовує, що суд має не брати до уваги лише ті фактичні дані, що є неприпустимими. Усі інші дані повинні «мати право» бути доказами [93, с. 250; 95]. Необхідно зазначити, що під час допиту осіб, які були свідками колабораційної діяльності на деокупованих територіях України, також існує ризик неможливості залучення такої особи до проведення судового засідання, оскільки після проведення стабілізації громадяни часто змінюють номери телефонів, місця проживання, а часто мігрують за кордон, а надані свідчення колабораційної діяльності інших осіб стають недопустимими доказами, оскільки осіб-свідків неможливо допитати в судовому засіданні.

У тому разі, якщо затримана особа погоджується надавати показання за відсутності захисника, слідчий, прокурор повинні обов'язково фіксувати хід проведення допиту за допомогою аудіо- чи відеозапису, який долучається як додаток до протоколу. Необхідність застосування відповідних технічних засобів обумовлена передусім тим, що досить часто підозрювані на першому допиті в кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки

або одержання неправомірної вигоди надають одні показання, а у ході провадження подальших допитів під час здійснення досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддями змінюють раніше надані ними показання на інші. За цих умов слідчому, прокурору доводиться проводити відповідні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, інші процесуальні дії для перевірки результатів допиту підозрюваного та підтвердження чи спростування наданих підозрюваним показань. По-друге, фіксація ходу допиту за допомогою аудіо- чи відеозапису надасть можливість слідчому, прокурору в подальшому підтверджувати достовірність інших отриманих доказів [5]. Слід зазначити, що під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності досить частими є випадки проведення допитів як очевидців, так і підозрюваних із відеофіксацією, що дозволяє суттєво посилити позицію сторони обвинувачення перед стадією судового розгляду. Крім того, важливим фактором є те, що в стресових і екстремальних ситуаціях свідки, як й інші особи, можуть втрачати пам'ять щодо деталей чи інших особливостей колабораційної діяльності інших осіб, а отже, таку інформацію слід зафіксувати якнайшвидше.

В. Точилівський, посилаючись на перший вирок Міжнародного кримінального суду у справі Лубанги, вказує, що Судова палата підкреслила, що рішення мають ґрунтуватися лише на доказах, які: 1) були «представлені» суду; 2) «обговорювалися у суді», у тому аспекті, що вони є частиною судових протоколів; 3) визнані судом допустимими. На думку Судової палати, фраза «обговорювалися у судовому засіданні» охоплює не лише усні показання, разом з матеріалами, які «обговорювалися» під час розгляду, а й інші матеріали, які «обговорювалися» у письмових клопотаннях сторін на будь якій стадії судового розгляду (наприклад, документи, що представлені стороною з письмовим клопотанням про приєднання до справи). У міжнародних трибуналах як у судах англосаксонської системи така практика представлення письмових доказів без виклику свідків відома як «admission of

evidence through the bar table motions» [163; 95]. У межах дії міжнародно-правового механізму притягнення осіб до кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі збройною агресією загалом, і за колабораційну діяльність зокрема, актуальним, на нашу думку, залишається питання належності й допустимості доказів, оскільки більшу частину з них, зокрема письмові пояснення очевидців кримінальних правопорушень, досить легко визнати недопустимими й неналежними доказами, що кардинально негативно впливатиме на можливість притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, захисту прав і свобод людини та громадянина.

Водночас кримінальні процесуальні норми в частині правової регламентації допиту під час правового режиму воєнного стану потребують удосконалення щодо унормування можливості суду в найбільш крайніх ситуаціях (хвороба, смерть, загроза небезпеки тощо) визнавати результати досудових допитів доказами поза дотримання процесуальних гарантій. Як подальші перспективи наукового дослідження в цьому напрямі можна визначити такі: розгляд правового регулювання дистанційного кримінального провадження в обстановці воєнного стану; дослідження законодавчої регламентації особливостей підслідності кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану [95]. Проте слід зауважити, що здійснення допиту, як свідків, так і підозрюваних, у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності під час дії правового режиму воєнного стану є злагодженим і стабільно функціонуючим механізмом, оскільки результати слідчої та судової практики свідчать про те, що такі слідчі розшукові дії проводяться без проблем, а відповідні матеріали, надходячи до суду, визнаються ним допустимими доказами й використовуються в подальшому як прецеденти для розв'язання інших судових спорів у кримінальному судочинстві.

Оскільки колабораційна діяльність є тим кримінальним правопорушенням, що вчиняється конкретно особою публічно, однією з найбільш важливих слідчих розшукових дій є **пред'явлення для впізнання**,

що широко застосовується слідчими та прокурорами під час здійснення досудового розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

Впізнання не належить до слідчих (розшукових) дій, проведення яких, відповідно до кримінального процесуального закону, є обов'язковим. Необхідність у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії кожного разу визначається особою, яка проводить досудове розслідування, відповідно до слідчої ситуації, що склалася на певному етапі досудового розслідування. Загальна мета пред'явлення для впізнання полягає в отриманні доказів, які становлять висновок одного з учасників процесу про результати проведеної ним ідентифікації – тотожність, схожість або відмінність осіб чи речей, представлених для ознайомлення з ознаками, що збереглися в його пам'яті [28]. Крізь призму попередньо окреслених типових слідчих ситуацій, на нашу думку, слід наголосити на тому, що пред'явлення для впізнання за фотографіями (фотознімками) може бути актуальним під час досудового розслідування колабораційної діяльності особи, що перебуває на непідконтрольній території України. Водночас очне пред'явлення для впізнання може бути застосоване щодо особи, яка вчиняла колабораційну діяльність на контрольованих територіях.

М. М. Єфімов наголошує на необхідності врахування того, що час і місце проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії має також важливе значення. Так, час пред'явлення для впізнання особи зумовлений двома факторами, а саме реальною можливістю проведення та першочерговістю, тобто чим раніше відбудеться впізнання, тим більше необхідної для розслідування інформації збережеться в пам'яті впізнаючого. З цього випливає, що лише шляхом проведення впізнання якомога раніше можна розраховувати на результативність і достовірність підсумків такої слідчої дії. Що стосується місця, питання постає в тих випадках, коли є потреба у виключенні можливості сприйняття особи, яка впізнає, впізнаваним. За загальним правилом пред'явлення для впізнання здійснюється в кабінеті слідчого. Причому в ч. 4 ст. 228 КПК України закріплено певну гарантію, яка

передбачає проведення впізнання таким чином, щоб впізнаваний не бачив і не чув особу, яка його впізнає, тобто забезпечення безпеки шляхом відсутності візуального та аудіоспостереження [7; 45, с. 188]. Проводячи таку слідчу (розшукову) дію, як пред'явлення для впізнання за фотознімками, найбільш складним і проблемним є те, що особа яка впізнає зловмисника-колабораціоніста, що знаходиться на не підконтрольній Україні території, може не досить чітко пам'ятати його риси. У такому разі важливо уточнити, за якими саме ознаками відповідна особа впізнала колабораціоніста.

Пред'явлення для впізнання як засіб отримання криміналістичної інформації в практиці збирання доказів відоме вже давно. Але до того, як набути теперішнього вигляду і стати окремою слідчою (розшуковою) дією, впізнання пройшло тривалий шлях свого розвитку, організаційного формування, удосконалення, законодавчого визнання та процесуального закріплення, відповідного кримінально-процесуального регулювання й тактико-криміналістичного забезпечення. Щоправда, спочатку впізнання розглядали лише як одне із завдань проведення допиту, впізнавання об'єктів впізнання відбувалося під час їх пред'явлення особі, яка їх сприймала раніше і яку про це допитували, що й оформлювали протоколом допиту [68, с. 164]. Проте на сьогодні пред'явлення для впізнання є важливою слідчою (розшуковою) дією, яку проводять на основному (робочому) етапі здійснення досудового розслідування. Важливою є вказівка на те, що пред'явлення для впізнання проводиться виключно стосовно тієї особи, щодо якої слідчий має обґрунтовані та об'єктивні дані про вчинення саме нею кримінального правопорушення щодо колабораційної діяльності, оскільки пред'явлення для впізнання осіб, винуватість яких є сумнівною, негативно впливає на об'єктивність неупередженість і швидкість здійснення досудового розслідування.

Вартий уваги такий обов'язковий елемент, як фіксація перебігу й результатів пред'явлення для впізнання. Відповідно до вимог ст. 231 КПК України, під час (або зазвичай одразу після) завершення слідчої дії складають

протокол, у якому фіксують процес пред'явлення для впізнання в послідовності проведення, починаючи з факту роз'яснення прав і обов'язків особам, що беруть участь у такій дії, та завершуючи відтворенням ознак або їх сукупності, за допомогою яких впізнали особу. Також у разі застосування вказуються всі умови й обставини впізнання поза візуальним спостереженням, за фотознімками або матеріалами відеозапису з доданням фотографій. Факт використання технічних засобів для фіксації ходу впізнання також обов'язково заносять до протоколу [7; 77, с. 395–396]. Водночас, на нашу думку, з метою забезпечення якомога більш ґрунтовної допустимості доказів, отриманих під час проведення пред'явлення для впізнання, важливим є процесуально та нормативно правильне складання протоколу одночасно з проведенням такої дії. Виняток може становити пред'явлення для впізнання за фотознімками особі, що впізнає, відповідної інформації, а також подальше нотування в протоколі або складання електронної версії цієї письмової його частини, з подальшим засвідченням підписом особи правильності та повноти сказаного нею.

Упізнання вважають неправомірним, якщо особу, яка впізнає, попередньо не було допитано щодо прикмет та особливостей, за якими вона може впізнати вказані нею об'єкти. Неправомірним доказове значення результатів пред'явлення для впізнання буде й тоді, коли особа, яка впізнає, попередньо бачила особу або предмет напередодні впізнання, а тому слідчому належить застосувати заходи щодо недопущення таких фактів [85, с. 328]. Наведена позиція чітко корелюється з попередньо зазначеними положеннями, оскільки важливість пред'явлення для впізнання саме особи, щодо якої існує підозра про вчинення нею колабораційної діяльності, не лише заощадить ресурс слідчого, а й безпосередньо впливає на допустимість і належність отримання доказів як під час допиту, так і пред'явлення для впізнання. Відповідно, прикмети, за якими особу було впізнано (особисто чи за фотознімками), є гарантією допустимості доказу, здобутого слідчим.

Пред'явлення особи для впізнання – процедурно складна слідча (розшукова) дія, метою якої є встановлення тотожності, подібності або відмінності збереженого в пам'яті особи, яка впізнає, образу з особою, яку необхідно впізнати. Здійснивши аналіз наукових праць і чинного процесуального законодавства, можна дійти висновку, що досліджувана дія є найбільш поширеним різновидом впізнання, який застосовується на практиці. Це своєю чергою зумовлено її високою ефективністю та результативністю як для досудового розслідування, так і для кримінального провадження загалом [8]. Крім того, пред'явлення для впізнання можливе не лише стосовно особи, а й щодо предметів. У контексті здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності слідчим може бути представлено ті чи інші об'єкти матеріального світу, що стали предметами вчинення колабораційної діяльності або слугували для досягнення злочинної мети. Відповідно, свідки, які стали очевидцями цього процесу, можуть прямо чи опосередковано вказати на належність цих предметів до конкретних осіб, що за умови залишення на цих предметах слідів пальців рук чи іншої інформації може позитивно вплинути на притягнення її до кримінальної відповідальності.

Непоодинокими є випадки повторного проведення впізнання з різних об'єктивних та суб'єктивних причин, наприклад, коли попереднє впізнання було проведене в той момент, коли особа, яка впізнає, перебувала в стані душевного хвилювання або тимчасового розладу психіки, зору, слуху, загального сприйняття навколишнього світу, унаслідок чого не могла повною мірою й адекватно сприйняти те, що відбувалося; коли особа, яка впізнає, із власних мотивів, маючи свою мету, навмисно не впізнала об'єкт, що пред'явлений для впізнання; коли попереднє впізнання проводилося в гірших умовах, ніж ті, у яких відбувалося спостереження впізнаваного об'єкта; коли через відсутність особи, яка підлягає впізнанню, її впізнання здійснювалося за фотокартками. Необхідно пам'ятати, що в разі поступової втрати часу, починаючи з моменту вчинення кримінального

правопорушення, можливість отримати достовірну інформацію стає проблематичною, оскільки особа поступово втрачає певну частину спогадів або спотворює сприйняту нею подію [28]. У цьому контексті важливими є також попередні зазначення вчених і дослідників про те, що ознаки, за якими особа впізнала іншу особу або певний об'єкт матеріального світу, мають бути викладені в протоколі допиту, котрий, як засвідчує слідча практика, складається задовго до проведення слідчої (розшукової) дії пред'явлення для впізнання (на початковій стадії досудового розслідування). У подальшому допит, проведений на початковому етапі здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, та можливість ознайомлення особи, яку було допитано, з його текстуальною частиною можуть суттєво допомогти свідку структурувати в пам'яті ті частини спогадів, що свідчать про тотожність чи належність рис (особливостей) особи чи об'єкта матеріального світу до події колабораційної діяльності.

Найбільш поширеними помилками, яких припускаються органи досудового розслідування під час організації процедури впізнання, є: попередня зустріч особи, яку необхідно впізнати, з особою, яка впізнає, що має як випадковий, так і умисний характер; відсутність опитування про можливість впізнання перед безпосереднім проведенням досліджуваної дії; недотримання вимоги стосовно різких відмінностей у зовнішності осіб, які пред'являються для впізнання; пред'явлення для впізнання без додержання мінімальної кількості осіб, які мають бути залучені до впізнання разом з впізнаваною особою [8]. Слід зазначити, що проведення пред'явлення для впізнання особи-колабораціоніста важливо проводити з урахуванням схожості інших осіб чи їх фотознімків, що пропонуються для порівняння. Так, наприклад, якщо особа-колабораціоніст на фото, що пропонується до впізнання, одягнена у військовий одяг чи має конкретні знаки розрізнення, інші фото, що пропонуються до порівняння, повинні мати аналогічні риси [148].

Під час організації проведення пред'явлення особи для впізнання забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання. Тому слідчий чи прокурор зобов'язані вжити заходів, що унеможливають зустріч цих осіб і будь-які способи впливу на особу, яка здійснює впізнання. Така вимога зумовлена врахуванням властивостей людської психіки: людина краще запам'ятовує та відтворює той образ людини, що сприймався за часом, більш наближеним до часу проведення впізнання [164, с. 106]. Крім того, необхідно зазначити, що особливістю здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є безпринципність і особлива жорстокість осіб-колабораціоністів, які для уникнення кримінальної відповідальності можуть завдати серйозної шкоди особам-свідкам. Саме тому питання, пов'язане із заборонаю попередньої демонстрації особі, яка буде впізнавати, впізнаваного громадянина (особи), досить часто згадують учені й дослідники в наукових працях у безпековому контексті.

Вивчення матеріалів слідчої практики також дозволяє дійти висновку про випадки допущення під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії помилок, які призводять до втрати доказового значення її результатів. Так, наприклад, наявні факти відсутності або не досить детального попереднього з'ясування, чи може особа, яка впізнає, впізнати певну особу, даних про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу; подекуди в організації проведення цієї слідчої (розшукової) дії не враховуються обставини процесу формування показань особи, яка впізнає; інколи особи, серед яких пред'являється для впізнання інша особа, підбираються з порушенням встановлених законом вимог і без урахування відповідних тактичних рекомендацій; не завжди дотримується встановлений законом порядок проведення цієї слідчої (розшукової) дії [28].

Дослідження тактики проведення основних слідчих (розшукових) дій, що використовуються під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності в умовах відбиття збройної агресії росії проти

територіальної цілісності та незалежності України, дало змогу стверджувати, що Кримінальний процесуальний кодекс України як сукупність кодифікованих норм кримінально-процесуального характеру формує чітку та врегульовану законодавством систему (алгоритм) здійснення досудового розслідування будь-якого виду злочинної діяльності, що визначається Кримінальним кодексом України як такий.

Наданий законодавством України слідчому інструментарій є лише формально визначеним переліком, натомість результативність здійснення досудового розслідування залежить від його знань, що своєю чергою наповнюються сформованими напрацюваннями вчених щодо криміналістичних особливостей здійснення досудового розслідування того чи іншого виду злочинної поведінки.

До найбільш результативних слідчих (розшукових) дій, що сприяють ефективному притягненню до кримінальної відповідальності особи-колабораціоніста, є огляд (зокрема огляд комп'ютерних пристроїв, телефонів і поверхневий), обшук (передусім у домоволодіннях і квартирних приміщеннях – місцях проживання відповідних підозрюваних осіб) та допит (не лише колаборантів, а й осіб, що були свідками чи безпосередніми учасниками пов'язаних із протиправними діяннями ситуацій і обставин). Важливе значення також має використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Перспектива подальшого дослідження тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування колабораційної діяльності полягає в необхідності здійснення соціологічного опитування практичних працівників – слідчих і оперуповноважених, які безпосередньо проводять (зокрема за дорученням) окремі слідчі (розшукові) дій чи беруть участь у них.

3.2. Особливості призначення окремих видів судових експертиз під час розслідування колабораційної діяльності

Перелік форм і способів завдання шкоди державному суверенітету й територіальній цілісності країни, зокрема в період повномасштабного вторгнення росії на незалежні та суверенні території України, є досить широким. Одним з найбільш поширених способів є втягнення осіб у колабораційну діяльність або свідоме поведінка окремих громадян як колаборантів, що ставить під загрозу не лише функціонування окремих соціальних інститутів, а й держави загалом.

Важливо зосередити увагу на тому, що колабораційна діяльність як феномен є не лише антисоціальним явищем, а й протидержавним, а оскільки соціум і держава розглядаються як зміст і форма, можна констатувати особливу соціальну й державну небезпечність таких діянь. Відповідно, належних заходів реагування потребує вказаний виклик, а оскільки основним у цій ситуації є забезпечення ефективного функціонування правоохоронної системи, на нашу думку, надзвичайно важливим є зміцнення всіх юридичних конструкцій, що регулюють відповідну соціальну ланку.

Уточнюючи загальний контекст окресленої теми дослідження, слід зауважити, що форм і методів здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності існує безліч, їх межі визначаються виключно положеннями Кримінального процесуального кодексу України, а також креативністю та вимогою до діяльності відповідних суб'єктів виключно в передбачений законодавством України спосіб.

Питанню здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, зокрема використання спеціальних знань як інституту досудового розслідування, що аналізує факти й першоджерела, присвячували праці багато вчених, серед яких В. Бурлака, О. Кобзар, І. Козаченко, В. Малярова, А. Михайличенко, О. Татаров, Л. Удалова, М. Цуцкірідзе, С. Чернявський,

А. Шевчишен, В. Шепітько, О. Юхно та ін. Водночас нагальною, на нашу думку, є потреба у визначенні ролі й місця використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, виокремлення найбільш ефективних шляхів його використання, ефективних алгоритмів і способів закріплення отриманої інформації як доказу.

Використання спеціальних знань під час здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного з колабораційною діяльністю, безпосередньо впливає на ефективність і результативність такого процесу, проте, з огляду на низку форм використання таких знань, слід підкреслити, що залежно від обраного інструментарію варіюється також і результат.

Застосування спеціальних знань нерозривно пов'язане із залученням до кримінального провадження сторонніх осіб, які мають такі знання.

Як зазначають Є. Лук'янчиков, Б. Лук'янчиков і С. Петряєв, більшість осіб, які володіють такими знаннями, не будуть брати участь у судових провадженнях під час вирішення юридичних конфліктів. Проте сутність таких знань як спеціальних не зміниться, оскільки їх набуття потребує певного часу навчання, практичної або наукової діяльності, вони не є загальнодоступними для широкого кола осіб на певному етапі розвитку людства. Прикладом цьому може бути дискусія про віднесення знань у галузі права до спеціальних. Заперечуючи їх спеціальний характер, зазвичай посилаються на редакцію ч. 1 ст. 242 КПК України, де зазначено, що «не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [96]. Слід запевнитись, що «спеціальність» знань, в цьому контексті розглядається як формат використання тих способів і методів здобуття доказової інформації, що має значення в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, які єдиним доступним і можливим у конкретних обставинах і якими не володіє суб'єкт здійснення досудового розслідування. Специфіка спеціаліста як окремої особи, що забезпечує здійснення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування полягає в процесуальних

особливостях оформлення результатів його діяльності, проте найбільш важливим, на нашу думку, є питання криміналістичної тактики використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні [146].

В. Гончаренко, В. Нор, М. Шумило, коментуючи одразу після прийняття Кримінальний процесуальний кодекс України, зазначали, що спеціаліст як консультант – фігура в судочинстві відносно нова, і ця сторона діяльності обізнаної особи задіяна далеко не повною мірою. Довідково-консультативна форма використання спеціальних знань може застосовуватися сторонами та їх представниками під час збирання доказів. Наприклад, спеціаліст може вказати стороні обвинувачення або стороні захисту на об'єкти, котрі в майбутньому можуть набути статусу речових доказів. Формулювання права спеціаліста звертати увагу сторони, яка його залучила, на характерні обставини чи особливості речей і документів якраз і наголошує на тому, що пов'язане з можливістю виявити під час проведення процесуальних дій лише завдяки спеціальним знанням і навичкам спеціаліста – у чому полягають характерні обставини чи особливості досліджуваних речей і документів [84, с. 208]. Відповідно, залучення спеціаліста, тобто особи, яка володіє спеціальними знаннями в певній галузі, наприклад, щодо дактилоскопії чи відібрання зразків для проведення експертизи, або ж проведення фоноскопичної експертизи, є надзвичайно результативним, оскільки подекуди слідова картина колабораційної діяльності певної особи чи їх групи складає лише записи телефонних розмов, або ж відеострічки з камер спостереження.

Слід також звернути увагу на неоднозначності визначення законодавцем певних положень кваліфікації колабораційної діяльності, що може бути розглянуто як предмет експертизи права. Водночас В. Шепітько зазначає, що примітивне тлумачення терміна «питання права», або «правові питання», викликає певні неузгодженості під час здійснення кримінального (або іншого провадження). Причому можуть бути достатньо складні «правові питання», які невідомі (і не можуть бути відомі) слідчому, прокурору,

адвокату чи судді [183, с. 614]. Кримінальний процесуальний кодекс України прямо забороняє проведення експертизи й залучення спеціаліста з питань права, натомість кримінальне процесуальне законодавство загалом міститься не лише в кодексі, а й у судовій практиці та міжнародних угодах і актах, що сприяє нормативній закріпленості певних осіб.

Водночас В. Шепітько, виокремлюючи декілька форм консультативної допомоги спеціаліста, вказує, що визначення повного переліку документів, які необхідно надати в розпорядження експерту, суттєво впливають на його можливість фахового та предметного аналізу відповідних об'єктів щодо належності за родовими чи іншими ознаками до особи-правопорушника [33]. Для здійснення досудового розслідування за фактами колабораційної діяльності, на нашу думку, важливим є повнота й достовірність усіх отриманих експертом даних, що йому передає відповідний слідчий, зокрема це стосується будь-яких об'єктів і предметів, що пов'язані з такою діяльністю (у тому числі документів, наприклад, посвідчень працівника правоохоронної сфери, відео підтвердження чи аудіоплівки, що свідчать про факт «добровільності» вчинення тих чи інших дій).

Ю. Чорноус та Є. Даніч тлумачать термін «спеціаліст» як особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями й навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують спеціальних знань і навичок [178, с. 595]. Відповідно, специфічність знань такої особи обумовлює значно ширше коло її можливостей, що пов'язується зі здобуттям більш точних і правдивих доказів, зокрема тих, які є первинними в цьому досудовому розслідуванні та слугують безпосередньо джерелом автентичної й правдивої інформації.

Г. Глобенко вказує, що в теорії кримінального процесу визначають процесуальну та непроцесуальну форми використання спеціальних знань. Так, процесуальна форма регламентується положеннями кримінального процесуального законодавства і передбачає можливість їх використання під

час: а) проведення експертизи; б) проведення слідчих (розшукових) дій; в) застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Непроцесуальна форма використання спеціальних знань зазвичай передбачається відомчими нормативно-правовими актами та здебільшого полягає в наданні довідково-консультативної допомоги слідчому, дізнавачу, прокурору. Відповідного фахівця залучають до участі в кримінальному провадженні як особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення [29].

Оскільки непроцесуальних форм використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні, як і процесуальних, існує декілька, слід зауважити, що забезпечення проведення експертизи чи допомога в проведенні обшуку приміщення (житла) колабораціоніста можуть бути ланками одного ланцюга, оскільки віднайдені під час такого обшуку речі та об'єкти в подальшому можуть стати об'єктом експертизи. Що ж стосується практичного досвіду як виду спеціальних знань, то Кримінальний процесуальний кодекс України чітко визначає, що є спеціальними знаннями й хто такий спеціаліст, відповідно така позиція, зокрема в контексті правозастосування, потребуватиме внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Використання спеціальних знань є надзвичайно корисним в умовах неочевидності вчинення кримінального правопорушення загалом і колабораційної діяльності зокрема. Саме проведення експертних досліджень, а також залучення спеціалістів до проведення оглядів місць учинення колабораційної діяльності може надати додаткову інформацію щодо вчиненого протиправного діяння.

Водночас слід зауважити, що проведення окремих видів експертних досліджень на запит відповідних суб'єктів структурує позицію сторони обвинувачення в процесі забезпечення притягнення до кримінальної

відповідальності осіб, які вчинили колабораційну діяльність. Так, до найбільш популярних експертиз, які проводять під час досудового розслідування відповідного кримінального правопорушення, належать такі експертизи, як портретна, лінгвістична (семантико-текстуальна), комп'ютерно-технічна, почеркознавча тощо.

Портретна експертиза. Ураховуючи те, що колабораційна діяльність є тим кримінальним правопорушенням, яке вчиняє публічна особа, важливість і можливість проведення портретної експертизи є дієвим інструментом у такому досудовому розслідуванні.

Встановлення особи правопорушника – постійне та найбільш складне криміналістичне завдання, що виникає в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Це складна діяльність, у процесі якої з використанням криміналістичних методів і засобів виявляють, фіксують і досліджують інформаційні властивості й ознаки, важливі для розслідування кримінальних правопорушень. Зазначена діяльність передбачає створення моделі особи, яку розшукують, та організацію оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) дій, провадження портретних експертиз із встановлення особи. Портретна експертиза є видом криміналістичних експертиз, що проводиться експертом на основі спеціальних антропологічних знань відповідно до процесуального законодавства та методичних рекомендацій, з метою встановлення тотожності людини за ознаками її зовнішності, зафіксованими на об'єктивних відображеннях з використанням спеціально розроблених засобів, методів і прийомів [159]. Слідча практика містить випадки затримання осіб-колабораціоністів, котрих неможливо ідентифікувати, оскільки з ними немає в наявності жодних документів що містили б їх персональні дані, а саме тому проведення фотографування затриманої особи та призначення щодо неї портретної експертизи з одночасним наданням зразка для порівняння, є інструментом встановлення особи-правопорушника. Цей спосіб є дієвим, зокрема, щодо публічних осіб, котрі здійснювали колабораційну діяльність із певних посад, оскільки XXI століття характерне

медійністю та інноваціями, майже кожен орган державної влади має офіційний вебресурс, на окремій вкладці якого розташовані фотографії керівників, працівників тощо.

Судово-портретну експертизу проводять з метою ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними рисами, зафіксованими у вигляді об'єктивних зображень на різних носіях, з використанням спеціальних методів і прийомів дослідження. Об'єктами експертизи є: фотокартки (спеціальні, документальні, художні тощо); типографські та інші репродукції; цифрові зображення; кіно- та відеозапис (використовують окремі кадри як статичний матеріал). Предметом портретної експертизи є закономірності фізіологічної будови ознак зовнішності людини, їх зміни протягом життя та після смерті, використання особливостей зовнішнього вигляду людини для розкриття та розслідування злочинів [122]. Досить часто політичні діячі-колабораціоністи в умовах відсутності інтернету та інших інноваційних засобів зв'язку розповсюджують друковані листівки зі своїм зображенням і певним текстуальним колабораціоністським навантаженням. Вилучення таких об'єктів матеріального світу й подальше направлення їх на експертне портретне дослідження можуть допомогти у встановленні належності тієї чи іншої особи до колабораційної діяльності за умови надання додаткових доказів щодо цього.

У своїх наукових дослідженнях теорії та практики ототожнення особи за портретами В. О. Снетков пропонує розділяти портретну ідентифікацію на два види: 1) криміналістичні портретні експертизи, у яких об'єктом дослідження є фотографічні, живописні, рисовані та складові портрети; 2) медико-криміналістичні портретні експертизи, у яких крім названих вище, об'єктами є: череп, кісткові залишки, рентгенознімки тощо. Причому він зазначає, що «механізм й умови відображення зовнішніх ознак на фотозображеннях... вивчені в ступені необхідності для достовірного судження про наявність або відсутність тотожності» [159]. Слід зазначити, що за умови здійснення колабораційної діяльності, котра завдала шкоди

життю і здоров'ю інших осіб, з метою встановлення причиново-наслідкового зв'язку між смертю особи, її належністю до особи-колабораціоніста та здійснюваного цією особою колабораційного діяння, у зв'язку з яким особу було позбавлено життя, існує можливість проведення портретної експертизи рештків потерпілого.

Глобальна діджиталізація вплинула на всі без винятку галузі права, оскільки дані, що містяться у відкритому доступі в соціальних мережах, активно використовуються як докази в цивільному, господарському та кримінальному провадженнях. Криміналістика та судова експертиза не стали винятком, оскільки перед ними постав виклик щодо перевірки достовірності цих даних. Така перевірка має обов'язково передувати проведенню судових експертиз, об'єктом дослідження яких є цифрове фотографічне зображення [71]. Важливим є призначення портретної експертизи та надання оригінальних (не викривлених) фотозображень, оскільки те чи інше внесення корективів до них може негативно вплинути на можливість притягнення до кримінальної відповідальності особи-колабораціоніста, що глобально може позначитися на достовірності певних слідчих версій і спрямувати слідство в неправильному векторі надалі.

Лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза. Зміст і сутність колабораційного діяння визначається шкодою національній безпеці та державним інтересам, що міститься ідеологічно у висловлюваннях чи діях особи-колабораціоніста. Саме тому лінгвістична експертиза, за умови неоднозначності трактувань і висловлень певної особи, може сприяти у встановленні сутності та змісту сказаного чи висловленого нею.

У практиці лінгвістичного експертування доволі частими є запити на уточнення значень лексем і словосполучень, здійснювані в межах судового провадження та на запит установ й організацій. Вони детерміновані здебільшого мовною недосконалістю українського законодавства, тож актуальним виявляється організація системного лінгвістичного дослідження законопроектів, напрацювання відповідної методологічної бази. Семантико-

текстуальні дослідження також проводяться на запит установ і організацій, які в правозастосовній діяльності часто потребують уточнення змісту нормативно-правових актів. У таких ситуаціях експертові потрібно бути неупередженим і вміло застосовувати прийоми лінгвістичного аналізу мовних явищ, оскільки, як засвідчує досвід, замовники часто вдаються до маніпуляцій у формулюванні запитань, які можуть «підштовхувати» лінгвіста-експерта до не завжди правильного висновку. Запорукою об'єктивності тут можуть бути лише висока лінгвістична компетентність фахівців, що виконують юридично-лінгвістичні дослідження текстів законопроектів і чинних нормативно-правових актів [40]. Відповідно, розповсюдження пропагандистських висловлювань, а також тих висловлювань, що виправдовують збройну агресію в пасивній формі хоч і очевидно впливають на національну безпеку та державний суверенітет, проте в контексті досудового розслідування потребують дослідження й документального закріплення їх шкідливості, що безпосередньо впливає на кваліфікацію такого діяння.

У досудовому розслідуванні семантикотекстуальні експертизи призначаються, коли необхідно встановити, чи є в об'єктивному змісті висловлювань особи заклики, погрози, пропозиція надання будь-чого тощо. Під час лінгвістичного (семантико-текстуального) дослідження експерт аналізує не окремі висловлювання, а проводить семантико-текстуальний та контекстуальний аналіз усього текстового матеріалу, встановлює певні лексико-синтаксичні структури, що виражені у формі, наприклад, заклику. У тексті виділяються речення, які за метою висловлювання мають спонукальний характер і на граматичному рівні передаються через спонукальні конструкції (дієслово «спонукати» або будь-які інші частини мови, які містять семантику спонукання до будь-яких дій). Доволі часто вживаються мовленнєві конструкції з прислівниками необхідно, треба, які підкреслюють необхідність виконання певної дії. Також значним аргументом є публічний характер висловлювань, тобто спонукання у висловлюванні

обов'язково повинно мати певну спрямованість на аудиторію і вказувати на значущість дій, до яких закликає адресат (мовець). Також досить часто заклик у тексті виражено наявністю таких структур, як лозунг і девіз, які є своєрідними маркерами, слугують для вираження основного напрямку діяльності та підкреслюють необхідність виконання певних дій («За народ!», «За правду!», «Ми переможемо!») [143]. Слід навести приклад зі слідчої практики щодо здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності публічної особи, котра у своїх публічних виступах неодноразово допускала окремі тези, а також висловлювала словосполучення щодо виправдовування збройної агресії, під приводом захисту прав і свобод людини та громадянина й убезпечення їх (громадян) від значної кількості смертей, економічної нестабільності й руйнування добробуту. Очевидним є те, що з метою встановлення факту виправдовування особою збройної агресії за результатами такого виступу слідчому необхідно призначити лінгвістичну експертизу.

Лінгвістична експертиза – інноваційний напрям сучасної філології, проблематика якого зосереджена навколо питань аналізу та доказової фахової аргументації щодо комунікативного потенціалу мовних одиниць у конфліктних текстах, наукової ідентифікації текстів різних функціональних стилів і жанрів та авторських текстів, встановлення причиново-наслідкових зв'язків та їх вербалізації в соціальній і міжособистісній комунікації, комплексу інших питань, пов'язаних із компетенцією лінгвіста-експерта в юриспруденції [180]. Саме встановлення причиново-наслідкових зв'язків між висловленим особою колабораціоністом та фактично здійсненим злочинним умислом, а також відповідними наслідками і є основною метою використання лінгвістичної експертизи в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності.

Ключове місце в теоретичній лінгвістиці займає принцип реалізму в поясненнях. Вживання загальних слів відносно чогось різного й одночасно чогось тотожного (наприклад, предметів) вирішувалося за допомогою

введення категорії сутності речі (Платон, Арістотель). Проблема точності визначення термінів (слів) – ключ до пізнання явищ мови й мовлення. Наприклад, експерт знає (або не знає) всі (або не всі) істинні висловлення про образи та вміє (або не вміє) ними користуватися при відповіді на питання, чи був факт «образи» (що може бути як лінгвістичним, так і юридичним терміном) у певній конкретній ситуації, що є предметом судового розгляду [27]. Ураховуючи те, що ворожа пропаганда та колабораційні наративи досить часто містять історичні посилання, що зазвичай є неправдою, важливість проведення лінгвістичної експертизи в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності зростає кратно, а об'єктивність здобутих доказів за результатами її проведення не викликатиме сумніву щодо повноти їх належності.

Також у публікації з питань комплексної психолого-лінгвістичної експертизи наявне чітке визначення меж компетенції експертів і зазначено, що до компетенції експертів не входить юридична (правова) кваліфікація діяння, встановлення форми вини, умислу, мотивів правопорушення. Експерти не встановлюють тих обставин, які не знайшли відображення в тексті, а встановлюють лише виражену мету автора, не встановлюючи реальну мету й мотиви діяльності суб'єктів правопорушення. Під час проведення психолого-лінгвістичної експертизи тексту до компетенції експертів входить встановлення значення тексту, де філологами досліджується те, що сказано, а психологами – спрямованість того, що сказано [143]. Відповідно, важливість лінгвістичної експертизи в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, де найбільш частою її формою є публічна складова, де особи колабораціоністи висловлюють позицію щодо виправдовування збройної агресії та сприяють їй, є надзвичайною, а таке дослідження слугуватиме для укріплення позиції сторони обвинувачення як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду.

Комп'ютерно-технічна експертиза. На сучасному рівні розвитку судової експертології повна стандартизація й алгоритмізація всього процесу

експертного дослідження неможливі. Завданням експерта завжди буде початковий аналіз вихідних даних (проблемна ситуація) й осмислення результатів проведених досліджень перед формулюванням остаточного висновку, навіть якщо саме дослідження здійснювалося за стандартною методикою з високим рівнем програмування діяльності експерта на етапі власне дослідження об'єкта. Методика містить рекомендації й обов'язкові правила із ключових моментів, що визначає схему дослідження. Весь зміст конкретного експертного дослідження не може передбачити жодна методика. Тому творчі компоненти зазвичай присутні в кожному експертному дослідженні [158]. Ураховуючи те, що колабораційна діяльність нерідко здійснюється в спосіб масового поширення пропагандистських і ворожих Україні наративів у публічному просторі з вебсторінок, логічним є питання комп'ютерно-технічного дослідження обладнання, що слугує епіцентром та основним генератором такої діяльності. Слід зазначити, що відповідно до Кримінального кодексу України колабораційна діяльність у медіа є окремим кваліфікаційним критерієм, і здійснення досудового розслідування за відповідною статтею потребує певних особливостей.

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, створенням та розвитком нових методів і засобів передавання зберігання та обробки інформації, суцільної комп'ютеризації суспільства. Злочинний світ також не відстає від загальних тенденцій і активно використовує сучасні технології у своїй протиправній діяльності. Відповідно, для ефективного розкриття та розслідування злочинів правоохоронним органам необхідно йти в ногу з часом і впроваджувати новітні технології. Як засвідчує практика, кількість комп'ютерної техніки, що використовується під час здійснення кримінальних правопорушень, постійно зростає, причому змінюється характер використання цієї техніки. Якщо раніше основними об'єктами дослідження були персональні комп'ютери, вилучені в процесі розслідування злочинів у сфері інформаційних технологій, то на сьогодні дедалі більше доказів вдається отримати із засобів комунікації, мобільних

телефонів, смартфонів, які вилучають у зловмисників під час учинення широкого кола правопорушень [119].

У цьому контексті слід навести приклад зі слідчої практики, коли особа, вчиняючи колабораційну діяльність із застосуванням мобільного пристрою, здійснювала фотофіксацію місцезнаходження засобів Збройних Сил України на певній ділянці території, що є кримінально караним за іншою статтею Кримінального кодексу України, проте своєю чергою підпадає під кваліфікаційні критерії колабораційної діяльності. Саме призначення комп'ютерно-технічної експертизи вказаного телефонного пристрою і дозволить належним чином задокументувати факт колабораційної діяльності правопорушника та в подальшому забезпечить притягнення його до кримінальної відповідальності.

Характеризуючи певний вид судової експертизи, науковці передусім аналізують її предмет, об'єкт (об'єкти) і завдання. О. М. Полупанов зазначає, що предметом судової експертизи є фактичні дані, які необхідно встановити в конкретній справі із застосуванням спеціальних знань у формі судової експертизи. Предмет конкретної судової експертизи визначається питаннями, що виносять на вирішення експерта [121, с. 74; 174]. Особливість проведення комп'ютерно-технічної експертизи полягає в тому, що на сьогодні в умовах інформаційного прогресу значна кількість даних перебуває в цифровому просторі, незалежно від місця та його розташування (телефон, комп'ютер тощо), і саме тому для її належного закріплення в кримінальний процесуальний спосіб у матеріалах досудового розслідування важливим є призначення та проведення відповідного виду експертизи.

Орієнтовний перелік питань, що вирішує комп'ютерно-технічна експертиза, є таким: 1) чи належить досліджуваній пристрій до апаратних комп'ютерних засобів; 2) до якого типу (марки, моделі) належить апаратний (комп'ютерний) засіб; 3) чи міститься на цьому носії інформація стосовно (зазначити, яка інформація цікавить) і у якому вигляді; 4) чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії

користувача; 5) чи піддавався досліджуваний накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації; 6) чи могла бути створена зазначена інформація на цьому комп'ютері чи вона перенесена з іншого носія; 7) яким чином інформація (зазначити, яка саме) перенесена до досліджуваного комп'ютера (носія); 8) яка технологія та хронологія створення електронного документа (зазначити електронний документ та певний зміст); 9) які атрибути (час друку, редагування, створення, видалення тощо) файлів, що містять інформацію стосовно (зазначити зміст); 10) чи містить накопичувач інформації досліджуваного комп'ютера певне (зазначити, яке саме – встановлене, не встановлене) програмне забезпечення [73]? Відповідно, такий перелік питань може дозволити встановити наявність чи відсутність необхідної інформації, що стосується колабораційної діяльності, чи намагалася особа-колабораціоніст знищити сліди своєї протиправної діяльності тощо. Крім того, комп'ютерно-технічна експертиза може дозволити встановити належність того чи іншого технічного пристрою до конкретної особи.

Почеркознавча експертиза. Об'єктами судової почеркознавчої експертизи є конкретна почеркова реалізація (рукопис: текст, короткий запис та підпис), яка безпосередньо виконана за допомогою писального приладу, а також виражена в ній система властивостей почерку [65]. Виходячи з об'єктів, представлених судовому експерту для дослідження, зразків для порівняльного дослідження (якщо експертиза має ідентифікаційний характер), обставин справи, перерахованих слідчим у постанові про призначення експертизи або в ухвалі слідчого суду, переліку поставлених перед експертом питань і завдань, експерт визначає, яку методику він буде застосовувати під час виконання експертизи та надання висновку щодо поставлених питань. Зумовлено це зазвичай колом завдань, що підлягають експертному дослідженню. Так, стосовно до визначення статі або віку виконавця, особливостей його особистості, психофізіологічних властивостей або встановлення зовнішніх чинників виконання рукописів (пози,

незвичайності умов виконання, алкогольного або наркотичного сп'яніння тощо), які об'єкти дослідження представлені (буквені, цифрові, штрихові, багатооб'єктні, тексти малого об'єму, лише підписи) експертом буде застосована відповідна методика, яку він обрав щодо певного дослідження та лише щодо поставлених перед ним питань [106]. Надзвичайно важливим, на нашу думку, є можливість проведення почеркознавчої експертизи відносно документів, складених представниками окупаційної влади із числа громадян України, які і є особами-колабораціоністами. Водночас складним процесом є можливість відібрання зразку почерку такої особи, оскільки на момент необхідності призначення такої експертизи ця особа може перебувати поза межами контролю сторони обвинувачення, наприклад на окупованій території.

Об'єкт судово-почеркознавчої експертизи розглядають як документ, речовий доказ, матеріальний носій рукопису. Адже рукопис відображає властивості почерку та є джерелом інформації про нього. Безпосередній об'єкт експертного судово-почеркознавчого дослідження – це система властивостей почерку, яка відобразилась у рукописі. Також наявне широке розуміння об'єкта, яким слугують матеріали цивільної справи, що направляються для проведення експертного дослідження і стосуються предмета експертизи. Під час призначення судово-почеркознавчої експертизи до вихідних даних, окрім досліджуваного рукопису та зразків почерку ймовірних виконавців, включають також особисті відомості про виконавців, такі як вік, професія, рідна мова, захворювання тощо [191]. Такий широкий функціонал почеркознавчої експертизи може сприяти встановленню особи-колабораціоніста, яка до цього була невідома, за зразками почерку, котрий своєю чергою можна відбирати в межах належності тієї чи іншої особи до певного виду колабораційної діяльності, а також наявності свідчень про вчинення невідомою особою, що займала цю посаду, відповідного злочину.

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, зокрема цифрових записів і підпису. Цією

експертизою також вирішуються деякі неідентифікаційні завдання (встановлення факту виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисно зміненим почерком, із наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи). Орієнтовний перелік питань, що вирішує почеркознавча експертиза, є таким: 1) чи виконано рукописний текст (рукописні записи) певною особою; 2) чи виконані декілька рукописних текстів (рукописних записів) однією особою; 3) чи виконано рукописний текст навмисно зміненим почерком; 4) чи виконано рукописний текст у незвичних умовах під впливом збивальних факторів (природних, штучних); 5) чи перебувала особа, яка виконала рукописний текст, у незвичайному стані (аналогічні питання можуть вирішуватись і щодо виконавців підписів); 6) чи виконано підпис тією особою, від імені якої він зазначений, або іншою особою; 7) чи виконано підпис в незвичних умовах під впливом збиваючих факторів (природних, штучних) [124]? Особливої важливості в умовах цифровізації набуває питання почеркознавчої експертизи підпису, оскільки більша частина документів, що складається окупаційною владою або ж продукуються в процесі колабораційної діяльності відповідними особами є машинописними, проте підписи зазвичай наносяться власноруч.

На експертизу надають лише оригінали документів, які необхідно дослідити. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень забороняють судовим експертам проводити почеркознавчі експертизи за копіями. Це обумовлено тим, що за копіями неможливо проводити технічне дослідження документів. Але бувають випадки, коли оригінал документа знищено, загублено тощо і його неможливо надати експертові. Якщо фізично неможливо надати оригінал документа, тоді є сенс проводити експертизу за копіями документів, але суд повинен у такому разі брати до уваги цей факт. Адже копія документа містить менший обсяг інформації, ніж оригінал [53; 130]. Водночас особливості призначення почеркознавчих експертиз у

досудовому розслідуванні колабораційної діяльності означені, як ми попередньо зазначали, двома основними типовими слідчими ситуаціями, за однією з яких особа-колабораціоніст перебуває на не підконтрольній Україні території, а власне документи, які вона складає, можуть бути передані здебільшого лише у форматі копій. На нашу думку, результати почеркознавчої експертизи не можуть бути фундаментальним доказом, а мають лише дотично засвідчувати належність особи-колабораціоніста до здійснюваної нею діяльності і саме тому в призначенні конкретних документів немає суттєвого криміналістичного порушення.

Висновки до розділу 3

У третьому підрозділі досліджено криміналістичні основи використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. Визначено засади механізму здійснення відповідного досудового розслідування, окреслено зміст і сутність використання спеціальних знань загалом, а також уточнено, чим саме відповідні спеціальні знання можуть бути корисними для конкретного досудового розслідування.

Доведено позицію про те, що слідчо-розшуковий інструментарій має бути обраний відповідним суб'єктом здійснення досудового розслідування з урахуванням тяжкості вчиненого колабораційного діяння, оскільки кожна частина відповідної статті Кримінального кодексу України характеризується різною тяжкістю (суспільної небезпечністю), а отже, не всі слідчі (розшукові) дії можуть бути застосовані в досудовому розслідуванні різних складів цього кримінального правопорушення.

Водночас акцентовано на тому, що найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями на початковому етапі здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності є огляд як за умови

місцезнаходження особи на непідконтрольній, так і на контрольованій території України (відмінність процесу проведення цього огляду буде полягати в проведенні огляду вебсторінки чи об'єктів матеріального світу, що свідчать про вчинення особою колабораційної діяльності, якщо така особа знаходиться на непідконтрольній території, а також проведення класичного огляду (у тому числі огляду місця події) у разі місцезнаходження особи на контрольованій території України.

Розглянуто можливість проведення обшуку за необхідності пред'явлення для впізнання особи фотознімків чи інших дотичних до вчинення колабораційної діяльності об'єктів матеріального світу. У контексті дослідження об'єктів матеріального світу визнано значущість використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, оскільки ті чи інші види експертних досліджень (експертиз) можуть бути корисними для вилучення та фіксації важливої для досудового розслідування інформації, що свідчить про належність тієї чи іншої особи до такого виду діяльності та може уможливити притягнення її до кримінальної відповідальності.

До найбільш поширених експертиз, які слідчі призначають у досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, зараховано почеркознавчу, комп'ютерно-технічну, портретну, лінгвістичну та інші експертизи.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано виконання нового наукового завдання, суть якого полягає в розробленні основ видової криміналістичної методики розслідування колабораційної діяльності, що містить теоретичні основи і практичні рекомендації суб'єктам сторони обвинувачення щодо збирання доказів у кримінальних провадженнях зазначеної категорії. Найголовніші з них наступні:

1. Встановлено, що колабораціонізм як явище охоплює ряд умисних суспільно небезпечних діянь, спрямованих на співпрацю з державно-агресором в умовах тимчасової окупації частини території України. На основі співвідношення об'єктивних та суб'єктивних ознак колабораційної діяльності і пособництва державі-агресору виокремлено тотожність окремих елементів їх криміналістичної характеристики, що визначає аналогічну процедуру збирання доказів учинення зазначених категорій кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. З огляду на матеріали кримінальних проваджень здійснено розподіл колабораційної діяльності на добровільну та примусову з виокремленням військових, економічних, культурних, адміністративних, політичних чинників. З'ясовано, що питання розслідування колабораційної діяльності досліджено недостатньо, що, зокрема, пов'язано з обмеженою судовою практикою розгляду відповідних кримінально караних діянь.

2. З урахуванням соціально-політичних, правових і військових складових збройної агресії, виокремлено способи підготовки, учинення та приховування колабораційної діяльності, розкрито їх криміналістичні ознаки та зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики. Оскільки до кола способів вчинення колабораційної діяльності, на нашу думку, відноситься значна їх кількість, порівняно з іншими статтями КК України, доцільно запропонувати їх розподіл за низкою критеріїв, а саме:

пов'язані з публічно-громадською, політичною та іншою медійною діяльністю, що має на меті інформаційно-політичний вплив на суспільні верстви (публічне заперечення здійснення збройної агресії, публічні заклики до підтримки рішень агресора, пропаганда з метою сприяння збройній агресії (у тому числі в закладах освіти), публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території, а також здійснення інформаційної діяльності у співпраці з агресором, активна участь у заходах політичного характеру за відсутності ознак державної зради);

пов'язані зі здійсненням функцій тимчасової окупаційної влади агресора на територіях України (участь у проведенні незаконних виборів, референдумів на тимчасово окупованій території, а також заходів політичного характеру за відсутності ознак державної зради, а також добровільні: участь в незаконних збройних формуваннях, зайняття посади в незаконних органах, створених на тимчасово окупованій території (обрання до таких органів), дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти);

пов'язані зі здійсненням забезпечення діяльності незаконних збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора (надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Сил Оборони України, передача їм матеріальних ресурсів, а також провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора).

3. На підставі проаналізованого, особою-колабораціоністом слід вважати громадянина України, переважно віком до 80 років, що має здатність продукувати певного виду й контексту інформацію, яка за своєю сутністю та змістом суперечить основам державного ладу України, її територіальної цілісності. Залежно від форми вчинення колабораційної діяльності ця особа може бути посадовою, тобто очолювати певне окупаційне утворення.

Крім цього, враховуючи напрацювання типологічних характеристик осіб-колаборантів, слід зауважити, що спираючись на ймовірні способи вчинення такого протиправного діяння даним правопорушникам притаманні як *насильницький* (у тих колабораційних діяннях, що пов'язані з добровільним долученням до діяльності незаконних збройних формувань) так і *корисливий* (пов'язані зі здійсненням забезпечення діяльності незаконних збройних чи воєнізованих формувань держави-агресора) типи злочинця. При цьому, основоположною характеристикою, на нашу думку, видається яскраво виражений злісний соціально дезорганізований тип злочинця, оскільки переважна більшість діянь колаборантів ґрунтуються на протиставленні їх особистості чинному суспільно-державному ладу та моральним засадам діяльності суспільства (пов'язані зі здійсненням функцій тимчасової окупаційної влади агресора на територіях України).

4. До інших елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності, які мають важливе значення для формування основ методики їх розслідування, належить обстановка вчинення злочину та його слідова картина.

Слідова картина колабораційної діяльності охоплює ідеальні, реальні та цифрові сліди. Ідеальні сліди, перш за все містяться в показаннях осіб, у той час як реальні можливо здобути в результаті аналізу документів й фізичних інформаційних джерел (газет, листівок тощо). Віртуальні ж сліди учинення колабораційної діяльності, на думку опитаних респондентів, є найбільш притаманними колабораційній діяльності, оскільки містяться в фотознімках, відео- та аудіозаписах, які стають інструментом доведення винуватості конкретної особи.

Також, місце й обстановка вчинення колабораційної діяльності досить складно пояснюється з позиції кримінального закону, оскільки це питання не зазначається чітко в більшості кваліфікованих складів відповідного кримінального правопорушення (за винятком ч. 6 ст. 111-1 КК України). Також поняття часу вчені логічно пов'язують з дією надзвичайних правових

режимів, що закономірно передбачає доповнення відповідної статті типовою для воєнного стану кваліфікаційною характеристикою «учинення в умовах дії правового режиму воєнного чи іншого надзвичайного стану» ч. 1–7 відповідної статті.

5. Встановлено, що виявлення колабораційної діяльності може відбуватись у декількох формах, одна з яких базується на ініціативі працівника органу правопорядку, наприклад, Національної поліції України, та передбачає звернення його з рапортом про виявлення ознак колабораційного кримінального правопорушення в діяннях певної особи (групи осіб) до слідчого.

Ще однією формою виявлення колабораційної діяльності є звернення до органу досудового розслідування будь-якої особи, що стала свідком, очевидцем чи знає про вчинення колабораційного кримінального правопорушення тією чи іншою особою. Крім того, правоохоронна функція держави в цьому контексті виявляється в системному здійсненні моніторингу соціальних мереж підрозділами кіберполіції та власноручному виявленні нею фактів колабораційної діяльності.

Початковий етап досудового розслідування колабораційної діяльності передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій, як: *допит* (потенційного підозрюваного, свідків), а також *обшук* (підозрюваного та його житла чи робочого місця) – з метою відшукування та фіксації ідеальних слідів учинення колабораціонізму конкретними особами; *слідчий огляд* (насамперед за наявності місця події, а також житла та робочого місця підозрюваного), а також *арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, моніторинг банківських рахунків* тощо – з метою відшукування та фіксації реальних слідів учинення колабораціонізму в конкретний, визначений КК України спосіб (крім цього, виявлені та вилучені предмети та об'єкти також, за потреби, підлягають експертному

дослідженню з використанням спеціальних знань з техніко-криміналістичного спектру або ж почеркознавчої/авторознавчої галузі).

Крім цього, слід звернути увагу, що в матеріалах проаналізованих кримінальних проваджень значну частку складають цифрові сліди вчинення колабораційної діяльності, що отримані внаслідок огляду сторінок у соціальних мережах, веб-ресурсів незаконних адміністрацій, а також та доказова інформація, що отримана внаслідок аудіо-, відеоконтролю за особою.

Також, нами запропоновано ст. 111-1 (Колабораційна діяльність) КК України:

доповнити ч. 3 положенням про покарання за здійснення пропаганди в закладах культури, а ч. 5 розширити, визначивши додаткові місця вчинення злочину, такі як «установи, підприємства та організації»;

викласти ч. 7 в новій редакції, якою передбачити кримінальну відповідальність за здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території України та на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця або наданням інших публічних послуг.

6. На підставі аналізу думок і позицій вчених-криміналістів було досягнуто думки про те, що взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності, зокрема в контексті того, що вона чітко врегульовується кримінальними процесуальними нормами її слід поділяти на такі види: 1) взаємодію з оперативними підрозділами у роботі за конкретним кримінальним провадженням (підрозділи кримінальної та міграційної поліції, кіберполіції, стратегічних розслідувань та боротьби з наркозлочинністю); 2) взаємодію з процесуальним керівником (прокурором); 3) взаємодію з експертами та спеціалістами (з огляду на потребу залучення та використання спеціальних знань); 4) взаємодію з державними установами та організаціями; 5) взаємодію зі слідчим суддею; 6) взаємодію з громадськими формуваннями

та іншими органами самоорганізації населення з метою забезпечення представництва інтересів суспільства.

Взаємодія з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності посідає ключове місце, оскільки згідно з матеріалами опитування працівників слідчих підрозділів колабораціонізм виявляється в оперативний спосіб, що суттєво ускладнює його документування та подальше здійснення досудового розслідування, без участі оперативних підрозділів загалом, а також використання негласних слідчих (розшукових) дій, котрі доручаються оперативним підрозділам для проведення.

7. Акцентовано увагу на тому, що типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності мають свої особливості, реалізація яких уможливорює притягнення колабораціоніста до кримінальної відповідальності. Основними критеріями типовості слідчої ситуації є місцезнаходження особи-колабораціоніста (може перебувати на окупованій або на підконтрольній Україні території), джерело отримання інформації про вчинення колабораційного діяння тощо. З урахуванням тяжкості кримінального правопорушення, що передбачено відповідною статтею Кримінального кодексу України, інструментарій слідчого щодо здійснення досудового розслідування такого діяння розширюється, оскільки, можливість застосування негласних слідчих (розшукових) дій виникає лише в разі кваліфікації відповідних діянь як тяжких чи особливо тяжких. Алгоритм дій слідчого на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності є певною мірою уніфікованим. На початковому етапі розслідування колабораційної діяльності можливі дві ситуації: 1) особа вчинила злочин і знаходиться на підконтрольній уряду території України; 2) особа вчинила злочин на цій території, але покинула її до початку досудового розслідування. Найсприятливіші слідчі ситуації – коли місця злочину, свідки та правопорушник доступні правоохоронцям. Це типовий випадок досудового розслідування за ч. 1 ст. 111-1 КК України. На

початковому етапі слідчий фіксує сліди колабораційної діяльності, допитує свідків і встановлює особу правопорушника. Після збору доказів та повідомлення про підозру оголошується розшук, у тому числі міжнародний. Якщо особа, підозрювана у колабораційній діяльності, переховується на окупованій території України, в країні-агресорі або перебуває в міжнародному розшуку, слідчий суддя може схвалити спеціальне досудове розслідування.

8. Серед найбільш ефективних слідчих розшукових дій, що можуть бути використані під час здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності, виокремлено такі: огляд (наприклад, комп'ютерних пристроїв, телефонів); обшук (у домоволодіннях і квартирних приміщеннях – місцях проживання відповідних підозрюваних осіб, а також безпосередньо цих осіб); допит (не лише колаборантів, а й осіб, що були свідками цих діянь, та обставин їх вчинення), а також пред'явлення для впізнання (як за фотознімками, так і позавізуальне пред'явлення для впізнання особи).

Здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності значно ускладнюється тими обставинами, що переважна більшість доказової інформації має вторинне походження та має бути видобута з первинних доказів, не вможливорює швидкого, точного та однозначного встановлення винних осіб і притягнення їх відповідно до кримінальної відповідальності. Тобто застосування спеціальних знань як інститут у досудовому розслідуванні використовується слідчим під час розслідування колабораційної діяльності як один з найбільш точних та ефективних способів встановити доказову інформацію, сформулювати уявлення про важливість, сутність і зміст учиненого діяння або ж здобутого доказу, визначити їх місце в доказовій картині загалом.

9. У досудовому розслідуванні колабораційної діяльності найбільш ефективними визнано такі експертизи, як портретна (уможливорює встановлення особи, коли жодної іншої ідентифікаційної інформації про неї

немає; може сприяти в перспективі проведенню пред'явлення для впізнання за фотознімками), лінгвістична (дає змогу визначити зміст і сутність діяння, пов'язаного з колабораціонізмом, що характеризується незгодою з державницькою позицією щодо збройної агресії та виправдовуванням її), комп'ютерно-технічна (розкриває нові форми й методи аналізу та обробки інформації, яка зберігається на різних електронних носіях, що може свідчити про вчинення певною особою колабораційного кримінального правопорушення), почеркознавча (дозволяє встановити причетність тієї чи іншої особи до вчинення конкретного колабораційного кримінального правопорушення; може використовуватись як інструмент підтвердження чи спростування прийняття певного управлінського рішення посадовою особою, що вчинила колабораційне діяння або прийняла таке рішення) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник для вищ. закл. освіти. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 336 с.
2. Бахін В.П. Криміналістика : курс лекцій : у 2 ч. / В.П. Бахін, І.В. Гора, П.В. Цимбал. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. Ч. I. 356 с.
3. Бахин В. П. Предмет науки криминалистики : лекція. Киев, 1999. 42 с.
4. Белік Л. С. До питання тактичних засад взаємодії слідчого, слідчого судді з експертом у кримінальному провадженні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 27. С. 22–29.
5. Бобровник О. В. Допит підозрюваного як засіб отримання доказів у досудовому розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди судьями. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народж. проф. М. В. Салтевського, (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 53–54. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/20.pdf.
6. Богатирьов І. Кримінально-правові та кримінологічні виміри колабораційної діяльності в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне право*. 2023. № 1 (49). С. 57–64. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/49/7.pdf>.
7. Бойко А. О., Прохорова А. О. Пред'явлення особи для впізнання: процедурні особливості та порушення на практиці. *Allbest* : [сайт]. URL: https://revolution.allbest.ru/law/01379141_0.html.
8. Бойко А. О., Прохорова А. О. Пред'явлення особи для впізнання: процедурні особливості та порушення на практиці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4 С. 510–514. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/128.pdf.

9. Бондар В. С., Ріпа Ф. В. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у виявленні та розслідуванні колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сферах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 461–466. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/109>.

10. Бурлака В. В. Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Митна справа*. 2014. № 6, ч. 2, кн. 2. С. 451–456.

11. Бурлака В. В. Криміналістична характеристика та початковий етап розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.

12. Бурлака В. В. Огляд місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним позбавленням волі або викраденням людини. Криміналістичне забезпечення розслідування та розкриття злочинів: наукові тези, доповіді та повідомлення (Київ, 26 лют. 2010 р.). Київ, 2010. С. 33–36.

13. Бурлака В. В. Особливості відомчої взаємодії слідчого з оперативними та іншими підрозділами ОВС під час розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 254–263.

14. Бурлака В. В. Типова слідова картина злочинів, пов'язаних з незаконним позбавленням волі або викраденням людини. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 жовт. 2010 р.) : у 2 т. Одеса, 2010. Т. 2. С. 56–59.

15. Бутенко М. В. Можливі шляхи встановлення особи-колабораціоніста. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України* : зб. тез Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 черв. 2022 р.). Київ, 2022. С. 302–304.

URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6410/__30.06.2022.pdf?sequence=1#page=303.

16. Вайда Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 21 лип. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 13–17.

17. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 184 с.

18. Вацюк В. О. *Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів*. *Юридична наука*. 2020. № 6 (108). С. 204–211. URL: https://www.researchgate.net/publication/360500513_OSOBLIVOSTI_POCATKU_U_DOSUDOVOGO_ROZSLIDUVANNA_KRIMINALNIH_PRAVOPORUSEN_POV'AZANIH_IZ_NEZAKONNIM_OBIGOM_OTRUIJNIH_CI_SILNODIUCIH_LIKARSKIH_ZASOBIV.

19. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпра від 07 квіт. 2022 р. у справі № 202/1378/22. Провадження № 1-кп/202/237/2022. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103890814>.

20. Вирок Петропавлівського районного суду Дніпропетровської області від 06 верес. 2022 р. у справі № 188/621/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106102626>.

21. Вирок Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 01 груд. 2022 р. у справі № 216/5345/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107608102>.

22. Вознюк А. А. Структурні елементи часу вчинення злочину у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28 жовт. 2011 р.). Одеса, 2011. С. 63–65.
23. Вознюк А. А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 258–262.
24. Войчишена М. Спосіб вчинення кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. DECEMBRIE. С. 178–181. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/41.pdf>.
25. Галабала М. В., Навроцький В. О., Хилюк С. В. Кримінальне право України: бібліографія 1991–2005. Київ : Алеута ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
26. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 39 с.
27. Гарбера І. В. Основи лінгвістичної експертизи тексту : навч.-метод. посіб. Вінниця, 2020. 220 с.
28. Герасимів О., Ряшко О. Пред'явлення для впізнання як слідча (розшукова) дія у кримінальному провадженні. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2021. NOIEMBRIE. С. 81–87. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2021/1/14.pdf>.
29. Глобенко Г. І. До питань використання спеціальних знань у кримінальному процесі. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 верес. 2022 р.) / Харк. НДЕКЦ МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; НДІ публ. політики і соц. наук. Харків, 2022. С. 46–47. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ed7c9de8-165e-4a88-9c44-82467263469e/content>.

30. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 121 с.

31. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. *Військово-історичний меридіан*. 2019. Вип. 1 (23). С. 5–25. URL: https://www.vim.gov.ua/pages/_journal_files/23.05.2019/pdf/VIM_23_2019-5-24.pdf.

32. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. *Чтиво* : [сайт]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Honcharenko_Oleksii/Problem_y_instytutsiinoho_vyznachennia_termina_kolaboratsionizmu_ioho_vydiv_ta_oznaka/.

33. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 209–214. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4674>.

34. Горобець В. Економічний та культурний колабораціонізм: формула співпраці. *Військово-історичний меридіан*. 2020. Вип. 1 (27). С. 84–106. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/26.04.2020/pdf/VIM_27_2020-84-106.pdf.

35. Д'яковський Г. Л. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини, вчиненого організованою групою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2017. 231 с.

36. Даньшин М. В., Адамов Ф. П. Основні форми процесуальної взаємодії дізнавача і слідчого зі слідчим суддею у досудовому розслідуванні. *Наше право*. 2021. № 1. С. 77–81. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/77-_Danshyn_Adamov.pdf.

37. Дерейко І. І. Колабораціонізм, поняття. *Енциклопедія історії України* : у 8 т. / [редкол. В. А. Смолій (голова) та ін.]. Київ, 2007. Т. 4. С. 440–441.
38. Динту В. А. Обстановка злочину в структурі криміналістичної характеристики злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 60. С. 240–246. URL: <http://www.apdp.in.ua/v60/34.pdf>.
39. Добрянська Н. Перспективи встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні / ред. Т. Печончик, О. Луньова ; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2021. 36 с.
40. Доценко О. Лінгвістичні експертизи в дискурсі правозастосування. *Проблеми гуманітарних наук*: зб. наук. праць. Серія : Філологія. 2021. № 48. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.48.6>.
41. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.
42. Дударець Р. М. Спосіб вчинення злочину та його особливості під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *KELM. Knowledge. Education. Law. Management*. 2018. № 4 (24). С. 131–142.
43. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
44. Єрмоєнко І. Взаємодія прокурора та слідчого у кримінальному провадженні: підстави, форми та принципи. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. Mai. С. 157–160. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/35.pdf.
45. Єфімов М. М. Підготовчий етап пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинів проти моральності. *Вісник Національного технічного університету України*. Серія : Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1 (33). С. 186–189.

46. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостиль, 2012. 304 с.
47. Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 250–259.
48. Загальні положення криміналістичної методики : фондова лекція для слухачів, курсантів, студентів Національної академії внутрішніх справ / ухв. на засіданні кафедри криміналістики та судової медицини від 14 квіт. 2016 р., протокол № 18. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 48 с.
49. Заєць О. М. Юридична характеристика дефініції колаборація. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (21 лип. 2022 р.). Одеса, 2022. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2715/1/Заєць22.pdf>.
50. Зайцев О. В. Колабораційна діяльність як різновид державної зради (за матеріалами судової практики 2014–2022 років). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 174–179. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286121/280148>.
51. Закон про кримінальну відповідальність за колабораціонізм набув чинності. В Україні набув чинності Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)" (№2108-IX). *Укрінформ* : [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3430808-zakon-pro-kriminalnu-vidpovidalnist-zakolaboracionizm-nabuv-cinnosti.html>.
52. Криміналістика: підручник / За ред. В.В. Тіщенко. Одеса: Видавничий дім Гельветика, 2017. с. 253, 256.
53. Золота Л. В., Савченко І. О. Проблематика призначення почеркознавчої експертизи в цивільному судочинстві. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2022. Вип. 70. С. 175–180. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/257511/254358>.

54. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: Монографія / За редакцією І.П. Красюка, А.В. Іщенко. – Київ.: Національна академія внутрішніх справ України. – 2003. – 359 с.

55. Каліщук О. Феномен колабораціонізму у правовій системі України: історична ретроспектива та сучасні виклики. *Літопис Волині*. 2023. Чис. 28. С. 108–113. DOI:<https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.14>. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/417/353>.

56. Карпенко Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 144–148. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/09/28.pdf>.

57. Керевич О. В. Основні напрямки взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС при оголошенні в розшук підозрюваного. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 49–53. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Kerevich.pdf.

58. Керик Л. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики доведення до самогубства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 162–168.

59. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посіб. / [В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Одиссей, 2009. 960 с.

60. Кіщак Б. І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 37. Р. 56–61. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/779>.

61. Кобзар О. Ф. Взаємодія як вид соціальної діяльності в боротьбі зі злочинністю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 25–27.

62. Коваленко А. В. Початковий етап розслідування колабораційної діяльності, вчиненої на підконтрольних уряду України територіях. *Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи*: матеріали Всеукр. круглого столу (м. Кропивницький, 24 листоп. 2023 р.) / Донец. держ. ун-т внутр. справ. Кропивницький, 2023. С. 34–37.
63. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 631 с.
64. Коваль М. Початковий етап розслідування катувань, що їх вчиняють працівники національної поліції. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 861. С. 454–460. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13075/454-460.pdf>.
65. Ковальов К. М., Меленевська З. С., Шпакович Н. Г. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина). Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 34 с.
66. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 219 с.
67. Колабораціонізм. Міжнародний досвід регулювання, правові механізми та санкції : інформ. довідка / Інформ.-дослідн. Центр при Верховній Раді України. Київ, березень, 2021. 4 с. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD9Z.pdf.
68. Колесник В. А. Деякі проблемні питання пред'явлення особи та речей для впізнання за чинним КПК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1 (26). С. 163–168.
69. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений. *Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений* : учебник / [В. П. Бахин и др.] ; под ред. В. К. Лисиченко. Киев, 1988. С. 29–42.

70. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступления : учеб. пособ. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

71. Колеснікова І. А., Демидова Є. Є., Домашенко О. М., Латиш К. В. Профілактика експертних помилок під час дослідження цифрових фотозображень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 427–429. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/94.pdf.

72. Комаха В. А. К вопросу о понятии «места преступления» и его соотношении с «местом совершения преступления» и «местом происшествия». *Актуальні проблеми держави та права*. 1996. Вип. 3. С. 230–235.

73. Комп'ютерно-технічна експертиза. *Закарпатський НДЕКЦ МВС України* : [сайт]. URL: https://ndekc-zakarpattya.org/photo/pages/files/10_9%20%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%B%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%E2%80%99%D1%8E%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2.pdf.

74. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. №2 (57). С. 98–102.

75. Коць Є. Спосіб вчинення як обставина, що підлягає доказуванню під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 3. С. 301–306. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/3/51.pdf>.

76. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2022. № 3. С. 198–204. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/45>. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/45.pdf.

77. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

78. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. [5-те вид., переробл. та доповн.] Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.

79. Криміналістика : підручник : у 2 т. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. Т. 2. 328 с.

80. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Атіка, 2008. 376 с.

81. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студ. юрид. вузів і фак. / [Г. В. Андрусів та ін.] ; ред. П. С. Матишевський [та ін.] ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

82. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

83. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. [8-е вид., переробл. та допов.]. Харків : Одісей, 2012. 904 с.

84. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

85. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. С. В. Ківалов. Харків : Одісей, 2013. 1104 с.

86. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 254 с.

87. Кузнецов В., Сийплові М. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 70 (1). С. 374–381. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/259064/255759>.
88. Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 336–339. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/260327>.
89. Кулик Л. М. Поняття та зміст колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (21 лип.2022 р.)*. Одеса, 2022. С. 53–58. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d5a395ec-bbb9-49b3-bc67-75ddb4f83f5b/content>.
90. Жердєв В.К. Криміналістична характеристика та особливості розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів : дис. ... на здобуття ступеня доктора філософії. Харків, 2024. URL: https://univd.edu.ua/files/councils/42/dysertatsiia_zherdiev_vk_compressed_1.pdf
91. Лисаченко С. Л. Проблеми проведення допиту на стадії досудового розслідування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 364–368. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/528397.pdf>.
92. Литвинов О. М. Про наукову парадигму криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2006. № 1. С. 23–29.
93. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки) : монографія. Ч. 1. Загальні положення і досудове провадження / МВС України ; Донец. юрид. ін-т. Київ : Істина, 2012. 288 с.
94. Логінова В. В. Поняття та значення слідчих ситуацій у методиці розслідування злочинів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 278–283.

95. Лоскутов Т. О. Правова регламентація допиту в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 71. С. 315–320. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/08/54.pdf>.
96. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 4. С. 125–130. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199742](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199742).
97. Мальгіна А. С. Використання методики розслідування участі у терористичній групі чи терористичній організації під час розслідування колабораційної діяльності. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 21 лип. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 61–65.
98. Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 86–91.
99. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія. Харків : Диса плюс, 2013. С. 264.
100. Маркусь В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 558 с.
101. Маслова О. О. Обстановка вчинення злочину в кримінальному праві України. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 148–152.
102. Мисливий В. А., Грачова О. Ю., Колабораційна діяльність та шпигунство: критерії розмежування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 370–374. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/87.pdf.
103. Михайличенко А. О. Взаємодія з оперативними підрозділами та правоохоронними органами. *Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України*. 2004. № 1. С. 26–32.

104. Мілевський М. О. Початковий етап досудового розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 247–253.

105. Мілевський О. П. Початковий етап досудового провадження у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09.Київ, 2010. 208 с.

106. Молчанова В. Судова почеркознавча експертиза як форма застосування спеціальних знань. *Молодий вчений*. 2020. № 1 (77). С. 220–224. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-48>.

107. Мудрецька А. В. Лекція до теми № 6 «Взаємодія слідчого з експертами» для магістрів денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки 8.03040101 «Правознавство». Одеса : ОДУВС, 2016. URL: https://oduvsv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema_6-2.pdf.

108. Мудрецька Г. В. Колабораційна діяльність під час воєнних дій в Україні. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Одеса, 21 лип. 2022 р.) / ОДУВС. Одеса, 2022. С. 74–76.

109. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

110. Нестеров Д. М. Обстановка вчинення умисних вбивств особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2019. С. 121-123. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/16_05_2019/pdf/30.pdf

111. Обстановка. *Словник української мови* : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. URL: <http://sum.in.ua/s/obstanovka>.

112. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду щодо здійснення спеціальної процедури кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду) за відсутності обвинуваченого (in absentia). Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2018 року по серпень 2022 року / [упоряд.: заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду]. Київ, 2022. 23 с.

113. Олішевський В. В. Криміналістична характеристика викрадення людини, вчиненого з корисливих мотивів. *Право і безпека*. 2004. Т 3, № 4. С. 90–95.

114. Оржинська Е. І. Колабораційна діяльність: попередня криміналістична характеристика. *The European dimension of modern legal science : scientific monograph*. Cuiavian University in Wloclawek. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 339–367.

115. Панов М. І. Час вчинення злочину. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків : Право, 2016. Т. 17. Кримінальне право / Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 1018–1019.

116. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 233 с.

117. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/11288.pdf>.

118. Письменський Є., Мовчан Р. *Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8–16. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp->

content/uploads/2022/08/2_ua_n/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_2-2022-8-16.pdf.

119. Поліщук В. А. Роль комп'ютерно-технічної експертизи в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. *Актуальні задачі сучасних технологій*: матеріали VI Міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів (Тернопіль 16-17 листоп. 2017 р.) /ТНТУ ім. Івана Пулюя. Тернопіль, 2017. С. 151–152. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161262089.pdf>.

120. Полуніна Л. В. Типові слідчі ситуації та процесуальні дії щодо їх вирішення під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної та банківської таємниці. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 250–256. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Міжнародний-юридичний-вісник-№3-412-13.pdf#page=248>.

121. Полупанов О. М. Предмет і завдання судової експертизи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 72–75.

122. Портретна експертиза (ідентифікація особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями). *Закарпатський НДЕКЦ МВС України* : [сайт]. URL: https://ndekc-zakarpattia.org/photo/pages/files/6_2%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%D0%B8.pdf

123. Початковий етап досудового розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом. *Allbest* : [сайт]. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00970754_0.html.

124. Почеркознавча експертиза. *Закарпатський НДЕКЦ МВС України* : [сайт]. URL: https://ndekc-zakarpattia.org/photo/pages/files/1_1%20%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%20%D1%96%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%96%D0%B2.pdf.

125. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про заборону колабораціонізму». *ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH4RE00A>.

126. Примаченко О. Колабораціонізм існує у кожній війні і боротьба з ним є обов'язковою скла-довою перемоги – голова Касаційного кримінального суду. *Ракурс* : [сайт]. URL: <https://racurs.ua/ua/3032-bud-yakuu-biznes-pid-okupaciiu-pidpadaie-pid-vyznachennya-kolaboraciyi-z-vorogom-zakon.html>.

127. Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб : наказ Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України від 03 трав. 2012 р. № 169/391. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0804-12#Text>.

128. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03 берез. 2022 р. № 2108-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>.

129. Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : проект Закону України реєстр. № 8077 від 26

верес. 2022 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1482598>.

130. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

131. Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора. *Українська Гельсінська спілка з прав людини* : [сайт]. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/problemu-dokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnoho-prokurora/>.

132. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (30 верес. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. 432 с.

133. Пчеліна О. В. Криміналістична методика як особлива частина криміналістики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 396–401.

134. Пчеліна О. В. Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. № 10–2. С. 122–125.

135. Пчеліна О. В. Щодо початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи*: зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. ["Актуальна юриспруденція"] (м. Київ, 20 квіт. 2016 р.). Матеріали круглого столу "Філософсько-правова концепція правового простору", м. Тернопіль, 18 березня 2016 року. Тези наукових доповідей. Київ, 2016. С. 95–98.

136. Романов М. Ю. Здійснення досудового розслідування незаконного перешкоджання реалізації права на мирні зібрання. *Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень Національною поліцією України: актуальне законодавство, судова практика та інформаційні матеріали* / [М. Цуцкірідзе, Р. Дударець, В. Бурлака, М. Романов та ін.]. Київ, 2021. 681 с.

137. Романов М. Ю. Методика розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. Вип. 94. С. 110–115. URL: <http://www.apdp.in.ua/v94/13.pdf>.

138. Романов М. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України : дис. ... д-ра філос. : 081.Київ, 2022. 264 с.

139. Романов М. Ю. Теоретичні та практичні основи формування методики досудового розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій : монографія / Донецький держ. ун-т. внутр. справ. Київ : 7БЦ, 2022. 312 с.

140. Ромців О. І. Проблеми виявлення злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 813. С. 281–286. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2553/vnulpurn201581346.pdf>.

141. Савчук Т. І. Про виявлення економічних злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1 (48). С. 93–99.

142. Самойленко О. А. Особливості розслідування викрадень майна, вчинених із використанням комп'ютерних технологій : монографія. Київ : КНТ, 2009. 328 с.

143. Свиридова Л. В. Лінгвістична експертиза мовлення на сучасному етапі її розвитку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 120–125. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/07/2-18-ua/26.pdf>

144. Синюк О., Луньова О. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення : аналіт. звіт. / ред. Д. Свиридова ; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 69 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/10/colaboration_web_ukr-1.pdf.

145. Скічко І. А. Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності: теоретико-правовий аспект. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 158–162. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/22.pdf.

146. Скічко І. А. Використання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2023. № 62. С. 111–113. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc62/22.pdf>.

147. Скічко І. А. Колабораціонізм як багатоаспектний правовий феномен. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м. Київ, 25–26 січ. 2023 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2023. С. 39–41.

148. Скічко І. А. Криміналістична характеристика особи-колабораціоніста. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 129–134. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/16.pdf.

149. Скічко І. А. Криміналістичні основи проведення допиту підозрюваного в колабораційній діяльності. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м. Київ, 13–14 берез. 2023 р.) НДІ публ. права. Київ, 2023. С. 31–33.

150. Скічко І. А. Методи та способи виявлення колабораційної діяльності як елементу початкового етапу досудового розслідування.

Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м. Київ, 20–21 квіт. 2023 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2023. С. 44–46.

151. Скічко І. А. Обстановка, місце і час як суттєві ознаки колабораційної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*(м. Київ, 15–16 лют. 2023 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2023. С. 17–20.

152. Скічко І. А. Поняття та сутність колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 272–276. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/6/46.pdf>.

153. Скічко І. А. Способи вчинення колабораційної діяльності. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*(м. Київ, 19–20 жовт. 2022 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2022. С. 21–23.

154. Скічко І. А. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 224–228. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/39.pdf>

155. Скічко І. А., Курилін І. Р., Батраченко Т. С. Проблематика взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 385–388. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2023/93.pdf.

156. Слюсаренко А.Г., Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. Київ, 2009. 447 с.

157. Степанюк Р. Л. Принципи формування окремої криміналістичної методики. *Право і безпека*. 2016. № 4. С. 85–90.

158. Стецик Б. В., Марко С. І. Методика проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 296–299. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/74.pdf.
159. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2023. Вип. 3. 366 с.
160. Тацій М. С. Кримінологічна характеристика особи агресивного злочинця. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1008–1011. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11tmcoaz.pdf>.
161. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 233–238. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.36>.
162. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
163. Точилковский В. Первый приговор МУС: принципы оценки доказательств. 20 марта 2012 г. *Международное уголовное правосудие. Блог В. Точилковского* : [сайт]. URL: https://interjustice.blogspot.com/2012/03/blog-post_20.html.
164. Удовенко Ж. В. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галагана. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с.
165. Усач А. Місцеві колаборанти та Голокост в Україні: перспективи і виклики дослідження. *Українське суспільство і пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти* (Вибрані доповіді ІХ і Х круглих столів до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту) / [редкол.: А. Подольський, С. Осіпчук] ; Український центр вивчення історії Голокосту. Київ, 2018. С. 41–48.
166. Фаринник В. І., Татаров О. Ю. Удосконалення процесуального порядку проведення обшуку. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. С. 234–240.
167. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. [3-тє вид. допов. і перероб.]. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.

168. Хавронюк М. Колаборанти з точки зору Кримінального кодексу. *Ракурс*: [сайт]. URL: racurs.ua/ua/b222-kolaboranti-z-tochki-zoru-kriminalnogo-kodeksu.html.
169. Хвіст В. Кримсько-татарський колабораціонізм в роки Другої світової війни: сучасне бачення. *Вісник аграрної історії*. 2005. № 11–12. 2005. С. 114–120.
170. Храмов О. М. Кримінологія вербальної агресії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 19 с.
171. Цимбал П. В., Федорчук М. А. Типові слідчі ситуації на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерськими захопленнями. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 279–284. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.40>.
172. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 181–184. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2019/42.pdf.
173. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Allbest* : [сайт]. URL: https://revolution.allbest.ru/law/01330408_0.html.
174. Чванкін С. А. Комп'ютерно-технічна експертиза у цивільному судочинстві. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 45–51.
175. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.
176. Четвертак Д. Характеристика обстановки вчинення приховування злочинів. *National law journal: theory and practice*. 2015. № 3, т. 2. С. 85–88. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/3/part_2/18.pdf.
177. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.
178. Чорноус Ю. М., Даніч Є. О. Особливості залучення спеціальних знань до кримінального провадження. *Актуальні питання судової*

експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (5 листоп. 2019 р., м. Київ) / за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор; [уклад. О. І. Жеребко, А. О. Полтавський, О. В. Юдіна] ; КНДІСЕ Мінюста України ; Київ. нац. ун-т ; Нац. школа суддів України ; Київ. регіональний центр НАПрН України. Київ, 2019. С. 593–597.

179. Шалгунова С. А. Особа злочинця за уявленнями дореволюційних вітчизняних юристів: антропологічна та соціологічна школи. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 157–164.

180. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Лінгвістична експертиза : підручник / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : Київський університет, 2021. 244 с.

181. Шевчук В. М. Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурний елемент криміналістичної методики розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 425–430. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/103>.

182. Шепітько В. Ю. Криміналістика: енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с.

183. Шепітько В. Ю. Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (5 листоп. 2019 р., м. Київ) / за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор; [уклад. О. І. Жеребко, А. О. Полтавський, О. В. Юдіна] ; КНДІСЕ Мінюста України ; Київ. нац. ун-т ; Нац. школа суддів України ; Київ. регіональний центр НАПрН України. Київ, 2019. С. 611–616.

184. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

185. Юріков О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність в Україні. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень* : матеріали III Міжнар. наук. конф. (Львів, 15 квіт. 2022 р.) : в 2 т. Львів, 2022. Т. 1. С. 67–69. URL:

<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/21667/1/Колабораційна%20діяльність.pdf>.

186. Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Київ, 2010. 21 с.

187. Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 4. С. 32–36.

188. Яковюк І. В. Колабораційна діяльність – злочин проти основ національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 43–46. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/7.pdf

189. Якупов А. Ш. Уголовное право УССР. Общая часть : учебник. Киев: Вища шк., 1984. 384 с.

190. Янішевська К. Д., Крисько А. С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явища. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2022. Вип. 4 (56). С. 71–76. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/269622/265067>.

191. Divya Bajpai Tripathy. Handwriting examination on unusual surfaces: A Review. *Journal of Seybold Report*. 2020. Vol. 15, Issue 9.

192. Drozd V.Yu., Nahach V.A., Demenko O.Ye., Leliuk T.I., Skichko I.A. (2024). Planning of the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activities committed involving law enforcement officials: The Ukrainian perspective. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. № 8(13). С. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.24294/jipd9071>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Скічко І. А. Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності: теоретико-правовий аспект. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 158–162. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/22.pdf.
2. Скічко І. А. Поняття та сутність колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 272–276. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/6/46.pdf>.
3. Скічко І. А. Криміналістична характеристика особи-колабораціоніста. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 129–134. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/16.pdf.
4. Скічко І. А., Курилін І. Р., Батраченко Т. С. Проблематика взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 385–388. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2023/93.pdf.
5. Скічко І. А. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 224–228. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/39.pdf>.
6. Скічко І. А. Викривання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 62. С. 111–113. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc62/22.pdf>

7. Drozd V. Yu., Nahach V. A., Demenko O. Ye., Leliuk T. I., Skichko I. A. Planning of the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activities committed involving law enforcement officials: The Ukrainian perspective. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. Vol. 8 (13). URL: <https://systems.enpress-publisher.com/index.php/jipd/article/view/9071/4527>.

8. Скічко І. А. Способи вчинення колабораційної діяльності. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 21–23.

9. Скічко І. А. Колабораціонізм як багатоаспектний правовий феномен. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 39–41.

10. Скічко І. А. Обстановка, місце і час як суттєві ознаки колабораційної діяльності. Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 17–20.

11. Скічко І. А. Криміналістичні основи проведення допиту підозрюваного в колабораційній діяльності. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 31–33.

12. Скічко І. А. Методи та способи виявлення колабораційної діяльності як елементу початкового етапу досудового розслідування. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 44–46.

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

2025 року

АКТ

10 . 04. 2025

м. Київ

№ 44-кр

Впровадження результатів дисертації
Скічко Ірини Анатоліївни «Розслідування
колабораційної діяльності»
в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Таран Олени Вікторівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) та докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Скічко Ірини Анатоліївни «Розслідування колабораційної діяльності» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення діяльності органів досудового розслідування щодо притягнення колаборантів до кримінальної відповідальності.

Проаналізовано основні результати дослідження Скічко І.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Скічко І. А. Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності: теоретико-правовий аспект. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 158–162. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/22.pdf.
2. Скічко І. А. Поняття та сутність колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 272–276. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/6/46.pdf>.
3. Скічко І. А. Криміналістична характеристика особи-колабораціоніста. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 129–134. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/16.pdf
4. Скічко І. А., Курилін І. Р., Батраченко Т. С. Проблематика взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 385–388. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2023/93.pdf.
5. Скічко І. А. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 224–228. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/39.pdf>.
6. Скічко І. А. Викристання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 62. С. 111–113. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc62/22.pdf>
7. Drozd V. Yu., Nahach V. A., Demenko O. Ye., Leliuk T. I., Skichko I. A. Planning of the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activities committed involving law enforcement officials: The Ukrainian perspective. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. Vol. 8 (13). URL: <https://systems.enpress-publisher.com/index.php/jipd/article/view/9071/4527>.
8. Скічко І. А. Способи вчинення колабораційної діяльності. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 21–23.
9. Скічко І. А. Колабораціонізм як багатоаспектний правовий феномен. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 39–41.
10. Скічко І. А. Обстановка, місце і час як суттєві ознаки колабораційної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 17–20.
11. Скічко І. А. Криміналістичні основи проведення допиту підозрюваного в колабораційній діяльності. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в*

умовах сьогодення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 31–33.

12. Скічко І. А. Методи та способи виявлення колабораційної діяльності як елементу початкового етапу досудового розслідування. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 44–46.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Скічко І.А. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Олена ТАРАН

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

10 квітня 2025 року

АКТ

10 . 04 . 2025

м. Київ

№ 45-017

Впровадження результатів дисертації
Скічко Ірини Анатоліївни «Розслідування
колабораційної діяльності»
в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Таран Олени Вікторівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) та докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Скічко Ірини Анатоліївни «Розслідування колабораційної діяльності».

Проаналізовано основні результати дослідження Скічко І.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Скічко І. А. Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності: теоретико-правовий аспект. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 158–162. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2022/22.pdf.

2. Скічко І. А. Поняття та сутність колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 6. С. 272–276. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2022/6/46.pdf>.

3. Скічко І. А. Криміналістична характеристика особи-колабораціоніста. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 129–134. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2023/16.pdf

4. Скічко І. А., Курилін І. Р., Батраченко Т. С. Проблематика взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 385–388. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2023/93.pdf.

5. Скічко І. А. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 4. С. 224–228. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/4/39.pdf>.

6. Скічко І. А. Викристання спеціальних знань в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 62. С. 111–113. (Серія «Юриспруденція»). URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc62/22.pdf>

7. Drozd V. Yu., Nahach V. A., Demenko O. Ye., Leliuk T. I., Skichko I. A. Planning of the investigation of criminal offenses in the sphere of economic activities committed involving law enforcement officials: The Ukrainian perspective. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. Vol. 8 (13). URL: <https://systems.enpress-publisher.com/index.php/jipd/article/view/9071/4527>.

8. Скічко І. А. Способи вчинення колабораційної діяльності. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2022. С. 21–23.

9. Скічко І. А. Колабораціонізм як багатоаспектний правовий феномен. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 січ. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 39–41.

10. Скічко І. А. Обстановка, місце і час як суттєві ознаки колабораційної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 17–20.

11. Скічко І. А. Криміналістичні основи проведення допиту підозрюваного в колабораційній діяльності. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 берез. 2023 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 31–33.

12. Скічко І. А. Методи та способи виявлення колабораційної діяльності як елементу початкового етапу досудового розслідування. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2023. С. 44–46.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Скічко І.А., містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні», «Процесуальні документи в кримінальному провадженні», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Вікторія БОЙЧУК

 Дар'я ГОРБЕНКО

 Олена ТАРАН

 Олена ТИХОНОВА

 Людмила ГАЙДАР

ПІДСУМКИ
анкетування 163 слідчих Національної поліції України з питань
здійснення досудового розслідування колабораційної діяльності
(стаття 111-1 КК України)

Запитання	Кількість	%
1. Дані про авторів відповідей:		
Область: Запорізька – 8, Донецька – 63, Київська – 26, Кіровоградська – 51, Луганська – 14, Полтавська – 27, Харківська – 13, Чернігівська – 10		
Посада : слідчий – 56, старший слідчий – 54, старший слідчий в особливо важливих справах – 41, заступник начальника слідчого відділу – 12		
Стаж роботи у слідчих підрозділах: до 5 років – 88; до 10 років – 54, більше 10 років – 21		
2. Чи здійснювалося вами досудове розслідування злочинів пов'язаних із колабораційною діяльністю:		
а) жодного разу	17	10,4 %
б) один раз	47	28,8 %
в) до п'яти разів	26	16,0 %
г) до десяти разів	28	17,2 %
г) більше десяти разів	24	14,7 %
д) постійно	21	12,9 %
3. Як, на вашу думку, співвідносяться терміни «колабораційна діяльність» та «державна зрада»:		
а) термін «колабораційна діяльність» ширше за «державну зраду», оскільки для вчинення другого діяння, необхідно вчинити перше, а вчинення першого, може не продовжитись у друге	141	86,5 %
б) термін «колабораційна діяльність» вужче за «державну зраду», оскільки внаслідок незаконного позбавлення волі порушується більше прав і свобод людини і громадянина	6	3,7 %
в) ці терміни між собою не пов'язані	7	4,3 %
г) це синоніми	9	5,5 %
4. Якими є найбільш розповсюджені сліди вчинення колабораційної діяльності (можливі декілька варіантів відповіді):		
а) газети, пропагандистські листівки інша друкована продукція такого характеру	117	71,8 %

б) засоби мобільного зв'язку	14	8,6 %
в) документи, у тому числі банківські витяги та виписки по рахунках	22	13,5 %
г) одяг, предмети індивідуального користування	10	6,1 %
5. Якими, на Вашу думку, є характерні риси особи злочинця, що вчиняє колабораційну діяльність (можливі декілька варіантів відповіді):		
а) стать:		
– чоловіча	97	59,5 %
– жіноча	66	40,4 %
б) вік:		
– 14–18 років	3	1,8 %
– 19–23 років	41	25,2 %
– 24–30 років	87	53,4 %
– 30–37 років	14	8,6 %
– 38–45 років	7	4,3 %
– старше 45 років	11	6,7 %
в) громадянство:		
– України	131	80,4 %
– інше	32	19,6 %
г) сімейний стан:		
– в шлюбі	79	48,5 %
– не в шлюбі	84	51,5 %
д) освіта:		
– середня	61	37,4 %
– середньо-спеціальна	70	42,9 %
– вища	32	19,6 %
е) місце роботи:		
– тимчасово не працює	104	63,8 %
– працевлаштований на неповний робочий день	41	25,2 %
– працевлаштований на повний робочий день	18	11,0 %
є) чи судимий раніше:		
– так	9	5,5 %
– ні	154	94,5 %
6. Виявлення злочинів, щодо колабораційної діяльності, найчастіше здійснюють шляхом (можливі декілька варіантів відповіді):		
а) отримання інформації в результаті проведення оперативно-розшукової, поліцейської діяльності	105	64,4 %

б) проведення слідчих (розшукових) дій в інших кримінальних правопорушеннях	47	28,8 %
в) отримання інформації від очевидців і свідків	7	4,3 %
г) отримання інформації від самого підозрюваного	4	2,5 %
7. З якими суб'єктами найчастіше здійснюється взаємодія слідчого під час досудового розслідування колабораційної діяльності (у формі надання доручення в порядку визначеному КПК України):		
а) карного розшуку;	16	10 %
б) міграційної поліції;	10	6,1 %
в) кіберполіції;	85	52 %
г) експертими установами та підрозділами криміналістичного забезпечення;	12	7,3 %
д) фахівцями з кримінального аналізу.	3	1,8 %
8. Які типові слідчі ситуації найчастіше виникають на початковому етапі розслідування колабораційної діяльності:		
а) наявна інформація про факт правопорушення, ймовірних очевидців	87	53,4 %
б) є відомості про особу колаборанта, коло осіб, хто міг вчинити даний злочин, ризики-фактори, що безпосередньо формують причинно-наслідковий зв'язок вчинення ним злочину	38	23,3 %
в) є відомості про факт вчинення колабораційної діяльності, виконавців, наявні чіткі сліди злочину, що безпосередньо вказують на сукупність причинно-наслідкових факторів і події та причетність до її реалізації кола осіб, але не встановлено, хто саме вчинив злочин	32	19,6 %
г) наявні фактичні дані, що безпосередньо вказують на осіб, що вчинили колабораційну діяльність, в наявності інформація про форму та спосіб його вчинення або інші деталі, що вказують на місце вчинення такого правопорушення	6	3,7 %
г) із наявних фактичних даних, чітко зрозуміло, хто вчинив злочин, де це відбулось, в який час та з яких мотивів було вчинено колабораційну діяльність, існує можливість одразу затримати таку особу	—	—
9. Залучення спеціаліста (використання спеціальних знань) найчастіше відбувалось під час, яких саме процесуальних дій при розслідуванні колабораційної діяльності (можливі декілька варіантів відповіді):		
а) залучення спеціалістів до проведення огляду сторінки/ресурсу у соціальних мережах	112	89 %

б) огляду предметів та документів	77	59 %
в) обшуку	64	51 %
г) аналізу інформації з вилучених мобільних телефонів та комп'ютерної техніки	154	94,5 %
10. Які на вашу думку можуть бути ефективні кроки оптимізації діяльності органів досудового розслідування щодо притягнення до кримінальної відповідальності колаборантів:		
а) законодавчо уточнити та чітко відмежувати поняття колабораційної діяльності від державної зради та інших суміжних протиправних діянь	21	12,8 %
б) нормативно врегулювати питання взаємодії між органами досудового розслідування різних органів державної влади під час розслідування колабораційної діяльності	16	9,8 %
в) передбачити обов'язковість залучення низки оперативних підрозділів та експертних установ за категорійно розподіленими видами колабораційної діяльності	9	5,5 %
г) всі перелічені варіанти	117	71,8 %